MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

DOVILĖ OŽOLIENĖ
(BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA)

APLINKYBĖS, DĖL KURIŲ BAUDŽIAMASIS PROCESAS NEGALIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas-
Lektorius dr. Egidijus Losis

Vilnius, 2018

TURINYS

ĮVADAS **3**

1. APLINKYBIŲ, DĖL KURIŲ BAUDŽIAMASIS PROCESAS NEGALIMAS, SAMPRATA IR POŽYMIAI **8**

2. ATSKIRŲ APLINKYBIŲ, DĖL KURIŲ BAUDŽIAMASIS PROCESAS NEGALIMAS, RŪŠYS **17**

2.1. Baudžiamojo proceso negalimumas, jei nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių 17

2.2. Baudžiamojo proceso negalimumas, jeigu suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai 22

2.3. Baudžiamojo proceso negalimumas prieš asmenį, kuris nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jis atsako pagal baudžiamuosius įstatymus 26

2.4. Baudžiamojo proceso negalimumas, jeigu nėra nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo arba prokuroro reikalavimo pradėti procesą tais atvejais, kai procesas gali būti pradėtas tik pagal nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba prokuroro reikalavimą 28

2.5. Baudžiamojo proceso negalimumas prieš mirusį asmenį 34

2.6 Baudžiamojo proceso negalimumas prieš asmenį, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu 37

2.7.Baudžiamojo proceso negalimumas, jei egzistuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso V skyriuje numatyta baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė 44

3. KAI KURIŲ APLINKYBIŲ, DĖL KURIŲ BAUDŽIAMASIS PROCESAS NEGALIMAS, PROBLEMINIŲ TAIKYMO IR REGLAMENTAVIMO ASPEKTŲ ANALIZĖ IR GALIMI JŲ SPRENDIMO BŪDAI **45**

3.1. Baudžiamojo proceso negalimumo, jeigu suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai probleminiai taikymo ir reglamentavimo klausimai 45

3.1.1. Baudžiamojo proceso tęsimas suėjus senaties terminams 45

3.1.2. Kaltinimo keitimas suėjus senaties terminams 50

3.1.3. Teismo sprendimo apskundimas suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminams 53

3.1.4. Ikiteisminio tyrimo nutraukimas suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senataties terminams 54

3.2. Baudžiamojo proceso negalimumo prieš asmenį, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu probleminiai taikymo klausimai 56

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI **63**

LITERATŪROS SĄRAŠAS **66**

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS **76**

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA **77**

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA **78**

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ **79**

ĮVADAS

Konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija. Teisinės valstybės principo turinys atskleidžiamas įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškinamas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios, pilietinės visuomenės siekio[1]. Įgyvendinant konstitucinį teisinės valstybės principą, vienas iš prioritetinių valstybės uždavinių yra žmogaus teisių ir laisvių įstatyminis užtikrinimas, siekimas, kad būtų garantuojamos žmogaus interesų apsauga, kad būtų nubaudžiamas tik nusikalstamą veiką padaręs asmuo ir išvengta nepagrįsto patraukimo baudžiamojon atsakomybėn atvejų. Atsižvelgiant į teisinės valstybės idėją, vienas iš baudžiamojo proceso tikslų yra tinkamas įstatymo pritaikymas, jog nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Teisėsaugos pareigūnai privalo atlikti tyrimą, o teismas – išnagrinėti bylą taip, kad nė vienas nekaltas asmuo nebūtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jam nebūtų taikomos jokios procesinės prievartos priemonės ir priimtas apkaltinamasis nuosprendis[2].

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 166 straipsnyje numatyti įstatyminiai pagrindai, kuriais vadovaujantis turi būti pradėtas ikiteisminis tyrimas. Ikiteisminis tyrimas turi būti pradėtas, kai gaunama tikėtina informacija apie galimai padarytą nusikalstamą veiką. Tačiau prieš pradedant procesą turi būti įsitikinama, kad nėra priežasčių, dėl kurių procesas negali būti vykdomas. Baudžiamasis procesas vykdomas siekiant išsiaiškinti, ar buvo padaryta nusikalstama veika, jeigu ji padaryta – nustatyti nusikalstamą veiką padariusį asmenį bei priimti sprendimą dėl baudžiamosios atsakomybės jam taikymo arba netaikymo. Tačiau yra atvejų, kuomet, siekiant tinkamai įgyvendinti baudžiamojo proceso tikslus, baudžiamasis procesas negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas. Minėtos procesinės kliūtys, draudžiančios pradėti ar tęsti baudžiamąjį procesą, yra įtvirtintos BPK 3 straipsnio 1 dalyje, kaip „Aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas“.

Tiriama problema: BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 ir 6 punkte numatytos aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, jas nustatant kelia neaiškumų, ko pasėkoje galimas netinkamas jų taikymas, sąlygojantis neteisėtus teisėsaugos institucijų veiksmus ir sprendimų priėmimą.

[1] Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas byloje Nr. 39/01-21/02.
[2] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-465/ 2012.

Baigiamojo darbo aktualumas: BPK 3 straipsnio 1 dalyje numatytos aplinkybės yra svarbios tuo, kad nustačius bent vieną jų, baudžiamasis procesas negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas. Teisinių pasekmių, kylančių nustačius minėtas aplinkybes, reikšmė – baudžiamųjų procesinių teisinių santykių neatsiradimas arba jų nutrūkimas – lemiai tinkamo BPK 3 straipsnio nuostatų aiškinimo ir taikymo svarbą. Nagrinėjama tema yra aktuali tuo, kad praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet kai kurios aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, yra nustatomos netinkamai arba iškyla neaiškumų jas taikant. Dėl BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytos aplinkybės – baudžiamojo proceso nutraukimo suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminams, Lietuvos Aukščiausias Teismas kreipėsi į LR Konsitucinį Teismą[3]. 14 teisėjų kolegijai kilo abejonių, ar įstatyme nustatytas draudimas, suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, tęsti baudžiamąjį procesą, neprieštarauja LR Konstitucijai ir jos principams. Dėl tų pačių priežasčių į LR Konstitucinį Teismą kreipėsi ir Lietuvos apeliacinis[4] bei Kauno apygardos teismai[5]. Nemažai neaiškumų kelia ir LR BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkto taikymas, kurio paskirtis - užtikrinti asmens dvigubo nubaudimo už tą pačią nusikalstamą veiką negalimumą. Daugiausiai klausimų kyla tuomet, kai prieš asmenį, nubaustam administracine nuobauda, dėl to paties įvykio pradedamas ir baudžiamasis persekiojimas. Vienais atvejais teismai tai laiko negalimumo bausti du kartus už tą patį pažeidimu, kitais – ne. Apskirtai, teismų praktikoje neretai pasitaiko pažeidimų taikant BPK 3 straipsnio 1 dalį, todėl, siekiant atskleisti minėtų procesinių normų turinį ir prasmę, prisidėti prie jų tinkamo aiškinimo ir teismų praktikos vienodinimo, 2010 m. Lietuvos Aukščiausias Teismas parengė *Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, taikymo teismų praktikoje apžvalgą*[6]*,* kurioje išnagrinėjo daugiausiai praktinio taikymo neaiškumų keliančias aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir ištyrimo lygis: aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas yra negalimas mokslinėje teisinėje literatūroje yra nedaug nagrinėtos. Apie kiekvieną jų teoriškai, nenagrinėjant praktinių jų taikymo aspektų, yra pasisakyta

[3] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-259/2014.
[4] Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 29 d. nutartis, baudžiamojoje byloje Nr. 1A-418-495/2015.
[5] Kauno apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-632-317/2015.
[6] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 29 d. „Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, taikymo teismų praktikoje apžvalga“, Nr. AB-33-1, Teismų praktika Nr. 33.

Baudžiamojo proceso teisės vadovėliuose ir BPK komentaro I dalyje[7]. Plačiau atskirus atvejus, sietinus su aplinkybėmis, darančiomis baudžiamąjį procesą negalimu, nagrinėjo Skirmantas Bikelis monografijoje „Senaties institutas baudžiamojoje justicijoje“ [8], Petras Ancelis monografijoje „Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas“ [9], Andrius Nevera ir Svetlana Melničenko straipsnyje „Non bis in idem principas Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje“[10], Virgilijus Valančius ir Rimvydas Norkus straipsnyje „Lietuvos administracinės ir baudžiamosios justicijos sąlyčio aspektai“[11], Edita Gruodytė straipsnyje „Principo non bis in idem samprata ir taikymas Europos žmogaus teisių teismo ir Lietuvos jurisprudencijoje“ [12], Eglė Riaubaitė straipsnyje „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties samprata, juridinė prigimtis bei jos taikymo sąlygos pagal 1961 ir 2000 metų baudžiamuosius kodeksus“[13]. Dažniausiai ir daugiausiai neaiškumų praktikoje keliančias BPK 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas aplinkybes nagrinėjo ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[14]. Užsienio autoriai taip pat nagrinėjo tam tikrus klausimus, sietinus su BPK 3 straipsnyje įtvirtintomis aplinkybėmis, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas: Stefan Glaser straipsnyje „Nullum crimen sine lege“, Chester T. Lane straipsnyje „Statutes of Limitations in Criminal Law: The Prejury Dilemma“, Jenifer E. Costa straipsnyje „Double Jeopardy and Non Bis In Idem: Priciples of Fairness“, Stefan Trechsel knygoje „Human rights in Criminal proceedings“ skyrė atskirą skyrių išnagrinėti asmens dvigubo nubaudimo negalimumo problemoms.

Atsižvelgiant į tai, kad baudžiamojo proceso negalimumą lemiančios aplinkybės teisės doktrinoje nėra plačiai nagrinėtos šiame magistro baigiamajame darbe bus nagrinėjama kiekviena iš jų, analizuojant tiek nacionalinių teismų, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT)

---

[7] Gintaras Goda ir kt., *LR Baudžiamojo proceso kodekso komentaras, I-IV dalys* (1-220 straipsniai), (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003): 15-21.

[8] Skirmantas Bikelis, *Senaties institutas baudžiamojoje justicijoje. Monografija.* (Vilnius: Teisės institutas, 2012).

[9] Petras Ancelis, *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas. Monografija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.)

[10] A. Nevera ir S. Melničenko, „Non bis in idem principas Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje“, *Socialinių mokslų studijos 4(4),* 2009.

[11] Virgilijus Valančius ir dr. Rimvydas Norkus, „Lietuvos administracinės ir baudžiamosios justicijos sąlyčio aspektai“, *Jurisprudencija 4(82),* 2006.

[12] Edita Gruodytė, „Principo non bis in idem samprata ir taikymas EŽTT ir Lietuvos jurisprudencijoje“[12], *Teisės apžvalga Nr. 1(7),* 2011.

[13] Eglė Riaubaitė, „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties samprata, juridinė prigimtis bei jos taikymo sąlygos pagal 1961 ir 2000 metų baudžiamuosius kodeksus“, *Socialinių mokslų studijos 4(4), 2009.*

[14] *Supra* note 6.

praktiką, susijusią su BPK 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintomis teisinėmis nuostatomis.

Baigiamojo darbo reikšmė: atlikus tiek nacionalinių teismų, tiek EŽTT praktikos bei Lietuvos ir užsienio autorių teisės mokslo darbų analizę, atskleidžiama aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, esmė ir paskirtis, kai kurių aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, taikymo ir reglamentavimo problematika, įvertinami atvejai, kai, nustačius minėtas aplinkybes, procesas gali ir turi vykti toliau nelaikant to imperatyvių BPK normų pažeidimu.

Baigiamojo darbo tikslas: nagrinėjant Lietuvos ir užsienio autorių mokslinius darbus, apibendrinant EŽTT bei nacionalinių teismų praktiką, išnagrinėti aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, instituto sampratą, atskirų aplinkybių, lemiančių baudžiamojo proceso negalimumą, paskirtį, jų taikymo baudžiamajame procese probleminius aspektus, atskleisti ir įvertinti netinkamo jų taikymo atvejus bei pateikti atitinkamas išvadas.

Siekiant užsibrėžto tikslo, formuotini šie ***magistro baigiamojo darbo uždaviniai:***

1. Išanalizuoti aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, instituto sampratą bei požymius.
2. Išsiaiškinti konkrečių aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, esmę bei paskirtį.
3. Išnagrinėti kai kurių aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, reglamentavimo ir praktinio taikymo probleminius atvejus.

Tyrimo metodika: Tiriamojo darbo temai atskleisti ir išnagrinėti naudojami šie pagrindiniai tyrimo metodai:

1. **Bylų ir dokumentų analizės metodas** naudotas nagrinėjant LR ir užsienio valstybių teisės aktus, LR teismų ir EŽTT praktiką analizuojant probleminius, išsamesnio paaiškinimo reikalaujančius BPK 3 straipsnio 1 dalyje numatytus atvejus.
2. **Apibendrinimo metodas** naudotas apibendrinant išanalizuotą ir panaudotą mokslinę literatūrą, teisės aktų nuostatas, teismų sprendimus, taip pat darant atitinkamas išvadas.

Tyrimo objektas: BPK 3 straipsnio 1 dalyje numatytų aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, reglamentavimas, taikymas ir aiškinimas, jų problematika baudžiamajame procese.

Tyrimo dalykas: nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų, nacionalinių teismų ir EŽTT praktikos bei Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių darbų analizė, susijusi su BPK 3 straipsnyje numatytomis aplinkybėmis, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas.

Darbo hipotezė: kai kurios aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas yra negalimas,

ikteisminio tyrimo subjektų ir teismų praktikoje ne visada yra tinkamai nustatomos ir taikomos, ko pasėkoje yra padaromi esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai bei pažeidžiamos kaltinamojo teisės.

Baigiamojo darbo originalumas: Lietuvos Aukščiausias Teismas, aiškindamas baudžiamojo proceso nutraukimo atvejus, yra nurodęs, kad „*LR BPK numato keletą baudžiamojo proceso užbaigimo būdų. Ne visais atvejais baudžiamasis procesas baigiamas priėmus dėl asmens apkaltinamąjį arba išteisinamąjį nuosprendį. Kai kada, esant tam tikroms faktinėms ar teisinėms aplinkybėms, sprendimo priėmimas tampa negalimas, todėl ir visas procesas tampa negalimas ir turi būti nutrauktas. LR BPK yra nustatyta, kad baudžiamasis procesas gali būti užbaigiamas, kai yra BPK 3 straipsnyje numatyti pagrindai ir sąlygos*“[15]. Šio darbo originalumas pasireiškia tuo, kad, nagrinėjant BPK 3 straipsnio nuostatas, analizuojami atvejai, kuomet, nustačius minėtame straipsnyje įtvirtintas aplinkybes, lemiančias baudžiamojo proceso negalimumą, baudžiamasis procesas turi vykti toliau ir neturi būti besąlygiškai nutrauktas, kaip to reikalauja BPK 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta imperatyvi teisinė nuostata, nurodanti, jog baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas, nustačius aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas yra negalimas.

Baigiamojo darbo struktūra: pirmoje darbo dalyje analizuojamas aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, institutas, jo samprata, teisinė reikšmė bei santykis su atitinkamomis LR Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) normomis; antroje – nagrinėjamos konkrečios aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, jų paskirtis, aptariama dabartinė situacija jas taikant praktiškai; trečioje – analizuojamos pasirinktos labiausiai probleminės aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas.

Struktūriškai magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalys, išvados bei pasiūlymai. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas, santrauka bei anotacija lietuvių ir anglų kalbomis.

Ginamieji teiginiai:

1. Baudžiamosios bylos nutraukimas dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų suėjimo lemia sprendimo tinkamo motyvavimo būtinumą, tikslu nepažeisti kaltinamojo teisių.
2. Panaikinus administracinę nuobaudą, baudžiamasis procesas dėl tos pačios veikos prieš tą patį asmenį gali būti vykdomas nelaikant to *non bis in idem* principo pažeidimu.

[15] *Supra* note 6.

1. APLINKYBIŲ, DĖL KURIŲ BAUDŽIAMASIS PROCESAS NEGALIMAS, SAMPRATA IR POŽYMIAI

Baudžiamasis procesas – tai nusikalstamų veikų tyrimas ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme, vykstantis įstatymo nustatyta tvarka[16]. Baudžiamojo proceso metu siekiama nustatyti, ar buvo padaryta nusikalstama veika ir kas tą veiką padarė, o nustačius tokį asmenį, sprendžiami jo pripažinimo kaltu bei bausmės jam paskyrimo klausimai. Tačiau praktikoje ne visada įmanoma įgyvendinti baudžiamojo proceso tikslus dėl tam tikrų procesinių kliūčių. Šios procesinės kliūtys yra numatytos BPK 3 straipsnyje, kaip aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas.

Aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, institutas yra reikšmingas tuo, kad tam tikrais atvejais draudžiant baudžiamąjį procesą jis užtikrina visuomenės bei proceso dalyvių teises, kartu padeda įgyvendinti baudžiamojo proceso ir baudžiamosios teisės paskirtį – ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų, greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas bei tinkamai pritaikyti istatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo butų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.

Aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, institutas – tai teisės normų, numatytų BPK 3 straipsnio 1 dalyje, visuma, kurią sudaro septynios aplinkybės, draudžiančios baudžiamąjį procesą, t.y. jeigu nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių; jeigu suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai; asmeniui kuris nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jis atsako pagal baudžiamuosius įstatymus; jeigu nėra nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo arba prokuroro reikalavimo pradėti procesą tais atvejais, kai procesas gali būti pradėtas tik pagal nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba prokuroro reikalavimą; mirusiajam, išskyrus atvejus, kai byla reikalinga mirusiajam reabilituoti arba kitų asmenų bylai atnaujinti dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių; asmeniui, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu; jeigu egzistuoja BK V skyriuje numatyta baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė.

Lyginant su užsienio šalių baudžiamojo proceso kodeksuose numatytomis aplinkybėmis, lemiančiomis baudžiamojo proceso negalimumą, matyti, kad LR BPK numatyta mažiau baudžiamąjį procesą negalimu darančių atvejų. Lenkijos BPK 17 straipsnyje numatytas aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, sąrašas nėra baigtinis. Lenkijos BPK 17 straipsnyje nurodyta, kad baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti

[16] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceso teisė: Vadovėlis.* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011), 11.

nutrauktas jeigu: nusikalstamas veiksmas nebuvo padarytas arba nėra pakankamo pagrindo įtarti, kad jis buvo padarytas; jei padaryta veika neatitinka draudžiamo veiksmo sudėties požymių arba pagal įstatymą nelaikytina, kad kaltininkas padarė nusikaltimą; veika yra mažareikšmio socialinio pavojaus lygio; pagal įstatymą numatyta, kad kaltininkas nėra baudžiamosios atsakomybės subjektas; kaltininkas yra miręs; yra suėję baudžiamosios atsakomybės senaties terminai; baudžiamasis procesas yra susijęs su tuo pačiu asmeniu, dėl to paties veiksmo, dėl kurio jau priimtas sprendimas byloje arba procesas tebevyksta; kaltininkas nepriklauso Lenkijos baudžiamosios jurisdikcijos kompetencijai ir nėra užsienio prokuroro reikalavimo; nėra atitinkamo leidimo pradėti baudžiamąjį persekiojimą arba nėra atitinkamo skundo iš skundą paduoti turinčio teisę asmens; jeigu yra kitų aplinkybių, trukdančių baudžiamajam procesui[17]. Bulgarijos baudžiamojo proceso kodekso 24 straipsnyje numatyta, kad baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas, kai: nusikalstama veika nebuvo padaryta arba padaryta veika neatitinka nusikaltimo sudėties požymių; kaltininkas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn dėl amnestijos; yra suėję baudžiamosios atsakomybės senaties terminai; kaltininkas yra miręs; po nusikalstamos veikos padarymo kaltininkas susirgo sunkia psichikos liga; baudžiamasis procesas vyksta dėl to paties asmens ir dėl tos pačios nusikalstamos veikos; dėl tam tikrų veikų, numatytų Bulgarijos BK specialiojoje dalyje, nėra nukentėjusiojo skundo; prieš prasidedant teisminiam procesui nukentėjusysis pareiškia, kad baudžiamoji byla būtų nutraukta; kaltininkui vietoj baudžiamosios atsakomybės turi būti taikomos edukacinės priemonės; baudžiamasis procesas priklauso užsienio valstybės baudžiamajai jurisdikcijai[18]. Čekijos baudžiamojo proceso kodekso 11 straipsnyje numatyta, kad baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas, jeigu: Čekijos Respublikos Prezidentas taip įsako, suteikdamas malonę arba amnestiją; baudžiamasis persekiojimas yra draudžiamas įstatymų; tai susiję su asmeniu, kuriam negali būti taikoma baudžiamajame procese dalyvaujančių subjektų kompetencija arba, norint patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn, reikalingas oficialus sutikimas, kuris nebuvo gautas iš kompetentingų insitucijų; kaltininkas nėra tokio amžiaus, nuo kurio galima taikyti baudžiamąją atsakomybę; kaltininkas yra miręs arba yra manoma, kad jis miręs; baudžiamasis persekiojimas vykdomas prieš asmenį, kuris kaltinamas dėl to pačio veiksmo, dėl kurio priimtas galutinis teismo sprendimas arba baudžiamoji byla buvo nutraukta ir

[17] Lenkijos baudžiamojo proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 17 straipsnis, 1997, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10

[18] Bulgarijos baudžiamojo proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 24 straipsnis, 2006, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes

šis sprendimas nebuvo panaikintas; baudžiamasis persekiojimas vykdomas prieš asmenį, kuris kaltinamas dėl to pačio veiksmo, dėl kurio buvo priimtas susitarimas ir kuris patvirtintas galutiniu teismo sprendimu, jeigu jis nebuvo panaikintas; baudžiamasis persekiojimas priklauso nuo nukentėjusiojo sutikimo, o šis sutikimas nebuvo gautas arba buvo atsiimtas; tai numatyta tarptautine sutartimi, kurios Čekijos Respublika privalo laikytis[19]. Taigi, užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose taip pat yra įtvirtintas aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas yra negalimas, institutas. Lyginant su LR BPK, juose numatyta daugiau pagrindų, dėl kurių baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o jeigu jis jau pradėtas, turi būti nutrauktas.

Grįžtant prie LR BPK 3 straipsnyje įtvirtinto aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, instituto nuostatų analizės, matyti, kad jis turi tam tikrą ryšį su baudžiamojo įstatymo normomis. BPK 3 straipsnio 1 d. 1 p. sietinas su BK V skyriuje numatytomis baudžiamąją atsakomybę šalinančiomis aplinkybėmis (būtinoji gintis, būtinasis reikalingumas ir kt.) Tam, kad veika būtų laikoma nusikalstama, ji turi atitikti du svarbiausius požymius – ji turi būti pavojinga ir uždrausta[20]. Tam tikrais atvejais veika gali būti numatyta BK, tačiau nepavojinga. Aplinkybės, kurioms esant padaryti veiksmai, turintys nusikalstamos veikos požymių, nelaikomi nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu BK V skyriuje apibrėžiamos kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės[21]. Taigi, veika gali formaliai atitikti BK numatyto nusikaltimo požymius, tačiau ji nebus laikoma nusikalstama, kadangi joje nėra vieno iš nusikalstamos veikos požymių – veikos pavojingumo. Veika praranda pavojingumą dėl to, kad žala, padaroma tam tikromis aplinkybėmis, keičia padarytos veikos socialinę reikšmę. Laikoma, kad tokia veika padaryta teisėtumo sąlygomis[22]. Iš to galima daryti išvadą, kad padarius veiką, numatytą BK specialiosios dalies atitinkamame straipsnyje, tačiau veikiant, pvz., būtinosios ginties situacijoje, laikoma kad nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, todėl galima laikyti, kad tokia veika patenka į BPK 3 straipsnio 1 d. 1 p. nuostatas.

Dauguma kitų BPK 3 str. 1 d. numatytų aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas yra negalimas, taip pat materializuojamos baudžiamąjame įstatyme. BPK 3 str. 1 d. 2 p. numatytas baudžiamojo proceso negalimumo pagrindas – apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų suėjimas, sietinas su BK 95 straipsniu, kuriame nurodyti konkretūs terminai, kuriems

---

[19] Čekijos baudžiamojo proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 11 straipsnis, 1961, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes

[20] Armanas Abramavičius ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*, (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004): 180.

[21] *Ibid.*

[22] V. Piesliakas*, Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga*, (Vilnius: Justitia, 2008):16.

suėjus nebegalima vykdyti asmens baudžiamojo persekiojimo. BPK 3 str. 1 d. 3 p. numatytas baudžiamojo proceso negalimumo pagrindas – nusikalstamos veikos padarymas neturint atitinkamo amžiaus, sietinas su BK 13 str., kuriame nurodytas konkretus amžius, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus. BPK 3 str. 1 d. 4 p. numatytas baudžiamojo proceso negalimumo pagrindas – nesant nukentėjusiojo skundo, jo teisėto atstovo pareiškimo ar prokuroro reikalavimo pradėti procesą, sietinas su atitinkamais BK specialiosios dalies straipsniais, kuriuose nurodyta, kad už tokią nusikalstamą veiką, asmuo atsako tik esant nukentėjusiojo asmens skundui, jo teisėto atstovo pareiškimui, ar prokuroro reikalavimui (pvz. BK 145 str., 149 str.). BPK 3 str. 1 d. 6 p. numatytas baudžiamojo proceso negalimumo pagrindas – asmens persekiojimas dėl tos pačios nusikalstamos veikos padarymo, sietinas su BK 2 str. 6 d., kurioje numatyta, kad niekas negali būti baudžiamas už tą pačią nusikalstamą veiką antrą kartą. Taigi, BPK 3 straipsnio nuostatų pagrindas yra baudžiamojo įstatymo normos, kurios yra įgyvendinamos procesinėmis teisės normomis.

Nagrinėjant BPK 3 straipsnio nuostatas, svarbu išsiaiškinti aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, sampratą. Aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas – tai juridiniai faktai, kuriuos nustačius baudžiamasis procesas tampa nebetikslingas, kadangi jis vistiek turės būti nutrauktas. Šių aplinkybių esmė yra ta, kad jomis įstatymų leidėjas įtvirtino ribojimus pradėti baudžiamąjį procesą arba jį tęsti.

Aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, gali būti suprantamos siaurąja ir plačiąją prasmėmis. Siaurąją prasme – tai aplinkybės, numatytos BPK 3 straipsnsio 1 dalyje. Plačiąją prasme – tai ne tik aplinkybės, numatytos BPK 3 straipsnio 1 dalyje, tačiau, autorės nuomone, ir kitos aplinkybės, draudžiančios vykdyti baudžiamąjį procesą. Prie aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, plačiaja prasme, galima priskirti baudžiamojo proceso vilkinimo atvejį. BPK 212 straipsnyje numatytais pagrindais nutrauktas ikiteisminis tyrimas gali būti atnaujintas, išskyrus nutraukimą dėl per ne lyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės[23]. Pastaruoju pagrindu ikiteisminio tyrimo nutraukimo klausimą turi išspręsti ikiteisminio tyrimo teisėjas. Priėmus sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo dėl per nelyg ilgos jo trukmės, kaip minėta, toks ikiteisminis tyrimas negali būti atnaujintas ir toliau tęsiamas, todėl, plačiąją prasme, ikiteisminio tyrimo nutraukimą dėl jo vilkinimo, galima laikyti aplinkybe, dėl kurios baudžiamasis procesas yra negalimas.

[23] *Supra* note 15, p. 340.

Dar vienas atvejis, kurį galima laikyti aplinkybe, dėl kurios baudžiamasis procesas negalimas, yra numatytas BPK 3^2 straipsnyje, kuriame įtvirtintas draudimas vykdyti baudžiamąjį procesą prieš asmenis, turinčius imunitetą nuo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn. Analizuojant šį straipsnį matyti, kad, nustačius, jog nusikalstamą veiką galimai padarė asmuo, turintis imunitetą nuo baudžiamosios atsakomybės (pvz. diplomatas), procesas turi būti nedelsiant nutrauktas. Taip pat, kai nustatoma, jog nusikalstamą veiką padarė vienas iš aukščiausių valstybės pareigūnų (pvz. Seimo narys), ikiteisminis tyrimas gali būti pradėtas iš karto, tačiau turi būti gautas atitinkamos institucijos leidimas patraukti tokį asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Nesant tokio leidimo procesas turi būti nutrauktas. Vadinasi, BPK 3^2 straipsnyje numatytas procesines kliūtis, plačiąją prasme, galima laikyti aplinkybėmis, dėl kurių baudžiamasis procesas yra negalimas.

Taigi, išanalizavus aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, sampratą galima padaryti išvadą, kad aplinkybės, lemiančios baudžiamojo proceso negalimumą, plačiąja prasme, yra ne tik tos, kurios numatytos BPK 3 straipsnio 1 dalyje, tačiau ir kiti BPK numatyti atvejai, kuomet baudžiamasis procesas negali būti vykdomas.

Analizuojant aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, tikslinga išskirti joms būdingus požymius. Pirmiausia, kaip jau buvo minėta, aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, tai juridiniai faktai, kuriuos nustačius baudžiamasis procesas negali būti vykdomas. Antra, jos yra imperatyvaus pobūdžio. Trečia, aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, gali būti nustatomos ir taikomos bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje, t.y. tiek ikiteisminio tyrimo etape, tiek bylos parengimo nagrinėti teisme etape, tiek bylos nagrinėjimo pirmosios, apeliacinės ar kasacinės instacijos teismų etape. Ketvirta, šias aplinkybes gali taikyti tik teisėsaugos institucijų pareigūnai, t.y. ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ir teismas, priimdami procesinius sprendimus. Penkta, nustačius BPK 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas aplinkybes, kyla teisinės pasekmės – baudžiamasis procesas tampa negalimas.

Nagrinėjant aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, svarbu išsiaiškinti baudžiamojo proceso negalimumo sampratą. Analizuojant BPK 3 straipsnio nuostatas matyti, kad baudžiamojo proceso negalimumo samprata yra atskleidžiama tame pačiame straipsnyje, nurodant, kad, esant šio straipsnio pirmoje dalyje numatytoms aplinkybėms, baudžiamasis procesas negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas. Taigi, baudžiamojo proceso negalimumą, BPK 3 straipsnio prasme, sudaro: 1) draudimas pradėti baudžiamąjį procesą; 2) įpareigojimas pradėtą procesą nutraukti. Šios įstatymo nuostatos įgyvendinamos skirtingose BPK normose. Pagal BPK 168 straipsnį atsisakoma pradėti ikiteisminį tyrimą, kai yra aiškios BPK 3

straipsnio 1 dalyje nurodytos aplinkybės (priimamas prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą (BPK 168 straipsnio 2 dalis)). BPK 212 straipsnio 1 punkte nustatyta, kad ikiteisminis tyrimas nutraukiamas ir tais atvejais, kai paaiškėja BPK 3 straipsnyje numatytų aplinkybių (priimamas prokuroro nutarimas arba ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis nutraukti ikiteisminį tyrimą (BPK 214 straipsnis 1 dalis)). Pagal BPK 232 straipsnio 7 punktą ir 235 straipsnį byla nutraukiama parengimo nagrinėti teisme metu, kai yra BPK 3 straipsnio 1 dalyje numatytos aplinkybės, dėl kurių procesas negalimas (byla nutraukiama teismo nutartimi arba nuosprendžiu, jeigu kaltinamasis reikalavo tęsti baudžiamąjį procesą, nors buvo nustatyti apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai). Pagal BPK 254 straipsnio 4 dalį nagrinėjimo teisme metu, kai nustatomos BPK 3 straipsnio 1 dalies 2–7 punktuose numatytos aplinkybės, byla nutraukiama teismo nutartimi arba nusprendžiu, jeigu kaltinamasis reikalavo tęsti baudžiamąjį procesą, nors buvo nustatyti apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai. Pagal BPK 326 ir 327 straipsnius apeliacinės instancijos teismas panaikina pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir bylą nutartimi nutraukia, jeigu yra BPK 3 straipsnio 1 dalies 3-7 punktuose numatytos aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas arba nuosprendžiu nutraukia bylą, jeigu suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai. Pagal BPK 382 straipsnį kasacinis teismas, išnagrinėjęs kasacinę bylą priima nutartį panaikinti nuosprendį bei paskesnes teismų nutartis ir bylą nutraukia, kai nustatoma, jog teismai netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą ir priėmė apkaltinamąjį nuosprendį, esant baudžiamojo proceso įstatyme numatytiems išteisinimo ar bylos nutraukimo pagrindams[24]. Šiuo pagrindu tokia nutartis gali būti priimama, kai nustatoma, jog nagrinėjant bylą pirmosios ar apeliacinės instancijos teisme buvo aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas. Taigi, nustačius aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, kyla tam tikros teisinės pasekmės – turi būti atsisakoma pradėti ikiteisminį tyrimą arba jis turi būti nutrauktas, taip pat ir bendrosios kompetencijos teismuose nagrinėjamos baudžiamosios bylos turi būti nutrauktos. Kaip matyti, baudžiamojo proceso pradėjimas, nutraukimas ar užbaigimas kitokiu būdu įforminami teismo ir teisėsaugos pareigūnų (prokuroro, policijos ar kitų ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų) priimamu sprendimu, todėl nuo jų valios priklauso svarbiausių sprendimų primėmimas baudžiamajame procese[25].

Nagrinėjant baudžiamojo proceso negalimumo sampratą, BPK 3 straipsnio prasme, aktualu paminėti ir baudžiamojo proceso atnaujinimo galimybes. Analizuojant BPK normas,

[24] Gintaras Goda ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras V–XI dalys,* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003), 397.
[25] *Supra* note 15, p. 11.

matyti, kad tiek nutrauktas ikiteisminis tyrimas, tiek baudžiamoji byla gali būti atnaujinta. Baudžiamosios bylos atnaujinimo pagrindai numatyti BPK XI dalyje, t.y. dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių, dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo bei dėl Jungtinių Tautų žmogaus teisių komiteto arba EŽTT sprendimų. Nutrauktas ikiteisminis tyrimas gali būti atnaujintas, vadovaujantis BPK 217 straipsniu. Atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą galima, kai paaiškėja, kad ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas su sąlyga, kuri neįvykdyta arba kai ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas nepagrįstai ir neteisėtai[26]. Taigi, šiais nurodytais atvejais, nutrauktas baudžiamasis procesas gali būti atnaujintas ir tai nebus laikoma imperatyvių BPK 3 straipsnio normų, draudžiančių tęsti procesą, pažeidimu.

Nustačius BPK 3 straipsnyje numatytus juridinius faktus, baudžiamasis procesas tampa negalimu – tolimesni tyrimo ar baudžiamosios bylos nagrinėjimo veiksmai nebegalimi. Tačiau, ar baudžiamojo proceso negalimumas reiškia, kad absoliučiai jokie veiksmai baudžiamąjame procese negali būti atliekami? Pavyzdžiui, nutraukus bylą dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų suėjimo, pareikštas civilinis ieškinys baudžiamojoje byloje negalėtų būti nagrinėjamas ir patenkinamas? Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šiuo aspektu yra nurodęs, kad „*priėmus teismo sprendimą dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties taikymo, baudžiamieji teisiniai santykiai tarp asmens ir valstybės nutrūksta, nes išnyksta kaltininko pareiga atsakyti pagal baudžiamuosius įstatymus. <...> Kadangi civilinis ieškinys baudžiamojoje byloje yra baudžiamųjų teisinių santykių dalis, šiems santykiams pasibaigus, civilinio ieškinio tenkinimas negalimas*“[27]. Nors civilinio ieškinio tenkinimas šiuo atveju yra negalimas, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas *Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, taikymo teismų praktikoje apžvalgoje* konstatavo, kad nutraukus baudžiamąją bylą dėl BPK 3 straipsnio 1 dalyje nurodytų aplinkybių civilinis ieškinys baudžiamojoje byloje paliekamas nenagrinėtas (išskyrus atvejus, kai dėl kitų kaltininkų, solidariai atsakančių už nusikalstama veika padarytą žalą baudžiamasis procesas tęsiamas)[28]. Palikus ieškinį nenagrinėtą, jis gali būti reiškiamas civilinio proceso tvarka[29]. Kai kurių autorių nuomone, civilinio ieškinio klausimas, nutraukiant baudžiamąją bylą dėl senaties, galėtų būti išspręstas toje pačioje baudžiamojoje byloje. Pasak autorės E. Riaubaitės, nustačius senaties

---

[26] Petras Ancelis, *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas. Monografija*. (Vilnius: *Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras*,2007), 219.
[27] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216/2010.
[28] *Supra* note 6.
[29] *Ibid.*

terminų suėjimą ir nuosprendžiu nutraukus bylą būtų galima išspręsti klausimą ir dėl nukentėjusiojo teisės į dėl nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą[30]. Pritariant minėtos autorės nuomonei bei atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo nutarimą dėl BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatų atitikimo Konstitucijai[31], kuris plačiau bus nagrinėjamas šio darbo trečioje dalyje ir baudžiamąją bylą nuosprendžiu nutraukus dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų suėjimo civilinio ieškinio klausimas galėtų būti išspręstas toje pačioje byloje ir nukentėjusiajam nereikėtų dar kartą kreiptis į teismą civilinio proceso tvarka.

Nagrinėjant baudžiamojo proceso negalimumo, jeigu nustatomos BPK 3 straipsnyje įtvirtintos aplinkybės, sampratą aktualu panagrinėti ir turto konfiskavimo galimybę. Ar proceso draudimas BPK 3 straipsnyje numatytais pagrindais reiškia, kad nusikalstamu būdu įgytas turtas negali būti konfiskuotas? Ar asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, suteikiama teisė tokiu turtu disponuoti? Lietuvos Aukščiausiasis Teismas *Teismų praktikos taikant turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) apžvalgoje* yra nurodęs, kad iš neteisės negali kilti teisė, todėl esant tokiam turto teisiniam statusui jis turi būti konfiskuojamas nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas ir kiti asmenys, kuriems minėtas turtas perduotas, yra patraukti baudžiamojon atsakomybėn[32]. Minėtoje apžvalgoje kasacinis teismas pažymėjo, kad „*BK 72 straipsnio nuostatos turi būti vertinamos sistemiškai su BPK 94 straipsnio 1 dalies 1 punktu, kuriame nustatyta, kad priimant nuosprendį ar nutraukiant procesą nusikalstamos veikos įrankiai, priemonės ir nusikalstamos veikos rezultatai, atitinkantys BK 72 straipsnyje numatytus požymius, konfiskuojami. <...>. Tokio teisinio reguliavimo priežastis viena – proceso pabaiga negali būti pagrindas turtui, kurio nusikalstama kilmė objektyviai nustatyta arba kuris buvo panaudotas darant nusikalstamą veiką, palikti apyvartoje. Galimybė taikyti turto konfiskavimą ir netraukiant kaltininko baudžiamojon atsakomybėn atitinka turto konfiskavimo instituto paskirtį*“[33]. Kasacinis teismas šioje apžvalgoje nurodė konkrečius BPK 3 straipsnio 1 dalies punktus, o būtent, BPK 3 straipsnio 1 dalies 2, 3 ir 5

[30] Eglė Riaubaitė, „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis: kiek baudžiamasis procesas prisideda prie tinkamo BK 95 straipsnio taikymo“, straipsnis knygoje: Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų: Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, (Vilnius: Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2012): 208-229.

[31] Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas byloje Nr. 3/2015-13/2015-15/2015.

[32] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 18 d. „Teismų praktikos taikant turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) apžvalga“, Teismų praktika 32.

[33] *Ibid.*

punktus, kurių pagrindu nutraukiant baudžiamąjį procesą, turtas, jeigu jis atitinka BK 72 straipsnyje nurodytus požymius, turi būti konfiskuojamas.

Taigi, išanalizavus baudžiamojo proceso negalimumo sampratą, BPK 3 straipsnio prasme, galima daryti išvadą, kad, nustačius šiame straipsnyje numatytas aplinkybes, tolimesni tyrimo veiksmai yra nebegalimi, tačiau tai neapima civilinio ieškinio pateikimo galimybės civilinio proceso tvarka, kadangi, nutraukus procesą BPK 3 straipsnio 1 dalies 2-7 punkto pagrindais, jis baudžiamojoje byloje turi būti paliktas nenagrinėtas. Baudžiamojo proceso negalimumo samprata neapima ir turto konfiskavimo galimybės nutraukiant bylą tam tikrais BPK 3 straipsnyje numatytais pagrindais. Turto konfiskavimas tokiu atveju yra galimas, tačiau būtina nustatyti, kad toks turtas atitinka konfiskuotinio turto požymius, t.y. jis yra nusikalstamos veikos įrankis, priemonė ar rezultatas.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta šioje dalyje galima daryti išvadą, kad aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, instituto reikšmė ir svarba sietina su baudžiamojo proceso ir baudžiamosios teisės paskirtimi – jis padeda įgyvendinti svarbiausius baudžiamojo proceso tikslus. Aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, turėtų būti suprantamos kaip įstatymo leidėjo nustatyti juridiniai faktai, kurie lemia baudžiamųjų procesinių teisinių santykių neatsiradimą arba jų nutrūkimą. Nustačius aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, ikiteisminio tyrimo pareigūnui ir prokurorui kyla pareiga atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, prokurorui ir ikiteisminio tyrimo teisėjui - nutraukti pradėtą ikiteisminį tyrimą bei teismui - nutraukti nagrinėjamą baudžiamąją bylą. Tokiu atveju minėti subjektai negali vykdyti asmens baudžiamojo persekiojimo ir už padarytą nusikalstamą veiką pritaikyti sankcijos. Pažymėtina, kad nustačius aplinkybes, lemiančias baudžiamojo proceso negalimumą, nėra užkertamas kelias pateikti civilinį ieškinį civilinio proceso tvarka bei taikyti turto konfiskavimą baudžiamojoje byloje.

2. ATSKIRŲ APLINKYBIŲ, DĖL KURIŲ BAUDŽIAMASIS PROCESAS NEGALIMAS, RŪŠYS

2.1. Baudžiamojo proceso negalimumas, jei nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių

Pirmoji aplinkybė, įtvirtinta BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punkte, dėl kurios baudžiamasis procesas yra negalimas – tai atvejai, kuomet nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. Šia aplinkybe, lemiančia baudžiamojo proceso negalimumą, siekiama įgyvendinti vieną iš baudžiamojo proceso paskirties tikslų – kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. BK 2 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį. Akivaizdu, kad BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatos įgyvendina visuotinai pripažintą baudžiamosios teisės principą *nullum crimen sine lege,* kuris, išvertus iš lotynų kalbos, reiškia „*nėra nusikaltimo be įstatymo*“. Šis principas yra įtvirtintas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK) 7 straipsnio „Nėra bausmės be įstatymo“ 1 dalyje, kurioje numatyta: „Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie remiantis jų padarymo metu galiojusia nacionaline ar tarptautine teise nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri buvo taikoma nusikaltimo padarymo metu“. Šis principas numatytas ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 49 straipsnio „Teisėtumo ir nusikalstamos veikos bei bausmės proporcingumo principai“ 1 dalyje, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 15 straipsnyje, Romos Statuto 22 straipsnyje ir kt.

Daugelyje valstybių *nullum crimen sine lege* principas yra konstitucionalizuotas, įtvirtintas aukščiausiuoju lygmeniu. Šis principas numatytas tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnyje, tiek užsienio valstybių Konstitucijose: Lenkijos Konstitucijos 42 straipsnyje[34], Latvijos Konstitucijos 94 straipsnyje[35], Slovakijos Konstitucijos 17 straipsnyje[36] ir kt.

Užsienio valstybių baudžiamojo proceso kodeksuose, kaip ir LR BPK, įtvirtinta, jog baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas, jei padaryta veika

[34] Lenkijos Respublikos Konstitucijos 42 straipsnis, 1997, www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angleski/kon1.htm

[35] Latvijos Respublikos Konstitucijos 94 straipsnis, 1922, http://www.saeima.lv/en/legislation/constitution

[36] Slovakijos Respublikos Konstitucijos 17 straipsnis, 1992, https://www.prezident.sk/upload-files/46422.pdf

neatitinka nusikalstamos veikos sudėties požymių (Lenkijos BPK 17 str. 1 d. 2 p., Bulgarijos BPK 24 str. 1 d. 1 p., Latvijos BPK 377 str. 2 p.).

Prof. Stefan Glaser manymu, įstatymai turi numatyti, koks elgesys yra laikomas kenksmingu ir pavojingu visuomenei, todėl už jį neabejotinai turi būti baudžiama[37]. Užsienio autorė Jennifer Lincoln teigia, kad „*modernios šalys netoleruoja asmens nuteisimo už veiką, kuri nebuvo kriminalizuota ar kitaip atpažįstama kaip nusikalstama. Visuomenei turi būti garantuota apsauga prieš neteisėtą baudžiamąjį persekiojimą. Jeigu veika nėra apibrėžta kaip nusikalstama, niekas negali būti teisiamas už tokios veikos padarymą*“[38]. Taigi, visuomenei turi būti žinoma, kokie veiksmai yra laikomi nusikalstamais ir ji turi turėti galimybę atitinkamai suderinti savo elgesį su įstatymu. R. Drakšo teigimu, „*principas nullum crimen sine lege, pirmiausia, tarnauja žmogaus teisių apsaugai. Būtent jis atmeta bet kokią galimybę savavališkai ir nepagrįstai patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn*“[39]. Pritartina E. Kūrio nuomonei, jog „*negalima iš asmens reikalauti laikytis taisyklių, kurių jo veiklos metu nebuvo ir todėl jis negalėjo žinoti būsimų reikalavimų*“[40].

Baudžiamosios teisės doktrinoje yra išskirti tam tikri minėto principo turinio elementai. Kontinentinės teisės sistemos mokslininkų darbuose dažniausiai minimi šie elementai: pirmasis, *nullum crimen sine lege scripta*, kuris reiškia, kad veiką, kaip nusikalstamą, gali uždrausti tik rašytinis baudžiamasis įstatymas; antrasis, *nullum crimen sine lege certa*, kuris reiškia, kad nusikalstamos veikos požymiai baudžiamajame įstatyme turi būti tikslūs ir aiškūs; trečiasis, *nullum crimen sine lege previa*, kuris reiškia, kad asmuo gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn tik pagal nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusį įstatymą; ketvirtasis, *nullum crimen sine lege stricta,* kuris reiškia*,* kad draudžiama taikyti tiek įstatymo, tiek teisės analogiją, nustatant veikos nusikalstamumą[41] . Taip pat yra išskiriamas ir *nulla poena sine lege,*

[37] Prof. Dr. Stefan Glaser, „Nullum crimen sine lege“*, Journal of Comparative Legislation and International Law*, Vol. 24, Part 1, 1942, p. 30.
[38] Jennifer Lincoln, „Nullum Crimen sine Lege in International Criminal Tribunal Jurisprudence: The Problem of the Residual Category of Crime“, *7 Eyes on the ICC*, 2010, p. 137.
[39] Romualdas Drakšas, „Specialieji baudžiamosios atsakomybės principai“*,* straipsnis knygoje: Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų: Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011), 151-177.
[40] E. Kūris, „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“. Konferencijos „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“ medžiaga (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002), 70.
[41] Paulius Veršekys, „Nullum crimen sine lege principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema“, *Mokslo žurnalas Teisė 85*, (2012): 200.

kuris reiškia, kad bausmė turi būti taikoma remiantis įstatymu[42]. Užsienio autoriaus Venus Ghareh Baghi nuomone, teisėtumas kyla iš tam tikrų teisinių taisyklių, kurios turi atitikti kelias sąlygas: pirma, įstatymų leidėjas turi numatyti, koks elgesys yra laikomas nusikalstamu, o teismai turi tai taikyti, antra, nusikalstamas elgesys turi būti kuo aiškiau apibrėžtas įstatymu, trečia, įstatymai turi būti lengvai prieinami visuomenei, t.y. jie turi būti visuotinai paskelbti[43].

EŽTT yra suformavęs gausią praktiką, susijusią su *nullum crimine sine lege* principu. Kaip minėta, EŽTK 7 straipsnyje numatytas reikalavimas, kad asmens nuteisimas ir bausmė gali būti skiriami tik vadovaujantis įstatymu. EŽTT taip pat yra nurodęs, kad nusikalstamos veikos sudėtis turi būti aiškiai apibrėžta įstatymo, o jo taikymo apimtis turi būti iš anksto numatoma[44]. EŽTT pabrėžia teisės aiškinimo svarbą, kadangi įstatymuose dažnai naudojami abstraktūs, netikslūs terminai, todėl gali iškilti tam tikrų neaiškumų. Įstatymai turi būti aiškinami teismams plėtojant teismų praktiką ir priimant sprendimus[45]. EŽTT pažymi, kad įstatymas yra pakankamai aiškus, jei atitinkamas asmuo gali pagrįstai numatyti jo taikymo sritį ir tikėtis būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už tam tikrus veiksmus, atsižvelgiant į atitinkamų teismų praktiką arba, jei reikia, gavus teisinę konsultaciją[46]. EŽTT nurodė ir tai, kad tam tikrais atvejais, asmuo turi imtis atitinkamų veiksmų, kad galėtų įvertinti su savo veikla susijusią riziką ir iš to kylančias pasėkmes. Tai ypač pasakytina apie asmenis, užsiimančius profesine veikla, kurie, vykdydami savo profesiją, turi imtis didelės profesinės atsargos tam, kad jų vykdoma veikla nebūtų pripažinta nusikalstama[47]. Štai *Cantoni prieš Prancūziją* byloje EŽTT nusprendė, kad prekybos centro savininkas, pardavinėdamas tam tikrus medicininius preparatus, turėjo galimybę pasinaudoti reikiamomis teisinėmis konsultacijomis, kad išsiaiškintų, jog jo vykdoma veikla yra nusikalstama[48]. Analogišką sprendimą EŽTT priėmė ir byloje, kurioje įmonės vadovas buvo

[42] Venus Ghareh Baghi, „Nullum Crimen Sine Lege in the International Criminal Court“*, Acta U. Danubius Jur. 65, 73*, (2010): 66.
[43] *Ibid.,* p. 67.
[44] EŽTT 2011 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *Affaire Soros prieš Prancūziją,* pareiškimo Nr. 50425/06.
[45] EŽTT 2013 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Khodorkovsky ir Lebedev prieš Rusiją*, pareiškimų Nr. 11082/06 ir 13772/05.
[46] EŽTT 2001 m. kovo 22 d. sprendimas byloje *K.H.V. prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 37201/97.
[47] EŽTT 2010 m. gegužės 17 d. sprendimas byloje *Kononov prieš Latviją,* pareiškimo Nr. 36376/04.
[48] EŽTT 1996 m. lapkričio 11 d. sprendimas byloje *Cantoni prieš Prancūziją,* pareiškimo Nr. 17862/91.

nuteistas už tai, kad pardavinėjo maisto produktus, turinčius draudžiamų priedų[49].

Apibendrinant teisės doktriną bei EŽTT praktiką, galima daryti išvadą, kad asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tik už tokį elgesį, kuris jo padarymo metu buvo aiškiai uždraustas baudžiamojo įstatymo, laisvai prieinamo visuomenei. Jeigu veikos padarymo metu toks asmens elgesys nebuvo numatytas baudžiamojo įstatymo, vadinasi, už tai jo persekioti ir, tuo labiau, bausti negalima. Jeigu iš įstatymo normos nėra pakankamai aišku, ar vykdoma veikla laikytina nusikalstama, ar ne, asmuo turi pasidomėti atitinkamos normos aiškinimu, pvz. gaunant teisinę konsultaciją. Teismai taip pat turi pateikti neiaškių normų išaiškinimą, kad asmuo turėtų galimybę sužinoti, ar jo veika atitinka nusikalstamos veikos požymius, ar ne.

Analizuojant BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytą aplinkybę, dėl kurios baudžiamasis procesas negalimas, asmuo pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tuo atveju, jeigu yra nustatyti visi būtini nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Tačiau, kaip jau buvo nagrinėta pirmoje šio darbo dalyje, net ir nustačius, jog padaryta nusikalstama veika tam tikrais atvejais baudžiamasis procesas negalimas. Į BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtintos aplinkybės turinį patenka LR BK V skyriuje numatytos baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, kadangi jas nustačius laikoma, kad nors asmuo ir padarė įstatymo uždraustą nusikalstamą veiką, tačiau dėl veikos pavojingumo nebuvimo tokia veika nelaikytina nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu.

Iš BPK 3 straipsnio analizės matyti, kad, nustačius šio straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytą juridinį faktą, skirtingose proceso stadijose priimami skirtingi procesiniai sprendimai. Nustačius šią aplinkybę gavus informaciją apie galimai padarytą nusikalsamą veiką, turi būti priimtas sprendimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą (BPK 168 straipsnio 1 dalis), ikiteisminio tyrimo metu – procesas nutraukiamas prokuroro nutarimu (BPK 212 straipsnio 1 punktas, 214 straipsnio 1 dalis), bylos parengimo nagrinėti teisme metu – byla nutraukiama teismo nutartimi (BPK 232 straipsnio 7 punktas, 235 straipsnio 1 dalis), teisminio nagrinėjimo metu – teismas ne nutraukia bylą, o baigia ją nagrinėti ir priima išteisinamąjį nuosprendį (BPK 3 straipsnio 2 dalis).

Svarbu pabrėžti tai, kad šiuo pagrindu išteisinti asmenį galima tik tuomet, kai apskritai nepadaryta jokia nusikalstama veika. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo baudžiamąją bylą, kurioje kaltinamasis buvo išteisintas nepadaręs jam inkriminuoto nusikaltimo. Kasacinis teismas nurodė, kad „*iš aptariamos skundžiamo nuosprendžio formuluotės aišku tik tai, kad A. R.*

[49] EŽTT 2008 m. rugsėjo 25 d. sprendimas byloje Ooms prieš Prancūziją, pareiškimo Nr. 38126/06.

nepadarė BK 217 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo. Lieka neaišku, ar byloje nustatyti jo veiksmai (veika) neatitinka kurio nors kito nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. Nustačius, kad asmuo padarė ne jam inkriminuotą, o kitą nusikalstamą veiką ir tinkamai teisme pakeitus kaltinimą, asmuo už tos kitos veikos padarymą turėtų būti nuteistas“[50]. Taigi, išteisinimo pagrindas negali būti formuluojamas kaip konkretaus kaltinamajam inkriminuoto nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo nepadarymas. Iš teismo nuosprendžio turinio turi aiškiai matytis, kad kaltinamasis apskritai nepadarė jokios nusikalstamos veikos.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai prokuroras, nustatęs, kad įtariamojo veika atitinka kitos nusikalstamos veikos, o ne veikos pagal pirminį įtarimą, sudėties požymius nutraukia baudžiamąjį procesą pagal pirminį įtarimą BPK 3 str. 1 d. 1 p. pagrindu ir tęsia ikiteisminį tyrimą pagal naują veikos kvalifikaciją. Kasacinis teismas nepritaria tokiai praktikai ir nurodo, kad, kai asmens veikoje yra kito nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, baudžiamojo proceso pagal pirminį įtarimą nereikia nutraukti, nes keičiasi tik įtarimo turinys. Tokiu atveju baudžiamasis procesas turėtų būti tęsiamas, o įtariamajam prieš apklausą turėtų būti įteiktas naujas pranešimas apie įtarimą[51].

Nagrinėjant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, matyti, kad išvada, jog nebuvo padaryta nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių turinti veika, daroma nustačius: 1) kad iš viso nebuvo įvykio dėl kurio vyko procesas, 2) kad įvykis buvo, bet jis negali būti vertinamas kaip nusikalstama veika ir 3) kad byloje yra nepašalinamų abejonių, neleidžiančių patikimai konstatuoti, ar iš viso įvykis buvo arba ar įvykis, kuris buvo, vertintinas kaip nusikalstama veika[52].

Sprendžiant klausimą, ar buvo padaryta nusikalstama veika turi būti nustatoma, ar veika, atitinka nusikalstamos veikos sudėties požymius. Nusikalstamos veikos sudėtis – baudžiamajame įstatyme numatytų objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių, kurie apibūdina pavojingą veiką kaip tam tikrą nusikaltimą arba baudžiamąjį nusižengimą, visuma. Analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką matyti, kad žemesnių instancijų teismai dažnai netinkamai nustato nusikalstamos veikos subjektyviuosius požymius, ko pasėkoje asmuo nuteisiamas, nors iš tikrųjų

[50] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2007.
[51] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-270-693/2016.
[52] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-385-507/2016.

jo veika neatitinka nusikalstamos veikos sudėties[53].

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad BPK 3 straipsnio 1 dalyje 1 punkte numatytu pagrindu atsisakyti pradėti baudžiamąjį procesą, jį nutraukti ar priimti išteisinamąjį nuosprendį galima tik tuomet, kai asmens padarytoje veikoje nėra jokios nusikalstamos veikos bent vieno iš požymių. Jei padarytoje veikoje nėra asmeniui inkriminuojamos nusikalstamos veikos, tačiau galimai yra kitos veikos požymių, kaltinimas turi būti pakeistas ir baudžiamasis procesas turi vykti toliau. Sprendžiant klausimą, ar padarytą veiką galima laikyti nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu ypatingai svarbu teisingai nustatyti nusikalstamos veikos subjektyviuosius požymius, kad kaltinamasis nebūtų nepagrįstai nuteistas.

2.2. Baudžiamojo proceso negalimumas, jeigu suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai

BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatyta aplinkybė, dėl kurios baudžiamasis procesas yra negalimas – apkaltinamojo nuosprendžio senaties terminų suėjimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra peteikęs apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties sampratą - „*apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis – tai baudžiamojo įstatymo nustatytas terminas, kuriam suėjus, nusikalstamą veiką padaręs asmuo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn*“[54]. Užsienio autoriai Pawel Daniluk ir Michal Leciak senatį apibūdina kaip faktorių, kuris nutraukia ryšį tarp nusikaltimo ir bausmės[55]. Jie kritiškai vertina senaties institutą baudžiamajame procese, nurodydami, kad „*senaties institutas yra asmens baudžiamosios atsakomybės už padarytą nusikalstamą veiką išimtis, kuris susilpnina bausmės neišvengiamumo principo esmę, taip pat gali susilpninti teisės, kaip tokios, reikšmę, teisingumo bei teisės principų prasmę*“[56]. Chester T. Lane pažymi, kad „*senaties institutas užtikrina, jog praėjus tam tikram laikui, valstybės teisė persekioti asmenį turi pasibaigti, lygiai taip pat kaip ir kaltininko pareiga atsakyti už padarytą nusikalstamą veiką. Senaties terminų suėjimas leidžia teismams nutraukti bylinėjimąsi dėl pasenusių kaltinimų, o kaltinamiesiems nebereikia gintis nuo jų, kuomet, praėjus ilgam laikui nuo padarytos nusikalstamos veikos, proceso dalyvių prisiminimai apie įvykį jau yra išblėsę,*

[53] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-60/2015, 2K-613/2007.
[54] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-371/2011.
[55] PH.D Pawel Daniluk, Ph.D Michal Leciak, „Statute of Limitations in the Polish Criminal Law“, *Journal of Eastern – European Criminal Law*, (2016): 150.
[56] *Ibid.,* p. 151.

liudininkai mirę ar nenustatyti, o įrodymai prarasti“[57].

Senaties instituto reikšmę reikėtų aiškinti atsižvelgus į baudžiamojo proceso bei bausmės paskirtį. Baudžiamojo proceso vienas iš tikslų, numatytų BPK 1 straipsnyje, yra greitai atskleisti nusikalstamas veikas. Jeigu per tam tikrą įstatymo numatytą laiką nusikalstama veika nėra ištirta bei išnagrinėta, vadinasi, baudžiamojo proceso tikslai nebebus pasiekti, ko pasėkoje, baudžiamasis procesas tampa nebegalimas. Analizuojant senaties instituto reikšmę svarbu paminėti, kad „*senaties institutas tiesiogiai išplaukia iš bausmės paskirties. BK 41 straipsnyje kalbama apie nubaudimą kaip vieną iš bausmės tikslų, tačiau greta formuluojamas tikslas pasiekti, kad asmuo nedarytų naujų nusikalstamų veikų. Taigi, jei asmuo po padarytos nusikalstamos veikos <...> per tam tikrą laikotarpį nenusikalsta dar kartą, galima kelti klausimą, ar tikslinga jį traukti baudžiamojon atsakomybėn, skirti ir versti atlikti bausmę. <...> Senaties instituto įtvirtinimą pateisina tai, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo suėjus įstatyme nurodytiems terminams praranda pavojingumą*“[58]. Šį požiūrį pateisina LR BK 95 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatyta senaties taikymo sąlyga – jeigu asmuo per šiame straipsnyje numatytus terminus nepadarė naujos tyčinės nusikalstamos veikos. Baudžiamojo proceso komentaro autorių teigimu, „*patraukimas baudžiamojon atsakomybėn praėjus ilgesniam laikui nuo nusikalstamos veikos padarymo būtų beprasmis, nes bausmės ar poveikio priemonė neleistų pasiekti joms keliamų tikslų*“[59]. Kalbant apie senaties instituto reikšmę, pažymėtina, kad „*šio baudžiamosios teisės instituto įtvirtinimas BK grindžiamas reikalavimu, kad baudžiamoji atsakomybė turi atsirasti tuoj pat po nusikalstamos veikos padarymo arba praėjus kuo trumpesniam laikui po jos padarymo. Priešingu atveju mažėja baudžiamosios atsakomybės veiksmingumas, prevencinė reikšmė*“ [60] . S. Bikelis, analizuodamas senaties institutą, nurodė, kad „*senaties instituto egzistavimą baudžiamojoje justicijoje pateisina materialinio pobūdžio (su baudžiamuoju klausimu susijusios) priežastys: baudžiamosios atsakomybės taikymo praėjus ilgam laiko tarpui nuo nusikalstamos veikos padarymo netikslingumas dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo aktualumo visuomenei (ir nukentėjusiajam, jei jis yra) nunykimo*“[61].

BK 95 straipsnio 1 dalyje yra numatyti konkretūs apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo

[57] Chester T. Lane, „Statutes of Limitations in Criminal Law: The Prejury Dilemma“, *State Law Journal (Moritz College of Law)*, (1955): 222.
[58] V. Piesliakas, *Lietuvos baudžiamoji teisė, Knyga 2: aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai,* (Vilnius: Justitia), 2008.
[59] *Supra* note 7, p. 16.
[60] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-371/2011.
[61] Skirmantas Bikelis, *supra* note 8, p. 102.

senaties terminai. Kaip yra nurodęs kasacinis teismas, „*BK 95 straipsnyje nurodytos apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties taikymo sąlygos pirmiausia susijusios su nusikalstamų veikų sunkumu, t. y. senaties termino trukmė priklauso nuo to, ar buvo padarytas baudžiamasis nusižengimas, ar neatsargus arba nesunkus tyčinis nusikaltimas, ar apysunkis tyčinis nusikaltimas, ar sunkus, ar labai sunkus nusikaltimas*“[62]. BK 95 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, negali būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis, jeigu yra praėję nuo 3 metų, kai buvo padarytas baudžiamasis nusižengimas iki 30 metų, kai buvo padarytas nusikaltimas, susijęs su tyčiniu kito žmogaus gyvybės atėmimu. Lyginant BK 95 straipsnio nuostatas su Lenkijos BK normomis, reglamentuojančiomis senaties institutą, matyti, kad Lenkijos baudžiamojo įstatymo nuostatos senaties instituto atžvilgiu yra griežtesnės[63]. Senaties terminus čia nutraukia kiekvienas pradėtas procesinis veiksmas prieš įtariamąjį ar kaltinamąjį ir jie vėl pradėdami skaičiuoti iš naujo nuo paskutinio procesinio veiksmo. Tačiau yra numatyti galutiniai senaties terminai, kuriems suėjus baudžiamasis persekiojimas turi būti nutrauktas. Ilgiausias galutinis senaties terminas, pradėjus procesinius veiksmus, pasibaigia praėjus 40 metų nuo nužudymo. Lenkijoje senatis netaikoma tyčiniams nusikaltimams: nužudymui, sunkiam kūno sužalojimui, didelės žalos sveikatos padarymui, neteisėtam laisvės atėmimui, susijusiam su žiauriu kankinimu, padarytam valstybės tarnautojo atliekant tarnybines pareigas. Kaip ir Lietuvoje, Lenkijoje senatis netaikoma nusikaltimams žmonijai ir karo nusikaltimams, taip pat ir nusikaltimams taikai. Prancūzijoje senaties terminai numatyti ne baudžiamąjame, bet baudžiamojo proceso kodekse. Kaip ir Lenkijoje, Prancūzijos BPK numato, kad, jeigu procesas pradedamas nesuėjus senaties terminams, kiekvienas procesinis veiksmas senaties terminą nutraukia ir pradeda iš naujo[64]. Vokietijoje numatyti labai ilgi senaties terminai[65]. Pavyzdžiui, senaties terminas nusikalstamoms veikoms, baudžiamoms laisvės atėmimu iki gyvos galvos yra 30 metų, nusikalstamoms veikoms, už kurias numatyta maksimali bausmė viršija 10 metų laisvės atėmimo - 20 metų senaties terminas. Pradėjus proceso veiksmus per šiuos terminus, senaties terminai minėtoms nusikalstamoms veikoms prailgėja dvigubai (pvz, pradėjus proceso veiksmus galutinis senaties terminas už nusikaltimus, už kuriuos numatyta

[62] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285-222/2015.
[63] Lenkijos baudžiamojo kodekso 101 straipsnis, 1997, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
[64] Prancūzijos baudžiamojo proceso kodeksas, 1959 m., su pakeitimais iki 2011 m. lapkričio 17 d. http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
[65] Vokietijos baudžiamojo kodekso 78 straipsnis, 1971, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes

laisvės atėmimas iki gyvos galvos, yra 60 metų). Tokie ilgi senaties terminai yra grindžiami Vokietijos teisinėje sistemoje vyraujančia teorija, kad asmeninis kaltininko ryšys su padaryta nusikalstama veika daugeliu atvejų iki teisiškai nebereikšmingo lygio nunyksta tik praėjus išties ilgiems terminams[66]. Vokietijoje senatis netaikoma nusikaltimams žmoniškumui ir karo nusikaltimams bei kvalifikuotam nužudymui. O štai kai kuriose bendrosios teisės tradicijos šalyse, pavyzdžiui, Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Kanadoje, senaties institutas, koks yra minėtose Europos valstybėse, apskritai neegzistuoja.

Analizuojant Lietuvos baudžiamosios teisės senaties institutą, pagal BK 95 straipsnį, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis taikoma, kai yra atitinkamų sąlygų visuma: 1) yra suėjęs apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas; 2) asmuo šio termino laikotarpiu nesislėpė nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo; 3) asmuo nepadarė naujos nusikalstamos veikos. Nevykdant baudžiamojo proceso šiuo pagrindu labai svarbu tinkamai nustatyti šias senaties taikymo sąlygas. Jeigu asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, pasislėpė nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo, pagal BK 95 straipsnio 4 dalį, senaties eiga sustoja. Senaties eiga atsinaujina nuo tos dienos, kai asmuo sulaikomas arba kurią jis pats atvyksta į teisėsaugos instituciją ir prisipažįsta dėl nusikalstamos veikos padarymo. Tokiu atveju senaties eiga skaičiuojama toliau, o ne prasideda iš naujo[67]. Laikas, praėjęs nuo nusikalstamos veikos padarymo iki pasislėpimo, į apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatį įskaitomas, o laikas, kurį asmuo buvo pasislėpęs – neįskaitomas[68]. Labai svarbu atkreipti dėmesį ir į trečią apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties taikymo sąlygą. Pagal BK 95 straipsnio 8 dalį, jeigu senaties eigos metu padaroma nauja tyčinė nusikalstama veika, senatis nutrūksta. Tokiu atveju laikas, praėjęs nuo pirmosios nusikalstamos veikos padarymo iki antrosios nusikalstamos veikos padarymo momento, anuliuojamas. Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo dėl pirmosios nusikalstamos veikos senaties eiga pradedama skaičiuoti iš naujo nuo antrosios nusikalstamos veikos padarymo momento ir tęsiasi už abi nusikalstamas veikas[69]. Jei buvo padarytos kelios nusikalstamos veikos, senaties eiga už visas veikas pradedama skaičiuoti nuo paskutinės nusikalstamos veikos padarymo momento[70]. Taigi, priimant sprendimą nevykdyti baudžiamojo

---

[66] Skirmantas Bikelis, „Baudžiamosios atsakomybės senaties pateisinimo problema“, *Teisės problemos Nr. 1 (67)*, (2010): 46.
[67] *Supra* note 16, p. 494.
[68] *Ibid.*
[69] *Ibid*, p. 495.
[70] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295-697/2015.

proceso BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu, būtina atidžiai įvertinti senaties taikymo sąlygas.

Atsisakant pradėti procesą arba jį nutraukiant dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų suėjimo labai svarbu žinoti, kada padaryta nusikalstama veika. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai patys nukentėjusieji nežino, kada tiksliai jų atžvilgiu buvo padaryta nusikalstama veika, nurodydami, kad, pavyzdžiui, vagystė iš buto galėjo būti įvykdyta laikotarpyje nuo sausio 1 d. iki vasario 1 d. Tokiose situacijose pareigūnai neretai senaties terminus pradeda skaičiuoti nuo ikiteisminio tyrimo pradžios momento arba nuo tada, kai pats nukentėjusysis sužinojo apie padarytą nusikalstamą veiką. Tokia praktika nėra teisinga, kadangi šiuo atveju turėtų būti vadovaujamasi principu – abejonės kaltininko naudai[71] ir senaties terminai skaičiuojami nuo seniausio momento, kuomet manoma, kad nusikalstama veika galėjo būti padaryta.

Apibendrinant galima pasakyti, kad senaties instituto, kaip aplinkybės, lemiančios baudžiamojo proceso negalimumą, paskirtis yra kuo greičiau užtikrinti baudžiamosios atsakomybės atsiradimą po nusikalstamos veikos padarymo, kadangi praėjus tam tikram laikui išnyksta baudžiamosios atsakomybės veiksmingumas bei tikslingumas. Taip pat, jei asmuo iki senaties terminų pabaigos nepadaro naujos nusikalstamos veikos, galima manyti, kad jis prarado pavojingumą, todėl nebetikslinga jį traukti baudžiamojon atsakomybėn. Taikant apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties institutą labai svarbu tinkamai įvertinti senaties taikymo sąlygas. Ypatingai svarbu tiksliai nustatyti nusikalstamos veikos padarymo laiką, kad nebūtų pažeidžiamos kaltinamojo teisės, neteisėtai tęsiant procesą.

2.3. Baudžiamojo proceso negalimumas prieš asmenį, kuris nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jis atsako pagal baudžiamuosius įstatymus

BPK 3 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytą aplinkybę, dėl kurios baudžiamasis procesas negalimas (asmens amžius) lėmė įvairūs tarptautiniai įsipareigojimai: Vaiko teisių Konvencija, Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, JTO standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės, JTO nepilnamečių, kuriems atimta laisvė, apsaugos taisyklės, JTO nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės ir kt. Šiuose dokumentuose įtvirtintos pagrindinės nuostatos, susijusios su nepilnamečių baudžiamąja atsakomybe: vaikai negali visiškai atsakyti, kol yra nepilnamečiai, nes jie nėra

[71] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-100-222/2015.

pasiekę moralinės brandos; jie nėra psichologiškai pastovūs; neturi ypatybių, su kuriomis siejama baudžiamoji atsakomybė ir jai keliami tikslai; nepilnamečių patraukimas baudžiamojon atsakomybėn turi skirtis nuo pilnamečių; pagrindinis tikslas turi būti siekis ne nubausti; būtina išnaudoti visas kitas galimas alternatyvas; nepilnamečiams realus laisvės atėmimas turi būti taikomas tik išimtiniais atvejais.

Kaip matyti iš minėtų tarptautinių dokumentų nuostatų, nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė siejama su teisingumo, humanizmo principais. Kadangi jų baudžiamosios atsakomybės ypatumus lemia amžius, socialinė branda, baudžiamasis įstatymas numato amžiaus ribas, nuo kurių asmenį galima traukti baudžiamojon atsakomybėn. Pagal BK 13 straipsnį, asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą nuo 16 metų, o už sunkiausių nusikaltimų (BK 13 straipsnio 2 dalis) padarymą – nuo 14 metų amžiaus. Lyginant su užsienio šalimis, Didžiojoje Britanijoje baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba yra vos 10 metų, Belgijoje – 12 metų, Vokietijoje ir Latvijoje – 14 metų, Suomijoje 15 metų. Daugumoje užsienio valstybių yra numatyta baudžiamoji atsakomybė nuo 14-15 metų amžiaus[72].

Kaip minėta, Lietuvoje bendroji amžiaus, nuo kurio gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė riba yra 16 metų. Tokio amžiaus sulaukęs asmuo gali atsakyti už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus, kurie numatyti BK specialiojoje dalyje, taip pat už pasikėsinimą, rengimąsi padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Baudžiamosios atskomybės nuo 14 metų nustatymą lemia tai, kad, įstatymo leidėjo požiūriu, 14 metų sulaukęs asmuo sugeba suvokti BK 13 straipsnio 2 dalyje įrašytų veikų pavojingumą bei iš to kylančias pasėkmes, taip pat minėtame straipsnyje dauguma numatytų veikų yra labai sunkūs ar sunkūs nusikaltimai žmogaus gyvybei, sveikatai, seksualinio apsisprendimo laisvei ir kt., t.y. didžiausios saugomos vertybės, gėriai[73]. Šių nusikaltimų pavojingumas visuomenei ir neteisėtumas yra akivaizdūs visiems, taip pat ir 14 metų paaugliams[74].

Taigi asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, tačiau nesulaukusiam įstatyme numatyto amžiaus, vadovaujantis BPK 3 straipsnio 1 dalies 3 punkto nuostatomis, baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas. Tokiu atveju, remiantis BK 13 straipsnio 3 dalimi, gali būti taikomos auklėjamojo ar kitokio poveikio priemonės. Auklėjamojo poveikio priemonių rūšys yra numatytos BK 82 straipsnyje, o kitos priemonės - Vaiko teisių apsaugos

[72] https://www.crin.org/en/home/ages/europe
[73] Gintaras Goda ir kt., *supra* note 16, p. 101.
[74] LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Autorių kolektyvas. (Vilnius, 1989): 23.

pagrindų įstatymo 49 straipsnio 3 dalyje. Analizuojant įstatymo normas, reglamentuojančias ikiteisminio tyrimo nutraukimą (BPK 212, 214, 216 straipsniai), iškyla neaiškumų, ar prokuroras, nutraukdamas ikiteisminį tyrimą dėl įtariamojo amžiaus, gali paskirti auklėjamojo poveikio priemonę. BPK tai nėra reglamentuota. Iš BK 82 straipsnio 2 dalies turinio matyti, kad auklėjamojo poveikio priemones skiria teismas, tačiau prokuroras, nutraukdamas ikiteisminį tyrimą, neturi gauti teismo patvirtinimo. Taigi, lieka neiašku, kas šiuo atveju turėtų paskirti auklėjamojo poveikio priemonę nepilnamečiui, padariusiam nusikalstamą veiką. Manyčiau, tai turėtų būti sureguliuota įstatymu.

Apibendrinus galima daryti išvadą, kad baudžiamasis procesas prieš asmenį, nesulaukusiam įstatymo numatytos amžiaus ribos, nuo kurios jis atsako pagal baudžiamuosius įstatymus yra negalimas. Tokiu atveju nepilnamečiui, kuriam iki baudžiamojo įstatymo uždraustos pavojingos veikos padarymo nebuvo suėję 14 metų gali būti paskirta auklėjamojo poveikio priemonė. Subjektai, turintys teisę skirti auklėjamojo poveikio priemones nepilnamečiams, padariusiems nusikalstamą veiką, turėtų būti aiškiai nurodyti baudžiamojo proceso kodekse.

2.4. Baudžiamojo proceso negalimumas, jeigu nėra nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo arba prokuroro reikalavimo pradėti procesą tais atvejais, kai procesas gali būti pradėtas tik pagal nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba prokuroro reikalavimą

BPK 3 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatyta, kad baudžiamasis procesas negalimas, jeigu nėra nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo arba prokuroro reikalavimo pradėti procesą tais atvejais, kai procesas gali būti pradėtas tik pagal nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba prokuroro reikalavimą. Šiuo teisiniu reguliavimu, siekiant baudžiamojo proceso tikslų – apginti pažeistas žmogaus teises ir laisves, yra įgyvendinimas privatus – viešas kaltinimas baudžiamajame procese. Privačiai - viešas kaltinimas - tai tokia kaltinimo, o taip pat ir baudžiamojo persekiojimo rūšis, kai baudžiamasis procesas gali vykti tik gavus nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą. Terminas „nukentėjęs asmuo“ apima tiek fizinį, tiek juridinį asmenį. Gavus tokį skundą ar pareiškimą toliau procesas vyksta bendra tvarka. Įstatymų leidėjas BPK 167 straipsnyje yra išskyręs tam tikras nusikalstamas veikas – nesunkūs ir apysunkiai nusikaltimai žmogaus sveikatai ir gyvybei, žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ar turtiniams interesams, dėl kurių padarymo baudžiamasis persekiojimas priklauso nuo nukentėjusiojo (jo atstovo, o tam tikrais atvejais ir nuo prokuroro) iniciatyvos pradėti procesą. Tokiose bylose procesas neįmanomas, jeigu nėra minėtų atitinkamų dokumentų. Išimtis nustatyta

tik tiems atvejams, kai BK 145 straipsnyje, 149 straipsnio 1 dalyje, 150 straipsnio 1 dalyje, 151 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos turi smurto artimoje aplinkoje požymių (BPK 167 straipsnio (2013 d. liepos 2 d. redakcija) 3 dalis, BK 145 straipsnio (2013 m. liepos 2 d. redakcija) 3 dalis). Šiuo teisiniu reguliavimu asmeniui, galimai nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos padarymo, yra leidžiama, visų pirma, pačiam įvertinti, ar jo teisės ir teisėti interesai buvo pažeisti ir ar jis nori, kad jos būtų apgintos. Asmens, kuris galimai nukentėjo nuo nusikalstamos veikos, vaidmuo ir bendradarbiavimas baudžiamajame procese yra labai svarbus, kadangi be jo nei policija, nei prokuratūra ne tik, kad nebūtų informuoti apie padarytas nusikalstamas veikas, tačiau būtų apsunkintos ir įrodymų rinkimo galimybės bei teisminis bylos nagrinėjimas[75].

Kaip minėta, tam tikrais atvejais ikiteisminį tyrimą dėl veikų, numatytų BPK 167 straipsnyje, privalo pradėti ir prokuroras. Tai atvejai, kai BPK 167 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę ar jomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų. Anksčiau prokurorui buvo suteikta teisė šiais atvejais pradėti baudžiamąjį procesą, tačiau Konstitucinis Teismas 2006 m. birželio 15 d. nutarime nurodė, kad „*prokuroras pagal Konstituciją turi priedermę ginti inter alia asmens teises bei teisėtus interesus, nekvestionuojamą pareigą pradėti baudžiamąjį procesą inter alia tais atvejais, kai atitinkama nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, kai šia veika padaryta žala asmeniui, kuris apskritai negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valios ginti savo teises bei teisėtus interesus ir (arba) negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) atlikti tam tikrų veiksmų (imtis kitų priemonių), kuriais šias savo teises bei teisėtus interesus imtųsi ginti*“[76]. Atsižvelgiant į tai, buvo priimti BPK 167 straipsnio 2 dalies pakeitimai. Taigi, esant informacijai apie galimai padarytą nusikalstamą veiką, numatytą BPK 167 straipsnyje, tačiau nesant nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo pradėti ikiteisminį tyrimą, turi būti įvertinta, ar ši veika turi visuomeninę reikšmę ir ar asmuo, kuriam padaryta žalos dėl svarbių priežasčių negali ginti savo interesų. Jeigu prokuroras nusprendžia, kad šių aplinkybių nėra, vadovaudamasis BPK 3 straipsnio 1 dalies 4 punktu, turi priimti nutarimą atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą.

BPK 167 straipsnyje išvardintų nusikalstamų veikų visuomeninės reikšmės sampratą yra pateikęs Konstitucinis teismas, nurodydamas, kad „*sprendžiant, ar nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, atsižvelgiama į tai, kad vien nukentėjusiojo užimamos pareigos ar*

[75] S. Walther, „Reparation and Criminal Justice: Can They Be Integrated?“, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice,* (1996): 163.
[76] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas byloje Nr. 45/04.

socialinis statusas savaime nenulemia nusikalstamos veikos visuomeninės reikšmės, nes įstatymui ir teismui visi asmenys yra lygūs <...>. Sprendžiant, ar nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, kiekvienu atveju būtina įvertinti, kokie padariniai visuomenei, valstybei ir teisinei sistemai galėtų atsirasti, jeigu dėl šios veikos ir dėl kitų analogiškų veikų baudžiamasis procesas nebūtų pradėtas“[77]. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakyme „*Dėl rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos*“ papildomai nurodyta, kad veikos turi visuomeninę reikšmę galima pripažinti ir tais atvejais, kai asmenys, kaltinami kelių tarpusavyje susijusių nusikalstamų veikų padarymu, dėl dalies iš kurių baudžiamasis procesas turėtų vykti tik gavus nukentėjusiojo skundą ar teisėto atstovo pareiškimą, jei tokiu atveju nutraukus baudžiamąjį procesą dėl BPK 167 straipsnio 1 dalyje numatytos veikos pasunkėtų kitų nusikalstamų veikų atskleidimas ir įrodinėjimas[78].

Sprendžiant, ar asmuo dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų, būtina atsižvelgti į tai, kad šis įstatyminis pagrindas taikomas tokioms situacijoms, kai asmuo apskritai negali pats ar per teisėtą savo atstovą išreikšti valios ginti savo teisėtus interesus arba negali pats ar per teisėtą atstovą atlikti tam tikrų veiksmų, kuriais šiuos savo teisėtus interesus imtųsi ginti (pvz., dėl fizinės ar psichinės negalios, teisinio subjektiškumo nebuvimo ir kt.), taip pat ir tokioms situacijoms, kai nors asmuo ir gali pats arba per teisėtą savo atstovą išreikšti valią ginti savo teisėtus interesus, gali pats arba per teisėtą atstovą atlikti tam tikrus veiksmus, kuriais šiuos savo teisėtus interesus imtųsi ginti, tačiau šių veiksmų objektyviai negali pakakti, kad tie interesai būtų apginti (pvz., dėl negalėjimo gauti reikalingos informacijos, neturėjimo teisės atlikti reikiamus proceso veiksmus dėl asmens, padariusio nusikalstamą veiką, teisinės neliečiamybės ir kt.)[79].

Taigi, jeigu dėl tam tikrų veikų, numatytų BPK 167 straipsnyje, nėra pateiktas nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas ar prokuroro reikalavimas pradėti ikiteisminį tyrimą, baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas. Analizuojant užsienio šalių baudžiamojo proceso bei baudžiamuosius įstatymus matyti, kad Bulgarijos BPK 24 straipsnyje taip pat įtvirtintos nuostatos, jog dėl atitinkamų veikų, numatytų Bulgarijos BK 161 straipsnyje (dėl nesunkaus ir vidutinio sveikatos sutrikdymo, dėl grasinimų,

[77] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.
[78] Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2014 m. birželio 30 d. įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos Generalio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymo Nr. I-110 „Dėl rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos pakeitimo“, Nr. I-133.
[79] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas byloje Nr. 45/04.

dėl neteisėtai atskleistos paslapties, kuri kenkia geram asmens vardui ir kt.) baudžiamasis procesas gali būti pradėtas tik pagal nukentėjusiojo skundą[80]. Prokuroras, nesant nukentėjusiojo skundo, inicijuoti baudžiamąjį procesą gali tuo atveju, jei nukentėjusysis negali pats ginti savo teisių ir teisėtų interesų dėl bejėgiškos būklės arba yra priklausomas nuo įtariamojo (Bulgarijos BPK 49 straipsnis). Latvijos BPK 7 straipsnyje nurodyta, kad baudžiamasis procesas dėl atitinkamų veikų, numatytų Latvijos BK (dėl nesunkaus sveikatos sutrikdymo, sveikatos sutrikdymo dėl neatsargumo ir kt.) gali būti pradėtas tik esant nukentėjusiojo reikalavimui[81]. Prokuroras dėl minėtų nusikalstamų veikų baudžiamąjį procesą gali inicijuoti tik tuo atveju, jei nukentėjusysis negali pats apginti savo teisių ir teisėtų interesų dėl fizinės ar protinės ligos. Štai Čekijoje baudžiamasis procesas dėl tam tikrų veikų, numatytų Čekijos BK 163 straipsnyje (dėl sveikatos sutrikdymo, būtinosios pagalbos nesuteikimo, grasinimų ir kt.), gali būti pradėtas ar tęsiamas tik esant nukentėjusiojo sutikimui[82]. Pateikus atsisakymą dėl baudžiamojo proceso pradėjimo, vėlesnis sutikimas yra nebegalimas. Taigi, šiuo atveju baudžiamasis procesas gali būti inicijuojamas ir teisėsaugos pareigūnų, tačiau yra būtina gauti nukentėjusiojo sutikimą dėl proceso tęsimo. Priešingu atveju baudžiamasis procesas, vadovaujantis Čekijos BPK 11 straipsniu 1 dalies i punktu, negali būti vykdomas.

Grįžtant prie LR BPK 3 straipsnio 1 dalies 4 punkto, atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamojo proceso kodekse nenumatyti jokie reikalavimai, kuriuos turėtų atitikti nukentėjusiojo skundas, jo teisėto atstovo pareiškimas ar prokuroro reikalavimas. Teismų praktikoje minėtiems dokumentams aukštų reikalavimų nekeliama. Jie gali būti pateikti tiek raštu, tiek žodžiu. Svarbu, kad būtų aiškiai išreikšta pareiškėjo valia (siekis, kad atitinkama veika būtų tiriama ir nagrinėjama) pradėti baudžiamąjį procesą dėl padarytos nusikalstamos veikos[83]. Aiškiai išreikšta valia pradėti baudžiamąjį persekiojimą teismų praktikoje laikomi tokie veiksmai, kaip: asmens kreipimasis į policijos įstaigą, parodymų, apie padarytą nusikalstamą veiką, davimas,

[80] Bulgarijos baudžiamojo proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 24 straipsnis, 2006, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes

[81] Latvijos baudžiamojo kodekso 7 straipsnis, 1998 m., su pakeitimais iki 2011 m.lapkričio 4 d. http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes

[82] Čekijos baudžiamojo proceso kodekso 11 straipsnis, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes

[83] Rima Ažubalytė, „Nukentėjusiojo nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida“, *Jurisprudencija*, *4(122),* 2010*:* 230.

sutikimas dėl nukentėjusiojo statuto suteikimo baudžiamąjame procese ir kt.[84]. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakyme „*Dėl rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos*“ nurodyta, kad, kai gaunamas nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas apie nusikalstamą veiką, nurodytą BPK 167 straipsnio 1 dalyje, laikoma, kad nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo valia dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo yra išreikšta, neatsižvelgiant į tai, ar prašymas pradėti ikiteisminį tyrimą suformuluotas tiesiogiai[85]. Taigi asmuo, galimai nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos, pateikdamas skundą, neturi tiesiogiai nurodyti, jog prašo pradėti tam tikro asmens baudžiamąjį persekiojimą, užtenka to, kad jis atvyksta į teisėsaugos instituciją duoti parodymų apie padarytą nusikalstamą veiką, patirtą žalą, asmenį įvykdžiusį nusikalstamą veiką ir išreiškia norą, kad jo pažeisti interesai būtų apginti, o kaltininkas nubaustas.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką matyti, kad, įstatyme nenurodant konkrečių reikalavimų nukentėjusiojo skundui, jo atstovo pareiškimui ar prokuroro reikalavimui pradėti procesą dėl veikų, numatytų BPK 167 straipsnyje, padarymo teismai, priimdami tam tikrus sprendimus, susijusius su baudžiamojo proceso pradėjimu, ne visada yra nuoseklūs. Vienais atvejais[86] teismai laiko, kad neužtenka duoti parodymus apie galimai padarytą nusikalstamą veiką, numatytą BPK 167 straipsnyje, o būtina pateikti formalų skundą tam, kad būtų pradėtas baudžiamasis procesas, o kitais atvejais – formaus skundo nebuvimo nelaiko procesine kliūtimi pradėti procesą, teigdami, kad „*nukentėjusiojo interesai negali nukentėti vien dėl to, kad nebuvo formalaus skundo, kurio reikalavo BPK 167 straipsnyje įtvirtintos nuostatos*“[87]. Teisėsaugos institucijų pareigūnai matydami, kad asmuo duoda parodymus apie galimai padarytą nusikalstamą veiką, numatytą BPK 167 straipsnyje, privalo asmeniui, galimai nukentėjusiajam nuo nusikalstamos veikos padarymo, išaiškinti, kad baudžiamasis procesas dėl tokios veikos gali būti pradėtas tik tuo atveju, jeigu bus pateiktas skundas. Pritartina Bulgarijos praktikai, pagal kurią policijos pareigūnai privalo padėti asmenims, galimai nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų,

[84] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446-942/2015.
[85] *Supra* note 66.
[86] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2014; Šiaulių apygardos teismo 2017 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-41-354/2017.
[87] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 3 dalies nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446-942/2015.

tinkamai surašyti skundą dėl proceso pradėjimo[88]. Teisėsaugos pareigūnai turi užtikrinti, kad nebūtų atsisakoma pradėti proceso dėl netinkamai ar neaiškiai surašytų skundų. Asmenys, prieš kuriuos galimai buvo įvykdytos nusikalstamos veikos, dažnai neturi reikiamų teisinių žinių, todėl pateikiant skundą yra būtina kvalifikuotų teisininkų pagalba.

Praktikoje gali susiklostyti tokių situacijų, kai skundą ar pareiškimą apie BPK 167 straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką kito asmens interesais pateikė ne nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas. Tokiu atveju yra draudžiama atsisakyti priimti tokį dokumentą, o atsakingam pareigūnui būtina imtis priemonių gauti patikslinimą tiesiogiai iš nukentėjusiojo arba jo teisėto atstovo bei išsiaiškinti, ar nukentėjusysis nori pradėti baudžiamąjį procesą. Jei patikslinus gautą skundą ar pareiškimą apie BPK 167 straipsnyje nurodytą nusikalstamą veiką nukentėjusysis arba jo teisėtas atstovas nurodo, kad nepageidauja, jog būtų pradėtas ikiteisminis tyrimas ir nėra aplinkybių, kurioms esant privaloma pradėti ikiteisminį tyrimą prokuroro reikalavimu, vadovaujantis BPK 3 straipsnio 1 dalies 4 punktu, surašomas nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą[89]. Manytina, kad toks teisinis reguliavimas yra teisingas, kadangi įstatymai negali būti taikomi tik formaliai ir iš karto, nesant nukentėjusiojo skundo, atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą dėl BPK 167 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos padarymo. Ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų bei prokuroro pareiga yra ginti žmogaus ir piliečio teises ir laisves, siekti kad nusikaltęs asmuo būtų nubaustas, todėl sprendimai turi būti priimami tik visiškai įsitikinus bei įvertinus objektyvius bylos duomenis. Gali pasitaikyti įvairių situacijų, dėl ko pats nukentėjusysis nesikreipė į atitinkamas institucijas (pvz. dėl senyvo amžiaus ir nesupratimo, kad prieš jį padaryta nusikalstama veika), todėl būtina išsiaiškinti tikrąją nukentėjusio asmens valią dėl proceso pradėjimo.

Svarbu paminėti ir tai, kad atliekant ikiteisminį tyrimą gali paaiškėti, jog įtariamasis pradarė ir tokią nusikalstamą veiką, dėl kurios ikiteisminio tyrimo pradžia priklauso nuo nukentėjusiojo valios. Tokiu atveju būtina kreiptis į nukentėjusįjį tikslu gauti jo skundą tam, kad, laikantis įstatymo, būtų galima pradėti baudžiamąjį persekiojimą.

Galimi ir tokie atvejai, kai nagrinėjant bylą teisme iškyla būtinybė keisti kaltinimą, o perkvalifikavus nusikalstamą veiką ji patenka į BPK 167 straipsnyje numatytų nusikalstamų veikų sąrašą. Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad tokiais atvejais teismas turi išsiaiškinti, ar nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas reikalauja, kad procesas dėl perkvalifikuotos veikos būtų

[88] Pawel Wilinski, Piotr Karlik, „Improving Protection of Victims' Rights: Access to Legal Aids", (Lenkija: Adam Mickiewicz universitetas, 2014):36.
[89] *Supra* note 66.

tęsiamas (jei šie asmenys anksčiau nebuvo padavę skundo ar pareiškimo). Jeigu nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas nepareiškia reikalavimo tęsti procesą, procesas gali būti tęsiamas, jei to reikalauja prokuroras[90].

Nagrinėjant BPK 3 straipsnio 1 dalies 4 punkto nuostatas, iškyla klausimas, ar nukentėjusiajam (jo teisėtam atstovui) atsiėmus skundą (pareiškimą), paduotą dėl veikos, numatytos BPK 167 straipsnyje, baudžiamasis procesas turėtų būti nutrauktas? Lietuvos Aukščiausiasis Teismas *Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, taikymo teismų praktikoje apžvalgoje* yra pažymėjęs, kad esant atitinkamam skundui, pareiškimui ar reikalavimui, baudžiamasis procesas vyksta bendra tvarka ir nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo pareiškimas dėl skundo ar pareiškimo atsisakymo (atsiėmimo) nėra pagrindas nutraukti baudžiamąjį procesą[91]. Taigi, pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl veikos, numatytos BPK 167 straipsnyje, procesas turi vykti bendra tvarka be išimčių, net jei ir nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas atsiėmė skundą ar pareiškimą. Baudžiamasis procesas galėtų būti nutrauktas tik baudžiamojo proceso kodekso numatytais ikiteisminio tyrimo ar bylos nutraukimo pagrindais.

Apibendrinant galima padaryti išvadą, kad baudžiamojo proceso dėl veikų, numatytų BPK 167 straipsnyje, pradėjimo priklausymas nuo nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo valios patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn yra tikslingas, kadangi nurodytomis nusikalstamomis veikomis padaroma žala tik konkrečiam asmeniui, kuris turi teisę pats įvertinti ir nuspręsti, ar dėl to jis patyrė žalos, ar nori ginti savo asmeninius interesus ir pradėti ikiteisminį tyrimą. Prokuroras taip pat privalo ginti asmens interesus, kai pats nukentėjusysis to padaryti negali arba padaryta nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę. Teisėsaugos institucijų pareigūnai privalo informuoti asmenis, galimai nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, numatytų BPK 167 straipsnyje, jog proceso pradėjimui yra būtinas jų skundas. Taip pat jie privalo padėti tinkamai surašyti minėtus skundus, kad nebūtų priimti neteisėti procesniai sprendimai nevykdyti baudžiamojo proceso.

2.5. Baudžiamojo proceso negalimumas prieš mirusį asmenį

Remiantis BPK 3 str. 1 d. 5 p., baudžiamasis procesas negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas mirusiajam. Šis baudžiamojo proceso negalimumo pagrindas numatytas ir

[90] *Supra* note 6.
[91] *Ibid*.

daugelio užsienio valstybių BPK: Estijos BPK 199 str. 1 d. 4 p.[92], Lenkijos BPK 17 str. 1 d. 5 p.[93], Bulgarijos BPK 24 str. 1 d. 4 p.[94], Latvijos BPK 377 str. 5 p.[95]

Pagal LR BPK 3 str. 1 d. 5 p., baudžiamasis procesas negali vykti prieš mirusįjį, išskyrus tuos atvejus, kai byla reikalinga mirusiajam reabilituoti arba kitų asmenų bylai atnaujinti dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių. Tokia BPK 3 str. 1 d. 5 punkto formuluotė leidžia teigti, jog pagal bendrą taisyklę baudžiamasis procesas prieš mirusį asmenį negalimas, tačiau yra numatytos to išimtys. Nagrinėjant užsienio valstybių BPK nuostatas, susijusias su proceso negalimumu prieš mirusįjį, matyti, kad išimčių jos nenumato, išskyrus Estijos ir Latvijos BPK, kuriuose, kaip ir Lietuvoje, numatyta, kad mirusiojo atžvilgiu baudžiamasis procesas gali būti tęsiamas, jeigu siekiama jo reabilitacijos (Estijos BPK 199 str. 3 d., Latvijos BPK 377 str. 5 p.).

Analizuojant BPK 3 str. 1 d. 5 p. nurodytus baudžiamojo proceso tęsimo išimties pagrindus neaiškumų gali kilti dėl mirusiojo reabilitacijos. Nagrinėjant „reabilitacijos“ sampratą, bendrinėje kalboje viena iš jos reikšmių yra neteisingai apkaltinto ar nuteisto asmens gero vardo, teisių grąžinimas, teistumo panaikinimas.[96] Lietuvos teisės mokslininkų teigimu, reabilitacija – tai teismo sprendimo patikrinimas, siekiant galimai padarytų teismo klaidų, priimant apkaltinamąjį nuosprendį, ištaisymo; tik tęsiant baudžiamąjį procesą ir patikrinus apkaltinamojo nuosprendžio pagrįstumą, gali būti apginta nepagrįstai nuteisto asmens gera reputacija, orumas, kartu užtikrinant artimųjų interesą sugrąžinti mirusiajam gerą vardą.[97] Iš to būtų galima manyti, kad reabilitacija galima tik tuomet, kai asmuo yra nuteistas teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu. Tokios pozicijos laikėsi ir pirmosios instancijos teismas, nutraukdamas bylą BPK 3 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu, tačiau apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad tokia išvada yra nepagrįsta, nurodydamas, jog „*baudžiamojo proceso įstatymas nedetalizuoja pačios „reabilitavimo“ sąvokos, be to, nekonkretizuoja, kurioje baudžiamojo proceso stadijoje gali būti*

[92] Estijos baudžiamojo proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 199 straipsnis, 2003, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
[93] Lenkijos baudžiamojo proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 17 straipsnis, 1997, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10
[94] Bulgarijos baudžiamojo proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 24 straipsnis, 2006, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
[95] Latvijos baudžiamojo proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 377 straipsnis, 2005, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
[96] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, Vilnius, 2000, p. 649.
[97] Jonas Prapiestis, Mindaugas Girdauskas, „BPK taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje“, straipsnis knygoje: Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys (Vilnius: Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2012), p. 301.

taikoma BPK 3 str. 1 d. 5 p. numatyta išimtis. <...> BPK 3 str. 1 d. 5 p. numatyta išimtis, kai baudžiamasis procesas tęsiamas prieš mirusį asmenį, siekiant pastarąjį reabilituoti, gali būti taikoma ne tik mirusiems asmenims, kurie įsiteisėjusiais teismo nuosprendžiais yra pripažinti kaltais, tačiau ir tuo atveju, kai byla su kaltinamuoju aktu yra perduota nagrinėti pirmosios instancijos teismui, nors kaltinamasis miršta nepasibaigus teisminiam nagrinėjimui“[98]. Teismas taip pat nurodė, kad sprendžiant klausimą, ar byla gali būti tęsiama mirusiajam esminis kriterijus yra ne tai, ar asmeniui yra priimtas apkaltinamasis nuosprendis, o tikslo reabilituoti egzistavimas[99]. Šią bylą nagrinėjo ir kasacinės instancijos teismas[100], kuris pritarė apeliacinės instancijos teismui, pažymėdamas, kad kaltinimo pareiškimas (ne nuteisimas) asmeniui nėra vien tik formalus prokuroro veiksmas, nustatantis teisminio nagrinėjimo ribas nurodant tai, kokie duomenys yra pagrindas kaltinti asmenį padarius nusikalstamą veiką. Asmeniui pareiškus kaltinimus yra išreiškiama prokurorų oficiali pozicija, kad baudžiamojoje byloje yra surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių nusikalstamos veikos padarymą. Tokios pozicijos išreiškimas suponuoja ir tai, kad yra rimtas pagrindas abejoti dėl nepriekaištingos asmens, kuriam pareikštas kaltinimas, reputacijos. Kasacinis teismas nurodė, kad apginti mirusio asmens, kuriam pareikšti kaltinimai garbę ir orumą galima tik toliau tęsiant baudžiamąjį procesą, t.y. siekiant asmens reabilitavimo. Baudžiamojo proceso tęsimas tikrinant pareikštų kaltinimų mirusiam asmeniui pagrįstumą sudaro teisines prielaidas įgyvendinti teisingumą baudžiamojoje byloje ir atitinka BPK paskirtį. Teismui pripažinus tokiam asmeniui pareikštų kaltinimų pagrįstumą, šis asmuo negali būti pripažintas kaltas dėl nusikalstamos veikos padarymo, todėl teismas turėtų priimti sprendimą nutraukti baudžiamąją bylą. Pripažinus, kad toks asmuo nepadarė nusikalstamos veikos ar neįrodžius, kad šis asmuo dalyvavo padarant nusikalstamą veiką, turi būti priimamas išteisinamasis nuosprendis. Taigi, tęsiant procesą mirusiajam gali būti siekiama atstatyti jo gerą vardą ir orumą, kadangi kaltinimo pareiškimas, nepaisant to, kad nebuvo priimtas apkaltinamasis nuosprendis, verčia suabejoti mirusiojo gera reputacija. Tik tęsiant procesą galima nustatyti, ar mirusiajam pareikšti kaltinimai buvo pagrįsti.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta darytina išvada, kad baudžiamasis procesas mirus įtariamajam, kaltinamajam arba nuteistajam jo atžvilgiu turi būti nutrauktas. Procesas gali būti tęsiamas siekiant asmenį reabilituoti arba jeigu to reikia kitų asmenų bylai atnaujinti dėl naujai

[98] Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159-361-2011.
[99] *Ibid.*
[100] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lakričio 10 d. nutartis, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-444/2011.

paaiškėjusių aplinkybių. Jeigu mirusįjį siekama reabilituoti procesas turi vykti toliau iki kol byla bus išnagrinėta iš esmės ir priimtas sprendimas nutraukti bylą arba priimtas išteisinamasis nuosprendis. Reabilituojančiais pagrindais tęsti procesą galima ne tik, kai byloje yra priimtas apkaltinamasis nuosprendis, tačiau ir tada, kai asmeniui yra tik pareikštas kaltinimas, o jo atžvilgiu priimto teismo sprendimo nėra.

2.6. Baudžiamojo proceso negalimumas prieš asmenį, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu

BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatyta aplinkybė yra laikoma *non bis in idem* principo sudedamąja dalimi, jo procesine išraiška. Šia aplinkybe, lemiančia baudžiamojo procesos negalimumą, yra siekiama užtikrinti draudimą antrą kartą bausti asmenį už tą pačią nusikalstamą veiką, kartu deklaruojant vieną pagrindinių asmens garantijų – nebūti persekiojamam ir baudžiamam už nusikalstamą veiką, dėl kurios jau yra priimtas galutinis sprendimas baudžiamojoje byloje. BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatytu teisiniu reguliavimu įgyvendinami baudžiamojo proceso tikslai – tinkamas įstatymo pritaikymas, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas. Už padarytą nusikalstamą veiką galima persekioti ir bausti tik vieną kartą, todėl baudžiamasis procesas asmens atžvilgiu, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu nebegali būti vykdomas.

Siekiant geriau suprasti BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkte įtvirtintos aplinkybės, dėl kurios baudžiamasis procesas negalimas, prasmę būtina išanalizuoti čia įtvirtinto *non bis in idem* principo esmę ir reikšmę. Prof. Mirela Gorunescu teigia, kad „*non bis in idem principas – tai klasikinis teisės principas, draudžiantis bausti du kartus už tuos pačius teisei priešingus veiksmus*“[101]. *Non bis in idem* principas, kaip minėta, užtikrina vieną pagrindinių asmens garantijų – nebūti du kartus baudžiamam už tą patį, taip pat „*jis yra pagrįstas elementariu teisingumo suvokimu, kad asmuo negali būti persekiojamas ir baudžiamas už tas pačias nusikalstamas veikas, už kurias jis jau buvo nubaustas*“[102]. Užsienio autorių Christine Van Den Wyngaert ir Guy Stessens teigimu, šis principas turi tris loginius pagrindimus. Pirmiausia, *non bis in idem* principas yra išreikštas Lotynų maksimos *nemo debet bis vexari pro una et eadem*

[101] Mirela Gurunescu, „European Accents of the non bis in idem principle“, *Annals of the Constantin Brancusi University of Targu Jiu Ju* (2010): 99.
[102] Jenifer E. Costa, „Double Jeopardy and Non Bis In Idem: Priciples of Fairness“, *U.C. Davis Journal of International Law and Policy* (1998).

causa, kuri reiškia, jog niekas negali susidurti su daugiau kaip vienu persekiojimu už tą pačią nusikalstamą veiką. *Non bis in idem* principas apsaugo ne tik individualius, tačiau ir visuomenės interesus. Antra, galutinai pabaigus baudžiamąjį procesą prokuroras antrą kartą nebegali imtis veiksmų dėl tų pačių faktų. Trečia, *non bis in idem* principas išreiškia pagarbą teismo sprendimui, kuris buvo priimtas praeityje[103].

Non bis in idem principas įtvirtintas tiek Europos Sąjungos, tiek tarptautiniuose dokumentuose: EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsnyje, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 50 straipsnyje, Konvencijos dėl Šengeno susitarimo 54 – 58 straipsniuose, Europos konvencijos dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo 53 - 56 straipsniuose, Europos konvencijos dėl baudžiamojo proceso perdavimo Nr. 73 35 – 37 straipsniuose, Europos Tarybos konvencijos dėl ekstradicijos 9 straipsnyje, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 7 dalyje, Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto 20 straipsnyje.

Šis principas yra plačiai išreikštas ir nacionaliniuose įstatymuose: Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje, LR BK 2 straipsnio 6 dalyje, LR administracinių nusižengimų kodekso 2 straipsnyje. Lyginant su kitomis valstybėmis, matyti, kad draudimas antrą kartą bausti už tą patį, kaip ir Lietuvoje, daugelyje valstybių numatytas ne tik baudžiamuosiuose įstatymuose, bet ir konstituciniame lygmenyje – Vokietijos Pagrindinio įstatymo 103 straipsnyje[104], Portugalijos Konstitucijos 29 straipsnyje[105], Estijos Konstitucijos 23 straipsnyje[106], Slovėnijos Konstitucijos 31 straipsnyje[107], Slovakijos Konstitucijos 50 straipsnyje[108].

Akivaizdu, kad *non bis in idem* principas yra plačiai reglamentuotas įvairiuose teisės aktuose, siekiant užtikrinti asmens dvigubo nubaudimo už tą pačią neteisėtą veiką negalimumą.

---

[103] Christine Van Den Wyngaert ir Guy Stessens, „The International non bis in idem principle: resolving some of the unanswered questions“, *The British Institute of international and comparative law, London,* (1999): 780 – 781.

[104] Vokietijos Pagrindis Įstatymo 103 straipsnis, https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf

[105] Portugalijos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnis, 1976, *https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005.pdf*

[106] Estijos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnis, 1992, https://president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/index.html

[107] Slovėnijos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnis, 1991, http://www.us-rs.si/media/constitution.pdf

[108] Slovakijos Respublikos Konstitucijos 50 straipsnis, 1992, https://www.prezident.sk/upload-files/46422.pdf

Teismų praktikoje, aiškinant ir taikant BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatytą reguliavimą, svarbią reikšmę turi EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsnio 1 dalies nuostatos ir jų aiškinimas EŽTT praktikoje. EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsnis 1 dalis numato, kad:

1. Niekas negali tos pačios valstybės institucijų vėl būti persekiojamas ar baudžiamas už nusikaltimą, dėl kurio jis jau buvo galutinai išteisintas arba nuteistas nuosprendžiu pagal tos valstybės įstatymus ir baudžiamąjį procesą.

Taigi, nagrinėjant BPK 3 straipsnyje 1 dalies 6 punkte numatytą aplinkybę, dėl kurios baudžiamasis procesas negalimas, kaip *non bis in idem* principo sudedamąją dalį, išanalizuosime aukščiau minėtas EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsnio 1 dalies nuostatas. Taip pat svarbu paminėti, kad LR BPK ir EŽTK minėtame straipsnyje yra vartojamos skirtingos sąvokos – kaltinimas ir nusikaltimas (nusikalstama veika), tačiau teismų praktikoje šios sąvokos yra tapatinamos ir sąvoka kaltinimas, BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkto prasme, suprantama kaip nusikalstama veika[109].

Pirma, *ne bis in idem* principo veikimas numato, kad pirmasis teismo procesas turi pasibaigti asmens nubaudimu arba išteisinimu ir toks sprendimo priėmimas turi būti laikomas galutiniu. Daug klausimų kelia „*galutinio*“ teismo sprendimo (nuosprendžio) interpretavimas. Šveicarijos teisės mokslininko Stefan Trechsel teigimu, „*nacionalinė šalių teisė turi numatyti, koks teismo nuosprendis yra laikomas* „*galutiniu*“. *Jeigu nacionalinė teisė leidžia pakartotinį procesą po to, kai buvo priimtas sprendimas nebepersekioti asmens, toks sprendimas negali būti laikomas* „*galutiniu*“ *Konvencijos prasme. Tačiau, jeigu nacionalinės teisės nuostatos numato, kad toks sprendimas (nebepersekioti asmens) yra* „*galutinis*“ *jis turi būti prilyginamas asmens išteisinimui*“[110]. Taip pat minėtas mokslininkas priduria, kad „*EŽTT negali turėti teisės paneigti asmens teisių apsaugą, suteiktos nacionalinės teisės normų*“[111]. Pritariant išsakytai pozicijai, galima daryti išvadą, jog tai, ar atitinkamas sprendimas laikytinas „*galutiniu*“, turi būti vertinama pagal jį priėmusios valstybės narės teisę.

„*Galutinio*“ sprendimo samprata yra apibrėžta ir EŽTK protokolo Nr. 7 aiškinamajame memorandume, kuriame nurodyta, jog „*nuosprendis laikomas galutiniu, jeigu jis įgijo res judicata galią. Tai yra tokie atvejai, kai teismo nuosprendis yra nebeatšaukiamas - kuomet nebelieka jokių tolimesnių teisių gynimo būdų arba kai šalys šiuos būdus jau išnaudojo, arba*

[109] *Supra* note 6.
[110] Stefan Trechsel, *Human rights in criminal proceedings*, *Chapter 16, The protection against double jeopardy,* Oxford University Press, 2005, p. 388.
[111] *Ibid.*

praleido laiko terminus jais pasinaudoti ir nepadavė apeliacijos, arba nors apeliacija ir buvo paduota, tačiau vėliau ji buvo atšaukta“[112]. Matyti, kad čia pateikiama įsiteisėjusio teismo sprendimo samprata. Įsiteisėjus apkaltinamajam ar išteisinamajam teismo nuosprendžiui, ar nuosprendžiui, kuriuo byla nutraukiama juo „*konstatuojami tam tikri teisiniai santykiai, kurie ateityje toliau įgyveninami ir plėtojami. Kaip teisės normų taikymo aktas, teismo nuosprendis yra forma, kurioje norma įgyvendinama. Dėl to teismo nuosprendžiui perleidžiama įstatymo galia, t. y. pirmiausiai privalomumas visiems, taip pat ir įstatymo autoritetas*. *Teismo nuosprendžio prilyginimas įstatymui sukuria teisinę prezumpciją, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas yra teisingas, juo byloje nustatyta tiesa*“[113]. Pažymėtina, kad baudžiamojo proceso nutraukimas BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkto prasme suprantamas kaip baudžiamojo proceso „galutinis“ užbaigimas“[114].

Apibendrinant galima padaryti išvadą, kad, jei byloje yra priimtas įsiteisėjęs (įgijęs *res judicata* galią) teismo sprendimas ar prokuroro nutarimas procesą nutraukti laikoma, jog baudžiamasis asmens persekiojimas yra baigtas, o baudžiamoji byla išspręsta galutinai ir negrįžtamai. Pirmajame procese dėl asmens padarytos nusikalstamos veikos gali būti priimtas tiek išteisinamasis, tiek apkaltinamasis nuosprendis ar nuosprendis, kuriuo baudžiamoji byla nutraukta. Pažymėtina, kad BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punktas neabejotinai prilygina ir prokuroro nutarimą nutraukti procesą baigiamajam procesiniam sprendimui[115]. Užbaigus procesą antrasis asmens persekiojimas ar nubaudimas dėl tos pačios nusikalstamos veikos, kaip tai numatyta BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkte, yra draudžiamas. Žinoma, įsiteisėjęs ir įgijęs *res judicata* galią teismo nuosprendis ar prokuroro nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą gali būti nuginčytas atnaujinus procesą (pavyzdžiui, paaiškėjus naujoms aplinkybėms, kurios nebuvo žinomos priimant ankstesnį teismo sprendimą), tačiau, palyginus, tai labai išimtiniai atvejai.

Antra, EŽTK nuostatos dalyje numato, kad „asmuo galutinai nuteistas ar išteisintas nebegali būti antrą kartą „*persekiojamas*“ ar „*baudžiamas*“ už tą patį“. Pasak Bas van Bockel, *non bis in idem* principas suteikia tris skirtingas garantijas: 1) draudimą sudaryti galimybę pakartotiniam persekiojimui, 2) draudimą pakartotinai persekioti, 3) draudimą pakartotinai bausti

[112] Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 7 aiškinimasis memorandumas, Strasbourg, 22.XI.1984.
[113] Irma Randakevičienė, „Kai kurie teismo nuosprendžio sampratos probleminiai aspektai“, *Socialinių mokslų studijos 4(4),* (2009): 262.
[114] *Supra* note 6.
[115] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-557/2014.

už tą patį nusikaltimą.[116] Papildant pirmąją bei antrąją garantijas, EŽTT yra nurodęs, kad asmuo iš esmės yra paveikiamas jau tada, kai valdžios institucijos imasi veiklos, susijusios su pasiruošimu naujam to asmens baudžiamajam persekiojimui[117]. Pakartotinis persekiojimas nebegalimas tada, kai asmens atžvilgiu yra priimtas išteisinamasis arba kaltinamasis nuosprendis, arba priimtas sprendimas nutraukti bylą ar ikiteisminį tyrimą. Uždraudžiant pakartotinį persekiojimą yra užkertamas kelias prokurorui sukelti papildomus nepatogumus asmeniui, kurio atžvilgiu procesas jau yra baigtas. Baudžiamasis persekiojimas kiekvienu atveju suvaržo asmens gyvenimą ir pareikalauja nemažai pinigų, o to negali būti, jei asmuo jau buvo persekiotas ar nubaustas dėl to pačio[118].

Kalbant apie baudimą antrą kartą, svarbu paminėti, kad nei EŽTK, nei nacionaliniai įstatymai nedraudžia taikyti dvigubą teisinę atsakomybę už tą patį elgesį. Asmuo negali būti antrą kartą traukiamas tik baudžiamojon atsakomybėn už tą patį, tačiau drausminė ir civilinė atsakomybės gali būti taikomos kartu su baudžiamąja.

Drausminės atsakomybės, kaip ir baudžiamosios atsakomybės, paskirtis yra nubausti asmenį. Šiuo pagrindu galima įžvelgti prieštaravimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai, kuri draudžia du kartus bausti už tą patį. Pažymėtina dar ir tai, kad drausminė atsakomybė dažnai taikoma dar iki priimant nuosprendį. Iškyla klausimas, ar tokia praktika neprieštarauja nekaltumo prezumpcijos principui? Šiuo atveju asmuo, kuriam taikoma drausminė atsakomybė, jau yra nubaustas, nors jo kaltė dar nėra pripažinta teismo sprendimu. Dėl šių priežasčių manytina, kad drausminė ir baudžiamoji atsakomybė neturėtų būti taikomos tam pačiam asmeniui dėl tos pačios nusikalstamos veikos, taip pat, drausminė atsakomybė turėtų būti taikoma tik priėmus nuosprendį ir jam įsiteisėjus.

Kaip minėta, baudžiamoji ir civilinė atsakomybė dėl tos pačios nusikalstamos veikos yra galima. Tai numatyta BPK 109 straipsnyje (civilinis ieškinys baudžiamojoje byloje). Pabrėžtina, kad baudžiamosios ir civilinės atsakomybės sutaptis dėl turtinės žalos vienu teisės taikymo aktu gali būti įgyvendinama ne visa apimtimi, o tik dėl nusikalstama veika padarytos žalos dydžio[119].

Dėl baudžiamosios ir administracinės atsakomybės taikymo galimybių dėl tos pačios nusikalstamos veikos plačiau bus nagrinėjama šio darbo trečiojoje dalyje.

---

[116] Bas van Bockel W. B., „The ne bis in idem principle in EU law“, *The Netherlands: luwer Law International*, (2009): 186.
[117] EŽTT 1982 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Corigliano prieš Italiją*, pareiškimo Nr. 8304/78.
[118] *Twice in jeopardy*, Notes and Comments, The Yale Law Journal, (1965): 278.
[119] V. Piesliakas, *Lietuvos baudžiamoji teisė, Pirmoji knyga*, (Vilnius: Justitia, 2009): 185.

Apibendrinant galima pasakyti, kad principas *non bis in idem* draudžia bet kokius teisėsaugos institucijų veiksmus, susijusius su pakartotiniu asmens persekiojimu. Šis principas taip pat draudžia pakartotinai taikyti asmeniui baudžiamąją atsakomybę dėl to pačio, tačiau neeliminuoja galimybės taikyti dvigubą teisinę kitos rūšies atsakomybę.

Trečia, bene daugiausiai neaiškumų kelia „*tos pačios nusikalstamos veikos (to paties kaltinimo)*“ aiškinimas ir taikymas. Kas gi turi sieti veikas, kad jos būtų laikomos tapačiomis ir pripažintos viena nusikalstama veika? Dėl veikų tapatumo EŽTT turėjo kelis požiūrius, sutelkdamas dėmesį į tokius klausimus kaip: Ar vien tik veikų faktinės aplinkybės turi būti vienodos, nepriklausomai nuo jų teisinio kvalifikavimo? Ar svarbu vien tik teisinė veikų klasifikacija, kai tie patys faktai lemia nusikalstamų veikų, uždraustų skirtingų nacionalinės teisės aktų, padarymą? O gal turi egzistuoti esminiai veikų elementai, bendri abiems nusikaltimams? Dėl minėtų neaiškumų, kurie EŽTT praktikoje kėlė teisinį netikrumą, nesuderinamą su EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsniu, EŽTT, išnagrinėjęs *Zolotukhin prieš Rusiją* bylą, konstatavo, kad „*protokolo Nr. 7 4 straipsnis turi būti suprantamas kaip draudžiantis baudžiamąjį persekiojimą arba teisimą dėl antrojo nusikaltimo tiek, kiek jis kyla iš identiškų ar iš esmės tokių pačių faktų ir aplinkybių. Teismo nuomone, tai yra tinkamas atspirties taškas nustatant, ar abiejų bylų faktinės aplinkybės yra identiškos, ar iš esmės tokios pačios. Teismas, spręsdamas tokias bylas, turėtų sutelkti dėmesį į baudžiamajam procesui pradėti ar sprendimui priimti reikalingus faktus, liečiančius tą patį pareiškėją ir neatskiriamai susijusius laike ir erdvėje*“[120]. Aiškindamas „*to paties nusikaltimo*“ sąvoką, EŽTT *Gradinger prieš Austriją* byloje taip pat akcentavo, jog turi būti nustatytas asmens elgesio pobūdžio tapatumas. Abu ginčijami sprendimai turi būti paremti tuo pačiu asmens elgesiu.[121]

Apibendrinant galima teigti, kad nusikalstamos veikos tapatumo nustatymas yra vienas svarbiausių uždavinių, taikant *non bis in idem* principą. Veikos laikomis tapačiomis, jeigu jos kyla iš identiškų arba iš esmės vienodų faktinių aplinkybių, to paties asmens poelgio, kuris pasireiškė tuo pačiu metu ir toje pačioje erdvėje.

Ketvirta, nagrinėjant EŽTK nuostatas dalyje „niekas negali būti „*tos pačios valstybės institucijų*“ vėl būti persekiojamas” iškyla klausimas, *ar non bis in idem* principas galioja tik valstybės narės, priėmusios galutinį sprendimą, vidaus teisėje? Ar už tas pačias nusikalstamas

[120] EŽTT 2009 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Sergey Zolotukhin prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 14939/03.
[121] EŽTT 1995 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Gradinger prieš Austriją*, pareiškimo Nr. 00015963/90.

veikas, dėl kurių jau priimtas galutinis teismo sprendimas asmuo galėtų būti persekiojamas kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje? Pavyzdžiui, ar Lietuva galėtų priimti apkaltinamąjį nuosprendį prieš Lietuvos pilietį, užsienyje nužudžiusį žmogų, jei už šį nusikaltimą jis jau nubaustas valstybės, kurioje padarė nusikaltimą? S. Trechsel teigimu, „*vienoje valstybėje narėje priimtas teismo sprendimas turi galioti visose kitose valstybėse narėse. Europos Sąjunga turi būti laikoma viena valstybe, saugojančia nuo non bin id indem principo pažeidimų*“[122]. Minėtus teiginius pagrindžia šiuo atveju aktuali Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo, kurios 54 straipsnyje numatyta, kad „Asmuo, kurio teismo procesas vienoje Susitariančiojoje Šalyje yra galutinai baigtas, už tas pačias veikas negali būti persekiojamas kitoje Susitariančiojoje Šalyje, jei jau paskirta bausmė, ji jau įvykdyta, faktiškai vykdoma arba pagal nuosprendį priėmusios Susitariančiosios Šalies įstatymus nebegali būti vykdoma“. Šios konvencinės nuostatos tikslas – užtikrinti, kad niekas nebūtų persekiojamas už tas pačias veikas kelių valstybių narių teritorijoje. Valstybės narės turi pasitikėti viena kitos baudžiamosios teisės sistemomis ir pripažinti kitoje valstybėje narėje galiojančios baudžiamosios teisės taikymą net ir tada, kai pritaikius savo nacionalinės teisės baudžiamuosius įstatymus rezultatas iš esmės būtų skirtingas. Taigi, jeigu baudžiamasis procesas įtariamojo (kaltinamojo) atžvilgiu teismo sprendimu yra galutinai baigtas vienoje valstybėje narėje, kuri yra prisijungusi prie minėtos Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo, jis negali būti vėl pradedamas dėl tos pačios veikos kitoje valstybėje narėje. Šiuo aspektu yra svarbi Teisingumo Teismo praktika, kurioje *non bis in idem* principas pripažįstamas bendruoju Bendijos teisės principu[123]. A. Neveros teigimu, „*dėka Teisingumo Teismo non bis in idem principo nuostatų aiškinimo praktikos, šis principas tampa universalia žmogaus teise ir transnacionalinės justicijos esmine gaire*“[124]. Šio principo išimtys yra numatytos tos pačios Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendimo 55 straipsnyje. Jos susijusios su teritoriniu ir valstybės interesų apsaugos principais bei veikomis, kurias padarė Susitariančiosios šalies pareigūnai, netinkamai atlikdami savo tarnybines pareigas.

Taigi, principas *non bis in idem* galioja ne tik valstybės vidaus teisėje. Jis taikomas ir tais atvejais, kai veika padaryta ES teritorijoje ir dėl jos yra priimtas galutinis sprendimas.

Išanalizavus EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsnio 1 dalies nuostatas, apibendrinant galima daryti išvadą, kad BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punktas, nustatantis, kad baudžiamasis procesas

[122] Stefan Trechsel, *supra* note 110, p. 386.
[123] Teisingumo Teismo bylos: Lasok, P.; Millett, T.; Howard, A. *Judicial Control in the EU: Proce- dures and Principles.* Richmond, 2004.
[124] A. Nevera, Svetlana Melničenko, „Non bis in idem principas Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje (I)“, *Socialinių mokslų studijos 4(4),* (2009): 87.

negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas asmeniui, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu įgyvendina draudimo persekioti ir bausti už tą patį nusikaltimą *non bis in idem* principą. Baudžiamasis procesas negali būti vykdomas prieš asmenį, kuris jau buvo nuteistas ar išteisintas, ar dėl kurio byla nutraukta galutiniu (įgijusiu *res judicata* galią) teismo nuosprendžiu nutraukti procesą dėl tų pačių, iš esmės identiškų faktinių aplinkybių, dėl to paties asmens poelgio, neatskiriamai susijusių laiko ir erdvės atžvilgiu. Tie patys reikalavimai galioja ir prokurorui priimant nutarimą nutraukti procesą. Asmeniui pareiškus naują įtarimą ar kaltinimą dėl tų pačių veikų, kurių faktinės aplinkybės iš esmės sutampa ir dėl kurių jau buvo priimtas teismo sprendimas ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą antrą kartą vykdant baudžiamąjį persekiojimą jo atžvilgiu ar taikant baudžiamąją atsakomybę bus laikoma, kad pažeistos ne tik nacionalinės teisės normos, bet ir EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsnio nuostatos.

2.7.Baudžiamojo proceso negalimumas, jei egzistuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso V skyriuje numatyta baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė

BPK 3 straipsnio 1 dalies 7 punkte numatyta, kad baudžiamasis procesas negalimas, jei egzistuoja BK V skyriuje numatyta baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė. Šis pagrindas plačiau jau buvo aptartas pirmoje darbo dalyje, padarant išvadą, jog ši aplinkybė, draudžianti baudžiamąjį procesą, patenka į BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punkto turinį. Dėl to galima teigti, kad įstatymo leidėjo pozicija, išskirti baudžiamąją atsakomybę šalininčius atvejus, kaip atskirą juridinį pagrindą, lemiantį baudžiamojo proceso negalimumą, yra nenuosekli, kadangi tai yra tie patys atvejai, kuomet procesas negali vykti dėl veikos, kuri neatitinka nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.

3. KAI KURIŲ APLINKYBIŲ, DĖL KURIŲ BAUDŽIAMASIS PROCESAS NEGALIMAS, PROBLEMINIŲ TAIKYMO IR REGLAMENTAVIMO ASPEKTŲ ANALIZĖ IR GALIMI JŲ SPRENDIMO BŪDAI

3.1. Baudžiamojo proceso negalimumo, jeigu suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai probleminiai taikymo ir reglamentavimo klausimai

3.1.1. Baudžiamojo proceso tęsimas suėjus senaties terminams

BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatyta, kad baudžiamasis procesas negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas, jeigu suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai. Nagrinėjant ankstesnę kasacinio teismo praktiką matyti, kad bylos nagrinėjimo teisme metu nustačius, jog suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis teismas bylą nutraukdavo nebaigęs jos nagrinėti iš esmės ir, paisydamas EŽTT reikalavimų, susijusių su nekaltumo prezumpcija [125], nespręsdavo asmens kaltės klausimo [126]. Tačiau Lietuvos Aukščiausiajam Teismui[127] ir Lietuvos apeliaciniam teismui[128], nagrinėjant baudžiamąsias bylas, kuriose buvo panaikinti išteisinamieji nuosprendžiai ir priimti sprendimai bylas nutraukti dėl senaties, o kasaciniu bei apeliaciniu skundu buvo prašoma šiuos sprendimus panaikinti ir priimti išteisinamousius nuosprendžius bei Kauno apygardos teismui[129], nagrinėjant baudžiamąją bylą, kurioje pirmosios instancijos teismas nutraukė bylą dėl senaties, o apeliaciniu skundu buvo prašoma išnagrinėti bylą iš esmės ir priimti išteisinamąjį nuosprendį, kilo abejonių, ar įstatyme nustatytas draudimas, suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, tęsti baudžiamąjį procesą neprieštarauja Konstitucijai ir jos principams. Pasak Lietuvos Aukščiausiojo

[125] EŽTT aiškindamas Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies nuostatas yra pažymėjęs, kad nekaltumo prezumpcija yra pažeidžiama tuo atveju, jeigu teismo sprendimas, susijęs su asmeniu, kaltinamu nusikalstamos veikos padarymu, atspindi nuomonę, jog jis yra kaltas, neįrodžius jo kaltumo pagal įstatymą. Pakanka, kad (net nesant jokių formalių išvadų) būtų tam tikrų samprotavimų, leidžiančių manyti, jog teismas laiko kaltinamąjį kaltu (EŽTT 2005 m. sausio 13 d. sprendimas byloje *Capeau prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 42914/98). Pasak EŽTT, turi būti daromas esminis skirtumas tarp aiškaus teismo paskelbimo, nesant galutinio nuosprendžio, kad asmuo padarė atitinkamą nusikaltimą, ir teiginio, kad kažkas yra tiesiog įtariamas padaręs nusikaltimą (t. y. vadinamasis įtarimo būklės aprašymas). Pirmaisiais sprendimais pažeidžiama nekaltumo prezumpcija, tuo tarpu antruosius EŽTT daug kartų pripažinęs atitinkančiais Konvencijos 6 straipsnį (EŽTT 2012 m. sausio 10 d. sprendimas byloje *Vulakh ir kiti pries Rusiją*, pareiškimo Nr. 33468/03).

[126] Kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-9/2012, 2K-10/2014.

[127] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-259/2014.

[128] Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-418-495/2015.

[129] Kauno apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-632-317/2015.

Teismo, „*neigiamus padarinius asmens garbei ir orumui, geram šeimos vardui sukelia ne tik apkaltinamojo nuosprendžio priėmimas, bet ir kaltinimo pareiškimas. <...> kaltinamuoju aktu valstybės, veikiančios per nepriklausomą prokurorą, vardu išreiškiama nuostata, kad surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių kaltinamojo kaltumą dėl nusikalstamos veikos padarymo. Tokios nuostatos paskelbimas sudaro prielaidas visuomenei rimtai suabejoti dėl nepriekaištingos asmens, kuriam pareikštas kaltinimas, reputacijos. <...> kaltinimo viešas pareiškimas, nesant galimybės jo taip pat viešai paneigti išnagrinėjant bylą teisme iš esmės, sudaro prielaidas kilti neatitaisomai žalai kaltinamojo garbei ir orumui*“ [130]. Išnagrinėjęs pareiškėjų prašymus Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „*atsižvelgiant į BK 95 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą, BPK 3 straipsnio 1 dalies nuostatoje „Baudžiamasis procesas <...> turi būti nutrauktas: <...> 2) jeigu suėjo baudžiamosios atsakomybės senaties terminai“ nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškinamas kaip reiškiantis, kad, suėjus baudžiamosios atsakomybės (apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo) senaties terminams, baudžiamasis procesas gali būti nutrauktas tik tuo atveju, kai BPK reglamentuota tvarka yra nustatyta, kad asmuo pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką*“[131]. Konstitucinis Teismas nurodė dar ir tai, kad „*įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris leistų užtikrinti, kad kaltinimas, jei nebūtų patvirtintas, būtų panaikintas. Vadinasi, tuo atveju, kai suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminams, nustatoma, kad kaltinamasis buvo nepagrįstai kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, turi būti priimamas išteisinamasis nuosprendis*“[132]. Taigi Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs konstitucinės justicijos bylą, konstatavo, kad BPK 3 straipsnio nuostata, susijusi su proceso nutraukimu, suėjus senaties terminams, neprieštarauja Konstitucijai, tačiau procesas šiuo pagrindu gali būti nutrauktas tik padarius išvadas, kad kaltinamasis ištiesų padarė nusikalstamą veiką (t.y. byloje pasitvirtino prokuroro palaikomas kaltinimas). Nenustačius, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką (t.y. nepasitvirtinus prokuroro palaikomam kaltinimui) turi būti priimamas išteisinamasis nuosprendis. Šioje byloje Konstitucinis Teismas pasisakė ir dėl kitų BPK normų, kuriomis įgyvendimas BPK 3 straipsnyje numatytas reikalavimas nutraukti baudžiamąjį procesą dėl senaties: „*BPK 235, 254 ir 327 straipsniai, suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, savo ruožtu nesuteikia teismams teisės išnagrinėti baudžiamąją bylą iš esmės (net tais atvejais, kai*

[130] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-259/2014.
[131] Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 nutarimas byloje Nr. 3/2015-13/2015-15/2015.
[132] *Ibid.*

kaltinamasis reikalauja tęsti baudžiamąjį procesą) ir tokiu būdu neleidžia teismo nagrinėjamoje byloje tinkamai įvertinti bei patvirtinti ar paneigti kaltinamajam prokuroro pareikštų ir byloje palaikomų valstybinių kaltinimų pagrįstumą“[133]. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad minėtose baudžiamojo proceso įstatymo normose įtvirtintas teisinis reguliavimas, leidžiantis teismams iš karto visais atvejais, nustačius senaties terminų suėjimą, nutraukti baudžiamąją bylą nesuteikia teismui galimybės veikti taip, kad baudžiamojoje byloje būtų nustatyta tiesa, tinkamai įvertintas kaltinamajam pareikšto kaltinimo pagrįstumas ir teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas, todėl BPK 235 straipsnio 1 dalies, 254 straipsnio 4 dalies ir 327 straipsnio 1 punkto nuostatas tiek, kiek jos leidžia nutraukti bylą neišnagrinėjus jos iš esmės, pripažino prieštaraujančiomis Konstitucijai. Po šio Konstitucinio teismo nutarimo BPK 3 straipsnis buvo papildytas trečia dalimi, kurioje numatyta, kad kaltinamajam reikalaujant, teismas turi pabaigti nagrinėti bylą iš esmės. Atitinkamai buvo pakeisti ir BPK 235, 254 ir 327 straipsniai.

Taigi, Konstitucinis Teismas minėtu nutarimu konstatavo, kad baudžiamasis procesas, suėjus senaties terminams, gali vykti toliau. EŽTT savo praktikoje taip pat laikosi pozicijos, kad senaties terminų suėjimas nepanaikina teismui galimybės pabaigti nagrinėti baudžiamąją bylą. Byloje *Constantin Florea prieš Rumuniją* EŽTT pažymėjo, kad „*Konvencija savaime nedraudžia tokio baudžiamojo proceso, kuriame apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis taikoma ir byla nutraukiama teismo sprendimu, priimtu išnagrinėjus bylą iš esmės ir užtikrinus kaltinamojo gynybos teises, pripažinus, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, nepaisant to, kad senaties terminas suėjo prieš priimant šį sprendimą*“[134].

Išnagrinėjus minėtą Konstitucinio Teismo nutarimą, iškyla klausimas, kaip teismams, išnagrinėjus bylą iš esmės, padaryti išvadą, kad kaltinamasis pagrįstai buvo kaltinamas nusikalstamos veikos padarymu, jeigu EŽTT formuoja praktiką, pagal kurią, nutraukiant bylą dėl senaties, draudžiama naudoti formuluotes, būdingas apkaltinamajam nuosprendžiui, o būtent, pasisakyti dėl asmens kaltumo, padarius jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką[135]. Tokiu atveju negalima paneigti teismų praktikoje suformuotų iš nekaltumo prezumpcijos principo kylančių

---

[133] *Ibid.*

[134] EŽTT 2012 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Constantin Florea prieš Rumuniją*, pareiškimo Nr. 21534/05.

[135] EŽTT 2005 m. sausio 13 d. sprendimas byloje *Capeau prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 42914/98, 2012 m. sausio 10 d. sprendimas byloje *Vulakh ir kiti pries Rusiją*, pareiškimo Nr. 33468/03.

reikalavimų sprendimams, kuriais asmuo nepripažįstamas kaltu[136]. Nutraukiant bylą dėl senaties, kaip to reikalauja EŽTT praktika[137], nusikalstamos veikos turi būti aprašytos neperžengiant įtarimo (kaltinimo) būsenos. Vadinasi, gaunasi situacija, kad išnagrinėjus bylą iš esmės ir pripažinus, jog asmuo pagrįstai buvo kaltinamas nusikalstamos veikos padarymu, negalima pasisakyti dėl subjektyviojo nusikalstamos veikos požymio – kaltės, kuris yra būtinas konstatuojant, jog prokuroro kaltinimas byloje pasitvirtino. Po minėto Konstitucinio Teismo nutarimo, teisminė praktika šiuo aspektu dar nėra gausi, todėl sunku pasakyti, kaip teismai formuluos argumentus sprendimuose, nutraukiant bylą dėl senaties, kurioje prokuroro kaltinimas pasitvirtino, nepasisakydamas dėl asmens kaltės, paisydamas minėtų EŽTT reikalavimų, susijusių su nekaltumo prezumpcija. Iš dabartinės teismų sprendimų analizės matyti, kad teismai baudžiamojo proceso nutraukimą dėl senaties formuluoja būtent taip, kaip yra nurodęs Konstitucinis Teismas, priimdamas aukščiau minėtą nutarimą. Štai Kauno apylinkės teismas, nutraukdamas bylą BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu argumentus išdėstė taip: „*Atsižvelgiant į išdėstytą, darytina išvada, jog kaltinamasis K. Š. pagrįstai buvo kaltinamas padaręs jam inkriminuotas nusikalstamas veikas, tačiau suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminams baudžiamoji byla jam nutrauktina*“ [138]. Analogiškai argumentus, nutraukdamas bylą dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų suėjimo, išdėstė ir Panevėžio apygardos teismas[139].

Kaip minėta, nutraukiant baudžiamąjį procesą dėl senaties, negali būti pasisakymų, iš kurių būtų matyti, kad asmuo yra laikomas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo. Tai nepaneigia galimybės teismui konstatuoti veikos faktinių aplinkybių, tačiau, kaip jau buvo pažymėta, toks konstatavimas turi neperžengti asmens „įtarimo būklės“ aprašymo ir tapti asmens kaltumo pripažinimu[140]. Lietuvos Aukščiausiasi Teismas yra nustatęs pažeidimų, kai teismai, nutraukdami bylą dėl senaties, neišvengia formuluočių, reiškiančių, jog asmuo yra kaltas nusikalstamos veikos padarymu. Kasacinis teismas, tokias formuluotes, kaip „*kolegijos*

[136] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016.
[137] EŽTT 2014 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Affaire Peltereau – Villeneuve c. Suisse*, pareikimo Nr. 60101/09.
[138] Kauno miesto apylinkės teismo 2017 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-86-311/2017.
[139] Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-226-350/2016.
[140] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111/2014.

vertinimu, aptartų įrodymų ir aplinkybių visuma nekelia abejonių dėl 5000 Lt perdavimo V. U. fakto ir leidžia konstatuoti, jog A. B. 2007 m. rugpjūčio 28 d., apie 15.00 val., Vilniaus miesto savivaldybės patalpose, adresu Konstitucijos per. 3, Vilniuje, pasiūlė ir pažadėjo V. U. duoti 5000 Lt kyšį už tai, kad 2007 m. rugpjūčio 28 d., renkant Komisijos pirmininką, V. U. balsuotų ne už Vilniaus miesto vicemerą A. Š. , o už Vilniaus miesto savivaldybės tarybos narį O. G. . Po to, kai 2007 m. rugpjūčio 28 d., renkant nurodytos Komisijos pirmininką, V. U. balsavo už O. G. kandidatūrą ir O. G. buvo išrinktas Komisijos pirmininku, 2007 m. rugpjūčio 29 d., apie 13.00 val., 205-ame kabinete, Vilniaus miesto savivaldybės patalpose, adresu Konstitucijos per. 3, Vilniuje, jis perdavė V. U. 5000 Lt kyšį ir šios faktinės aplinkybės atitinka BK 227 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos sudėtį"[141], laiko nekaltumos prezumpcijos pažeidimu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje nurodė, kad „*nors apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje ir nėra tiesiogiai konstatuota, kad A. B. laikomas kaltas nusikalstamos veikos padarymu, tai savaime nepaneigia minėtų formuluočių, būdingų apkaltinamajam nuosprendžiui, nesuderinamumo su nekaltumo prezumpcijos principu*"[142].

EŽTT savo praktikoje taip pat yra nustatęs EŽTK 6 straipsnio 2 dalies, kurioje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija, pažeidimų, susijusių su bylų nutraukimu suėjus senačiai. Byloje *Didu prieš Rumuniją* EŽTT konstatavo, kad galutinės instancijos teismui panaikinus žemesnės instancijos teismų išteisinamuosius nuosprendžius ir konstatavus asmens kaltę, kartu nutraukiant baudžiamąją bylą, suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminams, EŽTK 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija buvo pažeista tuo aspektu, kad proceso galutinės instancijos teisme metu nebuvo užtikrinta kaltinamojo teisė į gynybą, nors tai buvo pirmasis teismas, konstatavęs asmens kaltę[143].

Pažeidimų EŽTT yra nustatęs ir baudžiamąjį procesą nutraukiant ikiteisminio tyrimo stadijoje. Byloje *Grabchuk prieš Ukrainą* EŽTT konstatavo, kad netinkamas ikiteisminio tyrimo pareigūno ir teismo sprendimų dėl baudžiamojo proceso nutraukimo ikiteisminėje stadijoje suėjus baudžiamojo persekiojimo senaties terminui formuluotės lemia minėto EŽTK straipsnio pažeidimą. Tokiuose sprendimuose buvo nurodyta, kad pareiškėjos veiksmuose yra atitinkamame Ukrainos baudžiamojo kodekso straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėties požymiai. Išvados dėl galimai padarytos nusikalstamos veikos gali būti daromos tik visiškai išnagrinėjus bylą. To

[141] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutartis, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-276/2014.
[142] *Ibid.*
[143] EŽTT 2009 m. balandžio 14 d. sprendimas byloje *Didu prieš Rumuniją*, pareiškimo Nr. 34814/02.

nepadarius, asmens pripažinimas padarius nusikalstamą veiką, reiškia jo nekaltumo prezumpcijos paneigimą[144].

Apibendrinus EŽTT praktiką, taip pat ir Konstitucinio Teismo išaiškinimus, darytina išvada, kad BPK 3 straipsnio nuostatos, susijusios su baudžiamojo proceso negalimumu suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminams, nėra besąlyginis pagrindas nutraukti pradėtą baudžiamąjį procesą. Net ir nustačius, kad suėjo senaties terminai, baudžiamasis procesas gali vykti toliau, kol byla bus išnagrinėta iš esmės ir išspręstas klausimas dėl kaltinimo pagrįstumo. Svarbu, kad, nutraukdamas bylą dėl senaties, teismas tinkamai suformuluotų motyvus, nepasisakydamas dėl asmens kaltės. Baigiamajame teismo ar prokuroro sprendime, nutraukti procesą dėl senaties, negali būti formuluočių, būdingų apkaltinamajam nuosprendžiui, o būtent, negali būti pasisakyta dėl asmens kaltumo, kadangi tokie atvejai pažeidžia kaltinamojo teises ir yra laikomi nekaltumo prezumpcijos pažeidimu.

3.1.2. Kaltinimo keitimas suėjus senaties terminams

Analizuojant BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatas, aktualu panagrinėti atvejus, kuomet, suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminams, yra inicijuojamas kaltinimo keitimas. BPK 255 ir 256 straipsniuose numatytos teisminio nagrinėjimo ribos bei kaltinimo pakeitimo galimybė teisme. BPK 256 straipsnyje numatyti subjektai, turintys kaltinimo keitimo iniciatyvos teisę bei kaltinimo keitimo procedūrai keliami reikalavimai. Taigi bylos nagrinėjimo teisme metu, laikantis minėtuose BPK straipsniuose nustatytų sąlygų ir tvarkos, taip pat užtikrinant kaltinamojo teisę į gynybą, kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas gali būti pakeistas. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai pradinis kaltinimas yra keičiamas į kitą, nes paaiškėjo naujų nusikalstamos veikos padarymo faktinių aplinkybių. Autorė E. Riaubaitė pažymi, kad „*ir teisme teisminio bylos nagrinėjimo metu tiriant įrodymus iškyla būtinybė keisti kaltinimą ir veiką kvalifikuoti pagal sunkesnę nusikalstamą veiką numatantį įstatymą*“[145]. Tokiu atveju, pakeitus veikos faktines aplinkybes ir jų teisinį vertinimą, pagal kurį veika kvalifikuojama pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnį nusikaltimą, keičiasi ir senaties terminų trukmė. Taigi galima situacija, kai pagal pirminį kaltinimą senaties terminai jau gali būti suėję, o pakeitus kaltinimą į sunkesnį senaties terminai prailgėja, todėl dar nėra suėję.

[144] EŽTT 2006 m. rugsėjo 21 d. sprendimas byloje *Grabchuk prieš Ukrainą*, pareiškimo Nr. 8599/02.
[145] Eglė Riaubaitė, „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties nuostatų taikymas teismų praktikoje“, *Socialinių mokslų studijos 3(4),* (2011): 1520.

Pavyzdžiui, asmuo buvo kaltinamas pagal BK 138 straipsnio 1 dalį (pagal BK 11 straipsnį priskiriama nesunkių nusikaltimų kategorijai), tačiau nagrinėjant bylą teisme paaiškėjo, kad jo veikoje yra kvalifikuojančių šio nusikaltimo požymių, todėl kaltinimas pasikeitė į BK 138 straipsnio 2 dalies 8 punktą (pagal BK 11 straipsnį priskiriama apysunkių nusikaltimų kategorijai). Pagal pirminį kaltinimą senaties terminai, numatyti BK 95 straipsnio 1 dalyje, už nesunkų nusikaltimą yra 8 metai, o už apysunkį – 12 metų. Pagal pirminį kaltinimą (BK 138 straipsnio 1 dalis) jau gali būti suėję senaties terminai, todėl iškyla klausimas, ar būtina nutraukti bylą, kaip to reikalauja BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatos, ar šiuo atveju procesą galima tęsti ir bylą nagrinėti pagal kaltinimą, sunkinantį kaltinamojo teisinę padėtį, dėl kurio dar nėra suėję apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai? Ar tokiu atveju nėra nesilaikoma imperatyvių baudžiamojo proceso įstatymo normų ir ar nepažeidžiamos kaltinamojo teisės? Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad „*BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytas teisinis reguliavimas netrukdo teismui vykdyti teisingumo, šio įstatymo nuostatos negali būti aiškinamos kaip įpareigojančios teismą visais atvejais nutraukti procesą remiantis tik formaliu pagrindu, t. y. net ir tuo atveju, kai, pvz., iš kaltinamajame akte aprašytų nusikalstamos veikos aplinkybių matyti, kad kaltinamojo veiksmai kvalifikuoti neteisingai ir tai turi reikšmę senaties instituto taikymui*“[146]. Analizuojant teismų praktiką matyti, kad pasitaiko atvejų, kuomet yra inicijuojamas kaltinimo keitimas suėjus senaties terminui. Šiuo atveju aktualu būtų paminėti Marijampolės rajono apylinkės teismo nagrinėtą baudžiamąją bylą[147], kurioje prokuroras inicijavo kaltinimo keitimą iš lengvesnio į sunkesnį, t.y. kaltinimą pagal BK 209 straipsnį, dėl kurio jau buvo suėję seaties terminai pakeisti į BK 24 str. 3 d., 184 str. 2 d., dėl kurio senaties terminai nėra suėję. Kaltinamieji bei jų gynėjai nesutiko su prokuroro prašymu pakeisti kaltinimą į sunkesnį ir teismui pateikė prašymus baudžiamąją bylą jų atžvilgiu nutraukti.

Marijampolės rajono apylinkės teismo nutartimi kaltinamųjų ir jų gynėjų prašymai bylą nutraukti, suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminams, netenkinti, baudžiamoji byla perduota pagal teismingumą Kauno apygardos teismui. Toks sprendimas motyvuotas tuo, kad bylą nagrinėjančio apylinkės teismo kompetencijai prokuroro prašymo pakeisti kaltinimą į sunkesnį sprendimas nepriskiriamas. Nutartyje nurodyta, kad pagal teismingumo taisykles bylos dėl veikos, numatytos BK 184 str. 2 d., priskiriamos apygardų

[146] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-259/2014.
[147] Marijampolės rajono apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-83-537/2014.

teismams. Todėl teismas negali nutraukti baudžiamosios bylos suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui. Teismo manymu, apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties termino taikymo bei bylos nutraukimo, kaltinimo pakeitimo į sunkesnį klausimus turi įvertinti bei spręsti bylą nagrinėjantis teismas, t. y. šiuo atveju, bylą perdavus pagal teismingumą – Kauno apygardos teismas. Kaltinamieji nesutiko su pirmosios instancijos teismo sprendimu atsisakyti nutraukti baudžiamąjį procesą, o perduoti bylą nagrinėti aukštesnės instancijos teismui, todėl padavė skundą dėl minėtos nutarties Kauno apygardos teismui. Kauno apygardos teismas, atmesdamas kaltinamųjų apeliacinius skundus nurodė, kad „<...> *tokiais atvejais (kai pateiktas prašymas keisti kaltinimus – aut. pastaba) apylinkės teismas kuo greičiau privalo apsvarstyti tokių prašymų teisinį pagrįstumą, o pripažinus, kad prašymai dėl kaltinimo keitimo yra motyvuoti teisiniais argumentais, apylinkės teismas privalo priimti BPK 232 straipsnio 2 punkte numatytą nutartį perduoti bylą pagal teismingumą apygardos teismui ir tai padaryti iš karto, vos tik atsiradus pakankamam pagrindui manyti, kad kaltinimas gali būti keičiamas į sunkesnį, dėl kurio nuspręsti pagal teismingumo taisykles gali tik apygardos teismas*“ [148]. Taigi, teismas konstatavo, kad apylinkės teismas pagrįstai perdavė bylą apygardos teismui, nenutraukdamas baudžiamojo proceso.

Šią Kauno apygardos teismo nutartį keli kaltinamieji apskundė Lietuvos apeliaciniam teismui, kuris taip pat skundus atmetė, nurodydamas, kad „*netinkamai taikant ir aiškinant baudžiamąjį įstatymą ir dėl to iš esmės nutraukiant procesą, neišnagrinėjus bylos bei prokuroro prašymo pakeisti kaltinimą į sunkesnį, iš esmės būtų pažeidžiami BPK 1 ir 6 straipsnių reikalavimai bei teisingumo vykdymo principai, numatyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje*“[149].

Nagrinėjant kaltinimo keitimo galimybę suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminams aktualu paminėti ir Konstitucinio Teismo išaiškinimą, jog „*pagal Konstituciją, inter alia Konstitucijos 109 straipsnį, teisinės valstybės ir teisingumo principus, teismui baudžiamajame procese kyla pareiga išnaudoti visas galimybes nustatyti objektyvią tiesą baudžiamojoje byloje ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo*“[150].

[148] Kauno apygardos teismo 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2091-593/2014.
[149] Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-39-197/2015.
[150] Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. /703-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.

Taigi, kaip matyti iš pateiktų teismų sprendimų, aplinkybė, kad yra suėjusi apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis nėra pagrindas nutraukti baudžiamąją bylą, kuomet yra inicijuojamas kaltinimo keitimas. Teismas turi vykdyti savo pareigą nustatyti byloje objektyvią tiesą, o vien tai, jog yra suėję apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo terminai negali lemti būtinybės nutraukti bylą, jeigu byloje yra pagrįstų faktų, jog asmens padaryta nusikalstama veika buvo kvalifikuota netinkamai. Svarbiausias uždavinys baudžiamajame procese yra atskleisti padarytą nusikalstamą veiką, teisingai pritaikyti baudžiamąją atsakomybę kaltiems asmenims ir nieko nekalto nenuteisti, o tai įmanoma įgyvendinti tik tinkamai kvalifikavus nusikalstamas veikas. Dėl šių priežasčių BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatyta aplinkybė negali būti pagrindu, trukdančiu keisti kaltinimą, jeigu nagrinėjant bylą teisme paaiškėja, kad pirminis kaltinimas buvo neteisingas, o kaltinamojo veiką būtina kvalifikuoti pagal kitą baudžiamąjį įstatymą.

3.1.3. Teismo sprendimo apskundimas suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminams

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai pirmosios instancijos teismui priėmus nuosprendį sueina apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai. Ar tokiu atveju galima tęsti baudžiamąjį procesą ir tokį sprendimą skųsti aukštesnės instancijos teismui? Pavyzdžiui, kaltinamasis pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu yra išteisintas. Po šio nuosprendžio priėmimo sueina apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai. Ar tokį sprendimą galima skųsti, nepaisant imperatyvių BPK 3 straipsnio normų, pagal kurias baudžiamasis procesas yra negalimas? Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šiuo klausimu yra pažymėjęs, kad „*senaties terminų suėjimas po išteisinamojo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio priėmimo nėra aplinkybė, trukdanti tikrinti šio nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą apeliacine tvarka ir leidžianti apeliacinės instancijos teismui nutraukti procesą nepasisakius dėl apeliacinio skundo pagrįstumo bei apskųsto nuosprendžio teisėtumo ir pagrįstumo. Tokiu atveju apeliacinės instancijos teismas turi nagrinėti byloje paduotą apeliacinį skundą ir, nustatęs, kad pirmosios instancijos teismo išteisinamasis nuosprendis yra teisingas, palikti jį galioti, o padaręs išvadą, kad šis nuosprendis neteisėtas ir nepagrįstas – jį panaikinti bei nutraukti bylą suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui*“[151]. Taip pat kasacinis teismas yra nurodęs, kad „<...> *šios įstatymų nuostatos (BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punktas) nereiškia, kad turi būti paliekami galioti neteisėti ir*

[151] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-445-976/2015.

nepagrįsti pirmosios ir (ar) apeliacinės instancijos teismų išteisinamieji nuosprendžiai“[152]. Taigi, šiuo atveju apeliacinės instancijos teismas turi išnagrinėti paduotą apeliacinį skundą bei pasisakyti dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio pagrįstumo ir teisėtumo, o ne, nustatęs senaties terminų suėjimą, bylą nutraukti.

Svarbu paminėti ir Konstitucinio Teismo išaškinimus, susijusius su apskundimo galimybe baudžiamąjame procese. Konstitucinis teismas, nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylą nurodė, kad „*bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas*“[153].

Taigi, senaties terminų suėjimas po teismo nuosprendžio priėmimo nelaikytinas pagrindu, dėl kurio tolimesnis baudžiamasis procesas yra nebegalimas. Šiuo atveju teismo nuosprendžio apskundimas baudžiamojoje byloje yra leistinas, t.y. tiek apeliacinis, tiek kasacinis procesai yra galimi. Svarbiausia byloje yra nustatyti objektyvią tiesą, todėl negali būti palikti galioti neteisėti ir nepagrįsti žemesnių instancijų teismų sprendimai.

3.1.4. Ikiteisminio tyrimo nutraukimas suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senataties terminams

Ikiteisminis tyrimas yra labai svarbi baudžiamojo proceso stadija, kurios pagrindinis uždavinys kyla iš LR BPK 1 ir 2 straipsnio nuostatų – greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas. Ikiteisminio tyrimo metu yra atliekami įvairūs procesiniai veiksmai, varžantys žmogaus teises, taikomos procesinės prievartos priemonės, renkami duomenys, reikalingi kaltinimui pagrįsti bei siekiama nustatyti galimai nusikalstamą veiką padariusį asmenį. Žinoma, ikiteisminio tyrimo metu turi būti renkami ir fiksuojami ne tik tam tikrą asmenį kaltinantys, bet ir jį teisinantys arba atsakomybę lengvinantys duomenys[154]. Įvykdžius ikiteisminio tyrimo uždavinius – išaiškinus veikos padarymo aplinkybes, nustačius tą veiką galimai padariusį asmenį ir surinkus visus kitus reikšmingus tiesai byloje nustatyti bei sprendimams priimti duomenis, ikiteisminis

[152] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-114/2011, 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9-2012, 2013 m. kovo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-81/2013.
[153] Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas byloje Nr. 33/03.
[154] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, *supra* note 15, p. 287.

tyrimas yra baigiamas. Atlikus ikiteisminį turi būti pateikta tiksli inkriminuotos nusikalstamos veikos kvalifikacija (nurodytas BK specialiosios dalies straipsnis). Kad veika būtų tinkamai kvalifikuota reikia atlikti įvairius procesinius veiksmus: apklausti liudytojus, nukentėjusiuosius, atlikti reikiamas ekspertizes, surinkti reikšmingus duomenis. Viso ikiteisminio tyrimo metu veikos kvalifikacija gali kisti. Lygiai taip pat kaltinimo keitimo būtinybė gali iškilti ir teisme.

Imperatyvios BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatos įpareigoja teisėsaugos pareigūnus atsisakyti pradėti procesą arba jį nutraukti, jeigu nustatyta, kad suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai. Tačiau vos pradėjus ikiteisminį tyrimą arba dar tik sprendžiant jo pradėjimo klausimą turima informacija apie padarytą nusikalstamą veiką yra labai paviršutiniška ir netiksli. Tam kad būtų išaiškintos bylos aplinkybės būtina atlikti įvairius procesinius veiksmus. Pavyzdžiui, ikiteisminis tyrimas pradedamas dėl vagystės (BK 178 straipsnio 1 dalis). Šio nesunkaus nusikaltimo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas – 8 metai (BK 95 straipsnio 1 d. b) punktas). Ikiteisminio tyrimo metu prokuroras nustato, kad šis terminas jau yra suėjęs ir, vadovaudamasis BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu, ikiteisminį tyrimą nutraukia. Tačiau gali būti, kad atlikus papildomus procesinius veiksmus būtų paaiškėję, kad įtariamojo veikoje yra kvalifikuojančių vagystės požymių, numatytų BK 178 straipsnio 2 dalyje. Tuomet, pakeitus inkriminuojamos veikos kvalifikaciją, pasikeistų ir senaties terminai (BK 178 straipsnio 2 d. numatytas apysunkis nusikaltimas, kurio senaties terminas – 12 metų). Galima situacija, kad pagal naują veikos kvalifikaciją senaties terminai dar nebūtų suėję, ikiteisminis tyrimas galėtų būti atliktas iki pabaigos ir byla perduota teismui, kur būtų sprendžiamas kaltinamojo baudžiamosios atsakomybės klausimas. Vadinasi, gaunasi situacija, kad neatlikus visų reikiamų procesinių veiksmų, netiksliai nustačius veikos kvalifikaciją, nutraukiant ikiteisminį tyrimą dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų suėjimo, gali būti pažeidžiamos nukentėjusiųjų teisės, o nusikalstamą veiką padaręs asmuo išvengtų pelnytos baudžiamosios atsakomybės.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad dabartinis teisinis reguliavimas, pagal kurį ikiteisminis tyrimas gali būti nutraukiamas BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu sudaro prielaidas pažeisti proceso dalyvių teises ir teisėtus interesus. Manytina, kad turėtų būti panaikinta prokuroro teisė nutraukti ikiteisminį tyrimą dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų suėjimo, o šiuo pagrindu procesą nutraukti - tik išnagrinėjus bylą teisme.

3.2. Baudžiamojo proceso negalimumo prieš asmenį, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu probleminiai taikymo klausimai

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkto nuostatos, susijusios su *non bis in idem* principo taikymu, yra aiškios bei nekeliančios didesnių klausimų. Tačiau, siekiant nustatyti, ar buvo pažeistas minėtas principas, neaiškumų kyla tuomet, kai asmeniui už vieną ir tą patį teisės pažeidimą buvo pritaikytos skirtingos teisinės atsakomybės rūšys. Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad konstitucinis principas *non bis in idem* reiškia draudimą bausti antrą kartą už tą pačią teisei priešingą veiką – už tą patį nusikaltimą, taip pat už tą patį teisės pažeidimą, kuris nėra nusikaltimas. Tačiau šis konstitucinis principas nereiškia, kad už teisės pažeidimą asmuo apskritai negali būti traukiamas skirtingų rūšių teisinėn atsakomybėn[155].

Daugiausiai neaiškumų atsiranda, kai prieš asmenį, jau nubaustam administracine nuobauda, vėliau pradedamas dar ir baudžiamasis procesas dėl tos pačios nusikalstamos veikos. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog „*Konstitucinis principas non bis in idem reiškia inter alia tai, kad jeigu asmuo už teisei priešingą veiką buvo patrauktas ne baudžiamojon, bet administracinėn atsakomybėn, t. y. jam buvo pritaikyta sankcija – paskirta nuobauda ne kaip už nusikaltimą, bet kaip už administracinį teisės pažeidimą, jis už tą veiką negali būti traukiamas dar ir baudžiamojon atsakomybėn*“[156]. Tačiau ar visais atvejais prieš asmenį, kuris jau buvo nubaustas administracine nuobauda nebegalima pradėti baudžiamojo proceso dėl tos pačios nusikalstamos veikos, o pradėjus jį, privalu nutraukti, kaip to reikalauja BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkte įtvirtinta nuostata? Analizuojant šiuo klausimu aktualias EŽTT bylas matyti, kad vienais atvejais EŽTT tai laiko pažeidimu, kitais – ne. Toliau panagrinėsime konkrečias, su šia problema susijusias EŽTT bylas, kuriose išaiškinta, kada asmeniui jau baustam administracine bauda, vėliau prieš jį pradėjus dar ir baudžiamąji procesą dėl to paties teisės pažeidimo, laikoma, jog *non bis in idem* principas buvo pažeistas, o kada ne.

Aktuali problema buvo nagrinėta EŽTT *Gradinger prieš Austriją byloje* [157]. Pareiškėjas Gradinger kreipėsi į EŽTT dėl dvigubo nubaudimo už tą patį, kadangi už tai, kad vairuodamas

[155] Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas byloje Nr. 34/2008-36/2008-40/2008-1/2009-4/2009-5/2009-6/2009-7/2009-9/2009-12/2009-13/2009-14/2009-17/2009-18/2009-19/2009-20/2009-22/2009.
[156] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas byloje Nr. 01/04.
[157] EŽTT 1995 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Gradinger prieš Austriją*, pareiškimo Nr. 00015963/90.

automobilį, apsvaigęs nuo alkoholio, sukėlė eismo įvykį, kurio metu žuvo dviratininkas, buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir nuteistas už neatsargų gyvybės atėmimą, vėliau, už vairavimą apsvaigus nuo alkoholio buvo nubaustas ir administracine bauda, o neįvykdžius šio sprendimo - 2 savaičių kalinimu. EŽTT šioje byloje padarė keletą svarbių išaiškinimų. Nurodė, kad sprendžiant, ar teisės pažeidimas kvalifikuotinas kaip „*baudžiamasis*“ EŽTK prasme, pirmiausia, būtina nustatyti teisės pažeidimo kvalifikavimą pagal valstybės narės nacionalinę teisę, antra, nustatyti teisės pažeidimo pobūdį ir, trečia, nustatyti gresiančios bausmės pobūdį ir griežtumo laipsnį. Antrasis ir trečiasis kriterijai yra alternatyvūs, svarbiausia, kad ginčijamas teisės pažeidimas būtų laikomas baudžiamosios teisės pobūdžio arba kad teisės pažeidimas užtraukė asmeniui tokią atsakomybę, kuri pagal savo pobūdį ir laipsnį priklauso baudžiamajai sričiai. Šioje byloje EŽTT padarė išvadą, kad svarstomi teisės pažeidimai, visgi, yra baudžiamojo pobūdžio. Tai patvirtina ir tai, kad pareiškėjui paskirta bauda buvo lydima įsakymo jos nesumokėjus pareiškėją įkalinti. EŽTT pažymėjo ir tai, kad administracinės teisės pažeidimai savo prigimtimi yra baudžiamojo pobūdžio, o *non bis in idem* principo pažeidimui konstatuoti pakanka, jog sutaptų bent vienas esminių veikos požymių, pvz., vairuojant apsvaigus nuo alkoholio ir neatsargiai sutrikdant sveikatą ar atimant gyvybę. Šioje byloje EŽTT konstatavo EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsnio pažeidimą, nes pareiškėjas buvo antrą kartą nubaustas už iš esmės tas pačias faktines aplinkybes, o ginčijami sprendimai buvo pagrįsti tuo pačiu pareiškėjo elgesiu. Analogiškos pozicijos EŽTT laikėsi ir *France Fisher prieš Austriją* byloje[158], kurioje dar kartą atkreipė dėmesį į tai, kad svarbiausia yra įvertinti, ar esminiai teisės pažeidimų požymiai nėra tie patys.

Labai panašus atvejis nagrinėtas ir *Oliveira prieš Šveicariją* byloje, tačiau čia EŽTT priėmė visiškai priešingą sprendimą. Pareiškėja Oliveira sukėlė eismo įvykį – važiuodama slidžiu keliu jos vairuojamas automobilis atsitrenkė į kitą automobilį, kurio vairuotojas buvo sunkiai sužeistas. Iš pradžių Oliveirai buvo paskirta administracinė bauda už vairavimą per dideliu greičiu, vėliau jai pritaikyta ir baudžiamoji atsakomybė bei paskirta bauda už neatsargų sunkų asmens sužalojimą. Tiesa, antra bauda buvo sumažinta, atsižvelgiant į tai, kad pareiškėja jau buvo sumokėjusi administracinę nuobaudą. Šiuo atveju EŽTT konstatavo, kad EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsnio pažeidimo nėra ir pareiškėja nebuvo nuteista už tą patį, nes pirmoji paskirta bauda buvo nuskaityta nuo antrosios, t.y. griežtesnė bausmė apėmė švelnesnę. Tokia EŽTT išvada kritikuotina, kadangi, kaip jau minėta, EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsnio tikslas uždrausti ne tik

[158] EŽTT 2001 m. gegužės 29 d. sprendimas byloje *France Fisher prieš Austriją,* pareiškimo Nr. 37950/97.

pakartotinai nubausti, bet ir persekioti asmenį už tą patį. Šiuo atveju, net jei ir nebuvo dvigubo nubaudimo, tačiau asmuo neabejotinai buvo antrą kartą persekiojamas už tą patį. Šioje byloje EŽTT pažymėjo dar vieną svarbų akcentą, susijusį su idealiaja teisės pažeidimų sutaptimi. Teismas konstatavo, kad „*šiuo atveju susiduriame su situacija, kai vienas asmens veiksmas sukelia skirtingus teisės pažeidimus. Konvencijos protokolo Nr. 7 4 straipsnis neužkerta kelio atskirti skirtingus teisės pažeidimus net jeigu jie buvo padaryti vienu veiksmu, už kuriuos asmuo buvo persekiotas skirtingų institucijų bei už kuriuos paskirta didesnė sankcija apėmė mažesnę*“[159]. Taigi, EŽTT priėjo išvados, kad kai asmuo padaro kelis skirtingus teisės pažeidimus esant idealiajai jų sutapčiai, už kuriuos buvo inicijuoti skirtingi teisiniai procesai, tokiu atveju EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsnio pažeidimo nėra. Šiuo atveju asmuo buvo persekiojamas už kelis skirtingus teisės pažeidimus, tuo tarpu *non bis in idem* principas draudžia persekioti tik už tą patį nusikaltimą. Autorės manymu, su tokia EŽTT išvada sutikti sunku, kadangi ir šiuo atveju, kaip ir jau minėtoje *Gradinger prieš Austria* byloje, asmuo buvo du kartus persekiojamas už iš esmės tą patį elgesį, paremtu tomis pačiomis nusikalstamos veikos faktinėmis aplinkybėmis. Pirmiausia asmenį patraukus administracinėn atsakomybėn ir nubaudus jį dėl Kelių eismo taisyklių pažeidimo, o vėliau patraukus ir baudžiamojon atsakomybėn dėl atitinkamos žalos padarymo, remiantis tuo pačiu asmens poelgiu, neabejotinai laikytina *non bis in idem* principo pažeidimu. Be to, šiuo atveju (*Oliveira prieš Šveicariją* byloje) buvo nustatyta, kad asmuo padarė administracinį teisės pažeidimą ir nusikalstamą veiką esant administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos idealiajai sutapčiai. Administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos daugetas nėra numatytas, todėl esant administacinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos idealiajai sutapčiai asmuo gali būti nubaustas už abi veikas, o kadangi nėra skirtingų atsakomybės rūšių bausmių bendrinimo taisyklių jis patirs didesnius suvaržymus nei esant nusikalstamų veikų idealiajai sutapčiai, kai švelnesė bausmė yra apimama griežtesnės[160]. Sutiktina su EŽTT, jog baudžiamoji atsakomybė, kaip griežtesnė, apėmė administracinę atsakomybę, tačiau tuomet iškyla klausimas, ar tikslinga asmenį buvo traukti administracinėn atsakomybėn? Manytina, jog tokiais atvejais, esant nusikalstamos veikos ir administracinio teisės pažeidimo idealiajai sutapčiai, asmuo turėtų būti netraukiamas administracinėn atsakomybėn. Pabrėžtina, jog vien tai, kad švelnesnė bausmė buvo apimta griežtesnės, negali būti pagrindu

[159] EŽTT 1998 m. liepos 30 d. sprendimas byloje *Oliveira prieš Šveicariją,* pareiškimo Nr. 84/1997/868/1080.
[160] Tomas Girdenis, „Nusikalstamų veikų daugeto samprata: teorinės ir praktinės problemos“, *Socialinių mokslų studijos 4(4),* (2009): 148.

sprendžiant, ar buvo pažeistas *non bis in idem* principas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra nustatęs principo *non bis in idem* pažeidimų, kai asmeniui dėl tų pačių veiksmų taikoma tiek administracinė, tiek baudžiamoji atsakomybės. Kasacinis teismas nutartyje Nr. 2K-167-788/2015 yra nurodęs, kad „*administracinio teisės pažeidimo, už kurį nubaustas G. G., sudedamaisiais požymiais yra ne tik alkoholinių gėrimų ir kitų svaigalų vartojimas viešose vietose, bet ir girto pasirodymas įžeidžiant žmogaus orumą ir visuomeninę dorovę (ATPK 178 straipsnio 1 dalis). Taigi šio pažeidimo požymiai neturi esminių skirtumų su nepadoriu elgesiu, trikdančiu visuomenės rimtį ir tvarką, numatytu BK 284 straipsnio 2 dalyje. Be to, pažeidimų teisinių formuluočių skirtumai nėra pagrindinis kriterijus sprendžiant dėl vėlesnio proceso atitikimo non bis in idem principui*“[161].

Non bis in idem principo pažeidimų EŽTT yra nustatęs ir tuomet, kai procesai vyksta nepaisant „*galutinio*“ sprendimo byloje egzistavimo. *Tsonyo Tsonev prieš Bulgariją* byloje EŽTT konstatavo, kad „*pareiškėjas, visų pirma, buvo patrauktas administracinėn atsakomybėn, nors jo padaryta veika patenka į baudžiamosios teisės sritį. Administracinės nuobaudos paskyrimas nebuvo apskųstas, todėl šis sprendimas tapo galutiniu, o baudžiamojo proceso pradėjimas ir jo nenutraukimas dėl tų pačių pareiškėjo veiksmų lėmė Konvencijos protokolo Nr. 7 4 straipsnio pažeidimą*“[162].

Išanalizavus aukščiau nurodytus *non bis in idem* principo pažeidimo atvejus galima daryti išvadą, kad, priimant procesinį sprendimą dėl skirtingų rūšių teisės pažeidimų, kuomet jau yra priimtas ankstesnis sprendimas dėl to paties įvykio, turi būti sprendžiamas klausimas, ar esminiai šių teisės pažeidimų požymiai nėra tie patys. Jeigu valstybės nacionalinėje teisėje padarytas administracinis teisės pažeidimas bent vienu požymiu sutampa su baudžiamajame įstatyme numatyta nusikaltimo sudėtimi, tuomet teismai tai gali įvertinti kaip principo *non bis in idem* pažeidimą.

Toliau panagrinėsime bylas, kuriose teismai nenustatė *non bis in idem* principo pažeidimo, nors asmenims ir buvo pritaikytos tiek administracinė, tiek baudžiamoji atsakomybė už tuos pačius teisės pažeidimus.

Non bis in idem principo pažeidimo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nenustatė byloje, kurioje apeliacinės instancijos teismas, išteisintą pirmosios instancijos teismo kaltinamąjį, nuteisė

[161] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167-788/2015.
[162] EŽTT 2012 m. spalio 16 d. sprendimas byloje *Tsonyo Tsonev prieš Bulgariją,* pareiškimo Nr. 21124/04.

dėl to, kad jis atsisakydamas vykdyti policijos patrulių teisėtus reikalavimus pateikti automobilio ir vairuotojo dokumentus, pasitikrinti blaivumą, išlipti iš automobilio, siekdamas ištrūkti bei išvengti sulaikymo, panaudojo fizinį smurtą prieš vieną iš patrulių ir taip sukėlė jam fizinį skausmą. Nuteistasis tvirtino, kad buvo persekiojamas pakartotinai dvejuose procesuose - administracinio teisės pažeidimo byloje jam surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas ir kartu jam pradėtas baudžiamasis procesas. Teigė, kad kaltinamajame akte išvardinti veikos objektyvieji požymiai visiškai sutapo su administracinio teisės pažeidimo byloje protokole nurodyta veika. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atsmesdamas nuteistojo kasacinį skundą, nustatė, kad, pirmiausiai, administracinis procesas vyko dėl vairavimo neblaiviam, atsisakymo tikrintis blaivumą, alkoholio vartojimą po eismo įvykio iki jo aplinkybių nustatymo, vairuotojo pažymėjimo ir transporto priemonės dokumentų nepateikimo. Tuo tarpu baudžiamasis procesas vyko dėl pasipriešinimo policijos patruliui[163]. Kaip matyti, šiuo atveju kaltinamasis buvo nuteistas už skirtingus teisės pažeidimus, t.y. už administracinius nusižengimus bei už nusikaltimą, todėl skirtingų teisinių atsakomybių taikymas yra galimas.

EŽTT savo praktikoje taip pat yra nustatęs, kad *non bis in idem* principas nebuvo pažeistas, nepaisant to, kad pareiškėjams buvo taikytos tiek administracinė, tiek baudžiamoji atsakomybė dėl to pačio. *Falkner prieš Austriją* byloje *non bis in idem* principo pažeidimo EŽTT neįžvelgė, nors pareiškėja ir buvo iš pradžių nubausta administracine bauda už vairavimą apsvaigus nuo alkoholio, o vėliau jai taikyta ir baudžiamoji atsakomybė už tai, kad vairuodama apsvaigusi nuo alkoholio padarė žalos kito asmens sveikatai. EŽTT nurodė, kad pareiškėjos byla dėl kito asmens sveikatos sutrikdymo apsvaigus nuo alkoholio priklausė nagrinėti bendrosios kompetencijos teismų jurisdikcijai. Administracinė institucija, peržengdama savo kompetencijos ribas, iškėlė pareiškėjai bylą ir paskyrė baudą, kurią vėliau, pripažindama ir ištaisydama padarytą klaidą, grąžino pareiškėjai[164]. Iš to darytina išvada, kad jeigu administracinė nuobauda buvo paskirta dėl klaidos (kaip šiuo atveju, asmuo nubaustas administracine tvarka už vairavimą apsvaigus per klaidą nenustačius, kad būtent dėl šio asmens kaltės buvo padaryta žala kito žmogaus sveikatai, taip pat bylą nagrinėjo tam kompetencijos neturinti institucija), o administracinis procesas atnaujintas ir nutrauktas, vėlesnis baudžiamasis persekiojimas ir nubaudimas dėl tos pačios veikos nelaikytinas *non bis in idem* principo pažeidimu. Analogiškos

[163] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-435-677/2016.
[164] EŽTT 2004 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje *Falkner prieš Austriją,* pareiškimo Nr. 6072/02.

pozicijos EŽTT laikėsi ir *Ščiukina prieš Lietuvą* byloje, kurioje dar kartą pabrėžiama, jog panaikinus administracinę nuobaudą, baudžiamasis asmens persekiojimas ir nubaudimas už tą pačią nusikalstamą veiką yra galimas, o tokie atvejai nelaikytini n*on bis in idem pricinpo* pažeidimu[165]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje taip pat laikosi pozicijos, kad panaikinus administracinę baudą yra išvengiama dvigubo nubaudimo draudimo pažeidimo[166].

Svarbu paminėti, kad praktikoje gali pasitaikyti tokių atvejų, kai asmuo anksčiau buvo nubaustas administraciniu areštu, o vėliau jis patrauktas ir baudžiamojon atsakomybėn už tą patį. Akivaizdu, kad tokiu atveju, priešingai nei baudos, atlikto administracinio arešto negalima panaikinti. Kaip reikėtų spręsti tokias situacijas yra nurodęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas *Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo baudžiamosiose byloje apžvalgoje*, kurioje teigiama, kad „*jeigu panaikinus administracinę nuobaudą kaltininko padėtis negali būti atkuriama (pvz., buvo paskirtas administracinis areštas, kurį kaltininkas jau atliko), teismas į tai turi atsižvelgti individualizuodamas baudžiamąją atsakomybę pagal BK 281 straipsnį (pvz., atitinkamai švelnindamas bausmę)*“[167].

Taigi, išnagrinėjus minėtai problemai aktualias EŽTT ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylas, darytina išvada, kad *non bis in idem* principo pažeidimo nėra, kai asmuo yra traukiamas tiek administracinėn, tiek baudžiamojon atsakomybėn už skirtingus teisės pažeidimus, numatytus skirtinguose teisės aktuose. Bendra taisyklė yra ta, kad asmeniui paskyrus administracinę nuobaudą už teisės pažeidimą, vėlesnis baudžiamasis persekiojimas, pagrįstas tuo pačiu asmens poelgiu bei identiškomis faktinėmis aplinkybėmis, yra nebegalimas. Tačiau administracinės nuobaudos už pavojingą veiką paskyrimas nėra besąlyginis pagrindas nepradėti ar nutraukti vėlesnį baudžiamąjį procesą dėl tos pačios veikos. Jeigu asmeniui administracinė nuobauda buvo paskirta dėl klaidos (pvz., peržengus kompetencijos ribas ar nepagrįstai nutraukus baudžiamąjį procesą) arba ne iš karto paaiškėjus reikšmingoms bylos aplinkybėms, lemiančioms baudžiamąją atsakomybę, valstybės institucijoms suteikiama teisė ištaisyti tokią padėtį, leidžiant parodyti, kad proceso pakartotinumas dėl tos pačios veikos iš esmės yra netoleruojamas ir nepriimtinas bei

[165] EŽTT 2006 m. gruodžio 5 d. sprendimas byloje Irina *Ščiukina prieš Lietuvą,* pareiškimo Nr. 19251/02

[166] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2008.

[167] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. „Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (Baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga“, Teismų praktika Nr. 30.

atsidaro dėl įvykusios klaidos, ko pasėkoje administracinis procesas turėtų būti atnaujintas ir paskirta nuobauda panaikinta. Tokie atvejai, kuomet vėliau pradedamas baudžiamasis procesas dėl tos pačios veikos, dėl kurios paskirta administracinė nuobauda panaikinta, nelemia BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkto nuostatų, o kartu ir *non bis in idem* principo pažeidimo.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas – tai juridiniai teisiniai faktai, lemiantys baudžiamųjų procesinių teisinių santykių neatsiradimą arba jų nutrūkimą.
2. Plačiąja prasme, aplinkybėmis, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, galima laikyti ne tik BPK 3 straipsnyje numatytus atvejus, tačiau ir kitas, baudžiamąjį procesą draudžiančias vykdyti, procesines kliūtis numatytas BPK.
3. Aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, institutas reikšmingas tuo, kad jis, įgyvendindamas baudžiamojo proceso bei baudžiamosios teisės paskirtį, užtikrina visuomenės bei baudžiamojo proceso dalyvių teises bei teisėtus interesus.
4. Baudžiamojo proceso negalimumas – draudimas pradėti ar tęsti baudžiamąjį procesą, neužkerta kelio dėl padarytos nusikalstamos veikos pareikšti civilinį ieškinį civilinio proceso tvarka bei, esant baudžiamojo įstatymo numatytiems pagrindams, taikyti turto konfiskavimą baudžiamojoje byloje.
5. BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta aplinkybe, lemiančia baudžiamojo proceso negalimumą, įgyvendinamas *nullem crimen sine lege* principas. Patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn galima tik už tokias veikas, kurios jų padarymo metu buvo aiškiai nurodytos baudžiamajame įstatyme, laisvai prieinamo visuomenėje.
6. BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu baudžiamasis procesas negalimas, jeigu nepadaryta jokia nusikalstama veika. Jeigu nepadaryta inkriminuota nusikalstama veika – kaltinimas privalo būti pakeistas, o procesas turi vykti toliau.
7. Baudžiamojo proceso draudimas dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų suėjimo sietinas su kuo greitesnės baudžiamosios atsakomybės taikymu nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. Taip pat, jeigu asmuo iki senaties terminų pabaigos nepadaro naujos nusikalstamos veikos, manytina, kad jis prarado pavojingumą ir pasitaisė, todėl baudžiamosios atsakomybės taikymas, praėjus įstatyme numatytiems senaties terminams, taptų nebeveiksmingas ir nebetikslingas.
8. Nevykdant baudžiamojo proceso BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu, svarbu tiksliai nustatyti, kada buvo padaryta nusikalstama veika. Šiuo atveju galioja principas – visos abejonės kaltininko naudai. Netinkamai nustačius nusikalstamos veikos padarymo laiką, atitinkamai neteisingai skaičiuojami ir apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai, ko pasėkoje gali būti pažeistos įtariamojo (kaltinamojo) teisės.

9. Nutraukiant procesą dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų sueijimo, teismo ar ikiteisminio tyrimo baigiamajame dokumente negali būti formuluočių, nesuderinamų su nekaltumo prezumpcija.

10. Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų sueijimas inkriminuotai nusikalstamai veikai neužkerta kelio ją perkvalifikuoti ir tęsti procesą toliau pagal naują kaltinimą.

11. Senaties terminų sueijimas po teismo nuosprendžio priėmimo nepanaikina jo apskundimo galimybės aukštesnės instancijos teismui.

12. Kritikuotinas įstatyminis reglamentavimas, pagal kurį ikiteisminis tyrimas gali būti nutraukiamas BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu prokuroro nutarimu. Veikos kvalifikacija ikiteisminio tyrimo bei teisminio nagrinėjimo metu gali kisti, atitinkamai gali kisti ir apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai. Todėl siūlytina minėtu pagrindu nutraukti procesą tik iš esmės išnagrinėjus baudžiamąją bylą, kuomet yra tiksliai nustatyta nusikalstamos veikos kvalifikacija.

13. Draudžiant baudžiamąjį procesą prieš asmenis, nesulaukusius įstatymo numatyto amžiaus, nuo kurio kyla baudžiamoji atsakomybė, yra įgyvendinami tarptautiniai įsipareigojimai. Tokiu atveju, vadovajantis BK 13 straipsnio 3 dalimi, gali būti skiriamos auklėjamojo poveikio priemonės. Nutraukiant ikiteisminį tyrimą BPK 3 straipsnio 1 dalies 3 punkto pagrindu neaišku, kokie subjektai gali skirti auklėjamojo poveikio priemones. Siūlytina tai numatyti baudžiamojo proceso kodekse.

14. Baudžiamojo proceso draudimas dėl veikų, numatytų BPK 167 straipsnyje, nesant nukentėjusiojo skundui, jo atstovo pareiškimui ar prokuroro reikalavimui sietinas su tuo, kad, visų pirma, pats asmuo, prieš kurį galimai padaryta nusikalstama veika, turi įvertinti, ar jis patyrė dėl to žalos, ar jo teisėti interesai buvo pažeisti bei aiškiai išreikšti valią, kad jo teisės būtų apgintos. Prokuroras šiuo atveju procesą gali pradėti tik įstatyme numatytais pagrindais.

15. Teismai ne visuomet tinkamai taiko BPK 3 straipsnio 1 dalies 4 punkto nuostatas, ko pasėkoje priimami prieštaringi sprendimai dėl proceso pradėjimo, nesant formalaus nukentėjusiojo skundo, jo teisėto atstovo pareiškimo ar prokuroro reikalavimo tais atvejais, kai procesas gali būti pradėtas tik esant minėtiems dokumentams.

16. Skundo atsiėmimas dėl veikos, numatytos BPK 167 straipsnyje, padarymo nėra pagrindas nutraukti baudžiamąjį procesą.

17. Siekiant reabilituoti mirusįjį, procesas gali vykti ne tik tuomet, kai jo atžvilgiu byloje yra priimtas apkaltinamasis nuosprendis, tačiau ir tik pareiškus kaltinimus, kurie verčia abejoti mirusiojo gera reputacija.

18. Baudžiamojo proceso draudimas BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkto pagrindu užtikrina *non bis in idem* principo veikimą. Baudžiamasis procesas negali būti vykdomas prieš asmenį, kuris jau buvo nuteistas ar išteisintas, ar dėl kurio byla nutraukta galutiniu (įgijusiu *res judicata* galią) teismo nuosprendžiu dėl tų pačių, iš esmės identiškų faktinių aplinkybių, dėl to paties poelgio, neatskiriamai susijusių laiko ir erdvės atžvilgiu. Tie patys reikalavimai galioja ir prokurorui priimant nutarimą nutraukti procesą.

19. Dvigubos baudžiamosios atsakomybės draudimas neužkerta kelio taikyti dvigubą teisinę atsakomybę už tą patį. Civilinė ir baudžiamoji atsakomybė yra galima, nelaikant to *non bis in idem* principo pažeidimu. Nors dviguba drausminė ir baudžiamoji atsakomybė yra galima, tačiau toks įstatymis reglamentavimas kritikuotinas, kadangi taikant drausminę atsakomybę asmuo taip pat yra nubaudžiamas. Siūlytina atsisakyti taikyti drausminę ir baudžiamąją atsakomybę už tą patį.

20. Administracinės ir baudžiamosios atsakomybės taikymas už tą patį galimas tik tuo atveju, jei administracinė nuobauda buvo paskirta dėl klaidos arba nepaaiškėjus visoms reikšmingoms bylos aplinkybėms ir ją galima panaikinti, taip ištaisant padarytą klaidą.

21. Jeigu dėl klaidos asmeniui buvo taikomas administracinis areštas, kuris jau atliktas, taikant baudžiamąją atsakomybę į tai turi būti atsižvelgta.

22. Baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės įstatymo leidėjo netikslingai išskirtos kaip atskiras juridinis faktas, draudžiantis baudžiamąjį procesą, kadangi šios aplinkybės patenka į BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punkto turinį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), *Valstybės žinios,* 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, TAR, 2015, Nr. 11216.
5. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.
6. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2014 m. birželio 30 d. įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos Generalio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymo Nr. I-110 „Dėl rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos pakeitimo“, Nr. I-133, TAR, 2014, Nr. 9479.

Europos Sąjungos ir tarptautiniai dokumentai:

7. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
8. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 7, Valstybės žinios, 2011, Nr. 156-7394.
9. Vaiko teisių konvencija, Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
10. Europos Tarybos konvencijos dėl ekstradicijos, 1957, *https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.0CA61E55D9B4&lang=lt*
11. Europos Konvencijos dėl baudžiamojo proceso perdavimo Nr. 73, 1972, *https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.ED35EE370C5B*
12. Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo, 1970, *https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.63BD7E0FCE3A*
13. 1990 m. Konvencija, įgyvendinanti 1985 m. birželio 14 d. Šengeno susitarimą tarp Beniliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos vyriau- sybių dėl laipsniško jų bendrų sienų kontrolės panaikinimo // OL L 239, 2000, *http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:42000A0922(02)*
14. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2012,

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT

15. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
16. 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165.
17. Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija, 1959, *http://elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/JUNGTINIU%20TAUTU%20VAIKO%20TEISIU%20DEKLARACIJA.pdf*
18. JTO standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės),1985, *http://www.elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/Jungtiniu%20Tautu%20standartines%20minimalios%20nepilnameciu%20teisenos%20igyvendinimo%20taisykles.pdf*
19. JTO nepilnamečių, kuriems atimta laisvė, apsaugos taisyklės (Havanos taisyklės), 1990, *http://elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/Jungtiniu%20Tautu%20nepilnameciu.pdf*
20. JTO nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (Rijado gairės), 1990, *http://www.elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/Jungtiniu%20Tautu%20nepilnameciu%20nusikalstamumo%20prevencijos%20gaires.pdf*

Užsienio šalių teisės aktai:

21. Lenkijos Respublikos Konstitucija, 1997, www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angleski/kon1.htm
22. Latvijos Respublikos Konstitucija, 1922, http://www.saeima.lv/en/legislation/constitution
23. Slovakijos Respublikos Konstitucija, 1992, https://www.prezident.sk/upload-files/46422.pdf
24. Portugalijos Respublikos Konstitucija, 1976, *https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005.pdf*
25. Estijos Respublikos Konstitucija, 1992, https://president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/index.html
26. Slovėnijos Respublikos Konstitucija, 1991, http://www.us-rs.si/media/constitution.pdf
27. Vokietijos Federacijos Pagrindinis įstatymas, 1949, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/index.html
28. Lenkijos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), 1997, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10
29. Latvijos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), 2005, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes

30. Bulgarijos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), 2006, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
31. Prancūzijos baudžiamojo proceso kodeksas, 1959 m., su pakeitimais iki 2011 m. lapkričio 17 d. http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
32. Estijos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), 2003, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
33. Lenkijos baudžiamasis kodeksas, 1997 m., su pakeitimais iki 2009 m. spalio 22 d. http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
34. Vokietijos baudžiamasis kodeksas, 1871 m., su pakeitimais iki 2011 m. lapkričio 1 d. http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
35. Belgijos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), 1867, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
36. Latvijos baudžiamasis kodeksas, 1998 m., su pakeitimais iki 2011 m.lapkričio 4 d. http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes
37. Suomijos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), 1889, http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes

Tarptautinių teismų praktika :

38. EŽTT 2011 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *Affaire Soros prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 50425/06.
39. EŽTT 2013 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Khodorkovsky ir Lebedev prieš Rusiją*, pareiškimų Nr. 11082/06 ir 13772/05 .
40. EŽTT 2014 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Affaire Peltereau – Villeneuve c. Suisse*, pareikimo Nr. 60101/09.
41. EŽTT 2001 m. kovo 22 d. sprendimas byloje *K.H.V. prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 37201/97.
42. EŽTT 2010 m. geegužės 17 d. sprendimas byloje *Kononov prieš Latviją,* pareiškimo Nr. 36376/04.
43. EŽTT 1982 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Corigliano prieš Italiją*, pareiškimo Nr. 8304/78.
44. EŽTT 1996 m. lapkričio 11 d. sprendimas byloje *Cantoni prieš Prancūziją,* pareiškimo Nr. 17862/91.

45. EŽTT 2008 m. rugsėjo 25 d. sprendimas byloje *Ooms prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 38126/06.
46. EŽTT 2001 m. gegužės 29 d. sprendimas byloje *France Fisher prieš Austriją,* pareiškimo Nr. 37950/97.
47. EŽTT 2012 m. spalio 16 d. sprendimas byloje *Tsonyo Tsonev prieš Bulgariją,* pareiškimo Nr. 21124/04.
48. EŽTT 1998 m. liepos 30 d. sprendimas byloje *Oliveira prieš Šveicariją,* pareiškimo Nr. 84/1997/868/1080.
49. EŽTT 2009 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Sergey Zolotukhin prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 14939/03.
50. EŽTT 2012 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Constantin Florea prieš Rumuniją*, pareiškimo Nr. 21534/05.
51. EŽTT 1995 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Gradinger prieš Austriją*, pareiškimo Nr. 00015963/90.
52. EŽTT 2005 m. sausio 13 d. sprendimas byloje *Capeau prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 42914/98.
53. EŽTT 2012 m. sausio 10 d. sprendimas byloje *Vulakh ir kiti pries Rusiją*, pareiškimo Nr. 33468/03.
54. EŽTT 2009 m. balandžio 14 d. sprendimas byloje *Didu prieš Rumuniją*, pareiškimo Nr. 34814/02.
55. EŽTT 2006 m. rugsėjo 21 d. sprendimas byloje *Grabchuk prieš Ukrainą*, pareiškimo Nr. 8599/02.
56. EŽTT 2004 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje *Falkner prieš Austriją,* pareiškimo Nr. 6072/02.
57. EŽTT 2006 m. gruodžio 5 d. sprendimas byloje Irina *Ščiukina prieš Lietuvą,* pareiškimo Nr. 19251/02.
58. Teisingumo Teismo bylos: Lasok, P.; Millett, T.; Howard, A. *Judicial Control in the EU: Proce- dures and Principles.* Richmond, 2004.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas byloje Nr. 39/01-21/02.

60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.
61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas byloje Nr. 01/04.
62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas byloje Nr. 34/2008-36/2008-40/2008-1/2009-4/2009-5/2009-6/2009-7/2009-9/2009-12/2009-13/2009-14/2009-17/2009-18/2009-19/2009-20/2009-22/2009.
63. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas byloje Nr. 33/03.
64. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas byloje Nr. 45/04.
65. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas byloje Nr. 3/2015-13/2015-15/2015.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 29 d. „Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, taikymo teismų praktikoje apžvalga“, Nr. AB-33-1, Teismų praktika Nr. 33.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. „Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (Baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga“, Teismų praktika Nr. 30.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 18 d. „Teismų praktikos taikant turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) apžvalga“, Teismų praktika Nr. 32.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 32 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, nustatančias teisminio nagrinėjimo ribas“.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2007.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-270-693/2016.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111/2014.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2008.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutartis, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-276/2014.

75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-435-677/2016.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016.
77. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167-788/2015.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-385-507/2016.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-371/2011.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-100-222/2015.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-445-976/2015.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285-222/2015.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-114/2011.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9-2012.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-81/2013.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-10/2014.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216/2010.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-465/ 2012.
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-259/2014.
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-557/2014.

91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lakričio 10 d. nutartis, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-444/2011.
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 3 dalies nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446-942/2015.
93. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 29 nutartis, baudžiamojoje byloje Nr. 1A-418-495/2015.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2014.
95. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-39-197/2015.
96. Kauno apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-632-317/2015.
97. Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1A-159-361-2011.
98. Marijampolės rajono apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-83-537/2014.
99. Kauno apygardos teismo 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2091-593/2014.

Mokslinės publikacijos:

100. Rima Ažubalytė, „Nukentėjusiojo nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida“, *Jurisprudencija*, 4(122), (2010): 221-244.
101. A. Nevera ir S. Melničenko, „Non bis in idem principas Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje“, *Socialinių mokslų studijos* 4(4), (2009): 85-106.
102. Virgilijus Valančius ir dr. Rimvydas Norkus, „Lietuvos administracinės ir baudžiamosios justicijos sąlyčio aspektai“, *Jurisprudencija* 4(82), (2006): 91-98.
103. Edita Gruodytė, „Principo non bis in idem samprata ir taikymas Europos žmogaus teisių teismo ir Lietuvos jurisprudencijoje“, *Teisės apžvalga* 1(7), (2011): 5-12.
104. Eglė Riaubaitė, „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties samprata, juridinė prigimtis bei jos taikymo sąlygos pagal 1961 ir 2000 metų baudžiamuosius kodeksus“, *Socialinių mokslų studijos* 4(4), (2009): 159-177.
105. Skirmantas Bikelis, „Baudžiamosios atsakomybės senaties pateisinimo problema“, *Teisės problemos 1(67)*, (2010): 26-66.

106. Tomas Girdenis, „Nusikalstamų veikų daugeto samprata: teorinės ir praktinės problemos“, *Socialinių mokslų studijos* 4(4), (2009): 141-157.
107. Jonas Prapiestis, Mindaugas Girdauskas, „Baudžiamojo proceso kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje“, straipsnis knygoje: Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys, *Vilnius: Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas Lietuvos Aukščiausiasis Teismas*, (2012): 295-334.
108. Eglė Riaubaitė, „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis: kiek baudžiamasis procesas prisideda prie tinkamo BK 95 straipsnio taikymo“, straipsnis knygoje: Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų: Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, *Vilnius: Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas Lietuvos Aukščiausiasis Teismas,* (2012): 207-229.
109. Eglė Riaubaitė, „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties nuostatų taikymas teismų praktikoje“, *Socialinių mokslų studijos,* 3(4), (2011): 1515-1533.
110. Romualdas Drakšas, „*Specialieji baudžiamosios atsakomybės principa*i“, straipsnis knygoje: Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų: Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, *Vilnius: VĮ Registrų centras*, (2011), 151-177.
111. Paulius Veršekys, „Nullum crimen sine lege principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema“, *Teisė 85*, (2012): 196-212.
112. Irma Randakevičienė, „Kai kurie teismo nuosprendžio sampratos probleminiai aspektai“, *Socialinių mokslų studijos* 4(4), (2009): 261-277.
113. Stefan Glaser, „Nullum crimen sine lege“*, Journal of Comparative Legislation and International Law*, Vol. 24, Part 1, (1942): 29-42. http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/jclilcs24&div=8&start_page=29&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults
114. Jennifer Lincoln, „Nullum Crimen sine Lege in International Criminal Tribunal Jurisprudence: The Problem of the Residual Category of Crime“, *7 Eyes on the ICC*, (2010):137-156. http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/eyesicc7&div=9&start_page=137&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults

115. Venus Ghareh Baghi, „Nullum Crimen Sine Lege in the International Criminal Court“, *Acta U. Danubius Jur. 65, 73*, (2010): 65-73. http://journals.univ-danubius.ro/index.php/juridica/article/view/668/605

116. PH.D Pawel Daniluk, Ph.D Michal Leciak, „Statute of Limitations in the Polish Criminal Law“, *Journal of Eastern – European Criminal Law*, (2016): 150 - 161. http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/jeeucl3&div=46&start_page=150&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults

117. Chester T. Lane, „Statutes of Limitations in Criminal Law: The Prejury Dilemma“, *State Law Journal (Moritz College of Law)*, (1955): 219-232. https://kb.osu.edu/dspace/bitstream/handle/1811/67830/OSLJ_V16N2_0219.pdf

118. S. Walther, „Reparation and Criminal Justice: Can They Be Integrated?“, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice,* (1996): 316-330. http://weblaw.haifa.ac.il/en/JudgesAcademy/workshop4/Documents/30IsraelLawReview/316.pdf

119. Pawel Wilinski, Piotr Karlik, „Improving Protection of Victims' Rights: Access to Legal Aids“, (Lenkija: Adam Mickiewicz universitetas, (2014)

120. Mirela Gurunescu, „European Accents of the non bis in idem principle“, Annals of the Constantin Brancusi University of Targu Jiu Ju (2010): 99-116. https://econpapers.repec.org/article/cbujrnlju/y_3a2010_3av_3a1_3ap_3a99-116.htm

121. Jenifer E. Costa, „Double Jeopardy and Non Bis In Idem: Priciples of Fairness“, *U.C. Davis Journal of International Law and Policy* (1998). http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ucdl4&div=13&id=&page=

122. Christine Van Den Wyngaert ir Guy Stessens, „The International non bis in idem principle: resolving some of the unanswered questions“, *The British Institute of international and comparative law, London,* (1999): 779-804.

122. *Twice in jeopardy*, Notes and Comments, The Yale Law Journal, (1965): 262-321. https://www.jstor.org/stable/794720?seq=1#page_scan_tab_contents

Vadovėliai ir kita specialioji literatūra:

123. Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceso teisė: Vadovėlis,* Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.

124. V. Piesliakas*, Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga*, Vilnius: Justitia, 2008.

125. V. Piesliakas, *Lietuvos baudžiamoji teisė, Pirmoji knyga*, Vilnius: Justitia, 2009.

126. Skirmantas Bikelis, *Senaties institutas baudžiamojoje justicijoje.* Monografija. *Vilnius: Teisės institutas*, 2012.
127. Petras Ancelis, *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Monografija. *Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras*, 2007.
128. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, Bendroji dalis (1-98 straipsniai), Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
129. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras, I-IV dalys, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
130. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras V–XI dalys, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

Kiti šaltiniai:

131. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 7 aiškinimasis memorandumas, Strasbourg, 22.XI.1984.
132. Stefan Trechsel, *Human rights in criminal proceedings*, *Chapter 16, The protection against double jeopardy,* Oxford University Press, 2005.
133. Bas van Bockel W. B., *The ne bis in idem principle in EU law*, Dissertation, *The Netherlands: luwer Law International*, (2009).
134. Kūris, E., „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“. Konferencijos „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“ medžiaga (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002), 70.

ANOTACIJA

Šio magistrinio darbo tiriamojoje dalyje nagrinėtos daugiausiai praktinių neaiškumų keliančios aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas. Tyrimo tikslas – nustatyti netinkamus aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, taikymo ir reglamentavimo atvejus. Tyrimo metu nustatyta, kad netinkamai aiškinant ir taikant LR BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 ir 6 punktų nuostatas padaromi esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai bei pažeidžiamos įtariamojo (kaltinamojo) teisės.

ANNOTATION

In this Master's thesis the investigative part examined circumstances prohibiting criminal proceeding which lead to the most practical uncertainty. The aim of investigation – to determine inappropriate cases of application and regulation of circumstances which prohibit criminal proceeding. After investigation it is determined that inappropriate interpretation and application of provision of Article 3 part 1 paragraphs 2 and 6 of the Criminal procedure code of the Republic of Lithuania leads to basic violations of criminal proceeding and rights of suspect or accused person.

SANTRAUKA

Aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas

Šį magistro mokslinį darbą sudaro trys dalys, kurio pirmojoje dalyje analizuojama amplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas samprata, padarant išvadą, kad tokiomis aplinkybėmis, plačiąją prasme, yra ne tik BPK 3 str. 1 d. numatyti juridiniai faktai, tačiau ir kiti BPK numatyti atvejai, ribojantys baudžiamojo proceso galimumą.

Antrojoje dalyje nagrinėtos konkrečios aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, jų esmė bei paskirtis, pateikti užsienio šalių baudžiamojo proceso kodeksuose numatyti atvejai, kuomet baudžiamasis procesas yra negalimas, palyginant juos su BPK 3 straipsnyje įtvirtintomis teisės normomis.

Trečiojoje dalyje analizuojami kai kurių aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, probleminiai taikymo ir reglamentavimo klausimai.

Šioje dalyje nagrinėti atvejai, kuomet netinkamai yra nutraukiamas procesas, nustačius apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminus. Teismai dažnai neišvengia pasisakymų dėl asmens kaltės, kas laikytina nekaltumo prezumpcijos pažeidimu. Taip pat spręstas klausimas, ar kaltinimo keitimas suėjus senaties terminams nepažeidžia imperatyvių įstatymo normų, padarant išvadą, kad keisti kaltinimą tokiu atveju yra galima. Kritiškai įvertintas ir įstatyminis reglamentavimas, pagal kurį prokuroras gali nutraukti ikiteisminį tyrimą BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu. Padaryta išvada, kad tik teismas, tiksliai nustatęs inkriminuotos veikos kvalifikaciją, gali nutraukti baudžiamąją bylą dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų suėjimo.

Tyrimo metu nustatyta, kad praktikoje pasitaiko įtariamojo (kaltinamojo) teisių pažeidimų, kai už tą patį poelgį jis nubaudžiamas dvigubai, t.y. jam taikoma administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. Dažniausiai tokie pažeidimai atsiranda netinkamai nustačius asmens veikos tapatumo požymį. Tačiau tokius atvejus galima ištaisyti ir, dėl klaidos arba nepaaiškėjus visoms veikos kvalifikavimui reikšmingoms aplinkybėms, paskirtą administracinę nuobaudą panaikinti, ko pasėkoje *non bis in idem* principas nėra pažeidžiamas.

Išnagrinėjus minėtas problemas padaryta išvada, kad šiame darbe iškelta hipotezė pasitvirtino: netinkamas aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas nustatymas ir taikymas pažeidžia įtariamojo (kaltinamojo) teises.

SUMMARY

Circumstances, prohibiting criminal proceedings

This Master's thesis consists of three parts. The first part will analyse the concept of circumstances that prohibit criminal proceedings, concluding that in a broad sense it is not only the legal facts regulated by Article 3 of the Criminal procedure code of the Republic of Lithuania, but also, other cases, regulated by the Criminal procedure code of the Republic of Lithuania, limiting the possibility of prosecution.

The second part of this Master's thesis analyses the essence and purpose of the specific circumstances prohibiting criminal proceeding. Also these are compared with legal facts, prohibiting criminal proceeding, which are regulated by foreign Criminal procedure codes.

The third part analyses problematic aspects of application and regulation of some circumstances that make criminal proceeding prohibited.

This part analyses the cases when the criminal proceedings are terminated improperly due to statutory limitations. Courts often do not avoid stating the guilty of perpetrator which is considered as violation of the presumption of innocence. Furthermore, in this part was raised the question whether the change of accusation after the statute of limitations have passed, does not violate the imperative norms of the law, concluding that the change the accusation in such a case is possible. Also, there is a critical evaluation of statutory regulation, which gives the right to prosecutor to discontinue a pre-trial according to the 3 Article 1 part 2 paragraph of the Criminal procedure code of the Respublic of Lithuania. It is concluded that only court may terminate criminal proceeding by the statutory limitations after it has precisely determinated the qualification of incriminated act.

In this part also examines violations of the rights of the suspect (accused) when he is punished twice for the same act, i.e. when administrative and criminal liability are imposed for the same act. In most cases such violations occur due to incorrect identification of person's act identity indication. However, this can be corrected and, due to a mistake or failure to disclose all circumstances relevant to the qualification of the act, imposed administrative penalty can be withdrawn, which leads to no violation of *non bis in idem* principle.

After analysing these problems, it is concluded that the hypothesis of this Master's thesis proves that: inappropriate identification and application of circumstances which prohibit criminal proceeding violates the rights of suspects or accused persons.

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr. 1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2018-
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto, Baudžiamosios teisės ir proceso instituto, Baudžiamosios teisės ir kriminologijos programos studentė Dovilė Ožolienė patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;

2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;

3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinimas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____

(parašas) *(vardas, pavardė)*